

บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

พระมหาอรุณ ปัญญารุโณ

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
วิชาเอกการเมืองการปกครอง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. 2562

Roles of Morality Teaching Monks in Democratic Way Promoting in Schools

Phramaha Arun Panyaruno

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Political Science in Politics and Government

School of Politics Science

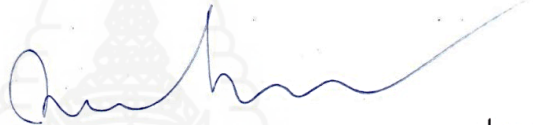
Sukhothai Thammathirat Open University

2019

หัวข้อการศึกษาค้นคว้าอิสระ บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตย
ในโรงเรียน
ชื่อและนามสกุล พระมหาอรุณ ปัญญาโรจน์
วิชาเอก การเมืองการปกครอง
สาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ ดร.ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์

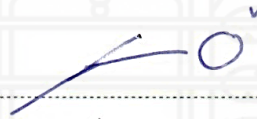
การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2563

คณะกรรมการสอบการศึกษาค้นคว้าอิสระ

ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธพร อิศรชัย)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์วันดี ปิยะกุลชัยเดช)

ประธานกรรมการประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์

**ชื่อการศึกษาค้นคว้าอิสระ บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตย
ในโรงเรียน**

**ผู้ศึกษา พระมหาอรุณ ปัญญารุโณ รหัสนักศึกษ 2608000663 ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ ดร. ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ ปีการศึกษา 2562**

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อบทบาทในแต่ละด้านของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน และแนวทางการพัฒนาบทบาทที่มีต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสอนศีลธรรมที่สังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ใช้การสุ่มตามการคำนวณแบบทาร์โฆ ยามาเน่ จำนวน 148 คน และเลือกแบบเจาะจง จำนวน 8 คน เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เจาะลึก การวิเคราะห์ใช้สถิติการหาค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ที-เทสต์ เอฟ-เทสต์ และการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า (1) บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก (2) เมื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำแนกตามอายุ จำนวนพรรษาที่อุปสมบท ระดับการศึกษาทางโลก ระดับการศึกษาทางธรรม และระยะเวลาในการสอน พบว่ามีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ไม่แตกต่างกัน (3) ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนา รัฐควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมของครอบครัว วัด และโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยแก่นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ

คำสำคัญ บทบาท พระสอนศีลธรรม การส่งเสริม วิถีประชาธิปไตย

Independent study title: Roles of Morality Teaching Monks in Democratic
Way Promoting in Schools

Author: Phramaha Arun Panyaruno; **ID:** 2608000663 **Degree:** Master of Political Science;

Independent study Advisor: Dr. Thirapat Serirangsan, Professor; **Academic year:** 2019

Abstract

The objectives of this research were to study the role of morality teaching monks to promote democratic ways in schools, to compare the factors of morality teaching monks in democratic way promoting in schools and to provide recommendations as a guideline for teaching in order to support democratic way in schools.

The sample was the morality teaching monks of Mahamakut Buddhist University in Bangkok. Out of which a simple size of 148 was calculated using the Yamane method, and 8 were chosen by purposive selection for in-depth interviews. Data was collected by using a questionnaire and interview form, and analyzed using mean, percentage, standard deviation, t-test, F-test and descriptive analysis.

The results showed that 1) the roles of morality teaching monks to promote democratic way in schools were, as a whole, at a high level. 2) Regarding the comparison of levels of morality teaching monks with different age, ordination period, worldly education, fair education and teaching period have no statistically significant difference in promoting democratic way in schools. And 3) It is recommended as follows; the government should participatory support families temples and schools work together to promoting democratic ways in their daily lives.

Keyword: Role, Morality Teaching Monk, Promote, Democratic Way, School

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ได้แล้วเสร็จสมบูรณ์ด้วยความกรุณาเคราะห์ในการให้คำปรึกษาเป็นอย่างดีจากศาสตราจารย์ ดร.ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ให้คำแนะนำปรับปรุงแก้ไขจวบจนเนื้อหาสาระได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามหลักวิชาการทางรัฐศาสตร์

สัมฤทธิ์ผลแห่งการวิจัยครั้งนี้ ลุล่วงแล้วเสร็จด้วยดี เพราะความเมตตาอนุเคราะห์ของผู้บริหารสำนักงาน เจ้าหน้าที่ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ครู และนักเรียน ที่ได้สละเวลาเอื้ออาทรมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์

ขออนุโมทนาคารวะขอขอบคุณคณาจารย์ ที่ให้การศึกษาวិชาการทางการเมืองการปกครอง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ชี้แนะเสนอแนะเพื่อการแก้ไขงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์โดยยิ่ง

สาระวิชาการหรือประโยชน์ที่จะพึงมีจากการวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกุศลกิจแก่ผู้มีอุปการคุณทุกท่าน และหากพึงมีความบกพร่องหรือผิดพลาดประการใด ยินดีน้อมรับเพื่อปรับปรุงโดยประการทั้งปวง

พระมหาอรุณ ปัญญาโร

กันยายน 2563

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
กรอบความคิดในการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	7
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท	7
แนวคิดเกี่ยวกับอาณาจักรและศาสนจักร	12
แนวคิดเกี่ยวกับพระสอนศีลธรรม	14
แนวความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย	18
ประชาธิปไตยในสถานศึกษา	32
การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน	35
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	37
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	42
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	42
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	43
การเก็บรวบรวมข้อมูล	45
การวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล	46

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	49
ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล	50
ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลบทบาทของพระสอนศีลธรรม	51
ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการทดสอบสมมติฐาน	59
ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	67
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	70
สรุปการวิจัย	70
อภิปรายผล	74
ข้อเสนอแนะ	75
บรรณานุกรม	76
ภาคผนวก	81
ก แบบสอบถาม	82
ข ดัชนีความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ (IOC)	89
ประวัติผู้ศึกษา	94

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล	50
ตารางที่ 4.2 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริม วิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านการใช้เหตุผล	52
ตารางที่ 4.3 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริม วิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านการรับฟังความคิดเห็น	52
ตารางที่ 4.4 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริม วิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย	54
ตารางที่ 4.5 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริม วิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านการมีส่วนร่วม	55
ตารางที่ 4.6 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริม วิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านการประนีประนอม	56
ตารางที่ 4.7 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริม วิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านการมองโลกในแง่ดี	57
ตารางที่ 4.8 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริม วิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม	58
ตารางที่ 4.9 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริม วิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ในรายด้านและภาพรวม	59
ตารางที่ 4.10 เปรียบเทียบบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกตามอายุ	60
ตารางที่ 4.11 เปรียบเทียบบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกตามจำนวนพรรษาที่อุปสมบท	61
ตารางที่ 4.12 เปรียบเทียบบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกตามระดับการศึกษาทางโลก	62
ตารางที่ 4.13 เปรียบเทียบบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกตามระดับการศึกษาทางธรรม	64
ตารางที่ 4.14 เปรียบเทียบบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกตามระยะเวลาในการสอน	65

ญ

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1.1 กรอบความคิดในการวิจัย	หน้า 4
--	--------

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนามาเป็นเวลาช้านาน มีความเคารพและศรัทธาในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มั่นคงในวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่แรกเกิด พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย สร้างความผูกพันต่อกันให้มีนิสัยโอบอ้อมอารี มีความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งได้ปรากฏทางศิลปกรรมต่าง ๆ เช่น ด้านจิตรกรรม มีนิทานชาดกในพุทธประวัติ ด้านสถาปัตยกรรมมีการสร้างวัดวาอารามต่าง ๆ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ และด้านดนตรีไทย ย่อมประยุกต์ใช้หลักธรรมให้ความสงบร่มเย็นตามแนวทางสันติสุข เป็นต้น หลักธรรมในพระพุทธศาสนา จึงเป็นเหตุให้จิตใจมีความเกื้อกูลปรองดองกัน ให้การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และมีการดำรงชีวิตอย่างสงบสุข ดังที่พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต, 2526) ได้สรุปอิทธิพลของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย ดังนี้

1. เป็นศาสนาของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย
2. เป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย
3. เป็นศูนย์รวมจิตใจให้ชนชาวไทยตั้งอยู่ในความสามัคคี
4. เป็นหลักเกณฑ์แห่งเสรีภาพในการนับถือศาสนา
5. เป็นสถาบันที่ดำรงยืนยงมาคู่ชาติไทย
6. เป็นหลักคำสอนสอดคล้องกับลักษณะนิสัยของคนไทยที่รักความเป็นอิสระเสรี
7. เป็นแหล่งสำคัญที่หล่อหลอมเอกลักษณ์ของชาติไทย
8. เป็นมรดกและเป็นคลังสมบัติอันล้ำค่าของชนชาติไทย
9. เป็นหลักนำทางในการพัฒนาชาติไทย
10. เป็นแหล่งของดีมีค่าที่ชนชาติไทย มอบให้แก่อารยธรรมของโลก

พระพุทธศาสนานั้น มีพระสงฆ์เป็นตัวแทนในการปฏิบัติศาสนกิจ บทบาทของพระสงฆ์ในความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือกันก่อให้เกิดความสามัคคีความเป็นระเบียบเรียบร้อย อีกทั้งพระสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญในการควบคุมทางสังคมในระดับประเทศ เพราะพระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทุกชั้นในสังคม ตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงประชาชนทั่วไป เป็นที่รู้ว่าบทบาทของพระสงฆ์ที่มีความสำคัญ

2 ด้าน คือ ด้านที่หนึ่ง พระสงฆ์ยังเป็นที่พักของประชาชนได้ เช่น เป็นแหล่งให้คำปรึกษาเพราะในชนบทไทยนั้น ยังมีชาวบ้านส่วนใหญ่ ยอมรับนับถือในความรู้ความสามารถของพระสงฆ์ เมื่อมีปัญหาต่าง ๆ ย่อมไปหาพระสงฆ์เพื่อขอคำแนะนำอยู่เสมอ โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมและจิตใจ และในด้านที่สอง คือพระสงฆ์ช่วยเหลือสังคมโดยการออกเผยแผ่หลักธรรมคำสอน หรือการออกไปสอนตามสถานศึกษาต่าง ๆ ทั้งนี้ เพราะเด็กและเยาวชนจำนวนมาก ไม่นิยมการเข้าวัดฟังธรรม พระสงฆ์จึงจำเป็นต้องออกเผยแผ่หลักธรรม เพื่อให้เข้าถึงเด็กและเยาวชนดังกล่าว จึงเป็นที่ประจักษ์ว่าหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จำเป็นอย่างยิ่ง คือ การนำหลักธรรมออกเผยแผ่แก่ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นอนาคตของชาติ คือกลุ่มเด็กและเยาวชน

ดังนั้น กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้ดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2548-2550 โดยแรกเริ่มรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้จำนวน 10,000,000 บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระสอนธรรมในโรงเรียนที่เข้าไปสอนในสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ประมาณ 600 รูป ภายหลังจากการที่กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ และมีการประชุมร่วมกัน พบว่ากระทรวงศึกษาธิการมีความต้องการพระสอน ๆ ไปสอนในโรงเรียนเฉพาะที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ไม่น้อยกว่า 58,073 รูป โดยเฉพาะโรงเรียนวิถิพุทธ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากกว่า 10,000 แห่ง (สำนักพระสอนศีลธรรม, 2562, น. 1) ซึ่งรัฐบาลจะสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เน้นการพัฒนาให้มีความรู้และจริยธรรม เริ่มตั้งแต่เด็กแรกเกิด โดยให้ความสำคัญแก่สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ครอบครัวอบอุ่น และสถานศึกษาเอาใจใส่ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด ด้วยการปลูกฝังความรู้ที่ทันโลกและคุณค่าที่ดีของวัฒนธรรมไทย ซึ่งเรียกว่า “การรวนส่งเสริมความรู้”

การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ภายใต้โครงการที่จะเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนของชาติ มีวัตถุประสงค์หลัก คือ ความมุ่งหวังเพื่อที่จะให้เป็นโครงการที่สร้างคุณประโยชน์ให้เกิดขึ้นต่อสังคมไทย โดยต้องการให้โครงการพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษานี้ได้เข้าไปมีส่วนผลักดันสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวัด บ้าน สถานศึกษา โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรม ซึ่งเป็นผู้สามารถที่จะนำหลักธรรมของพุทธศาสนา เพื่อเป็นการพัฒนาความรู้ คุณธรรม จริยธรรม ให้เกิดขึ้นแก่เด็ก เยาวชน นักเรียน นิสิต และนักศึกษาของประเทศ อันเป็นการได้รับประโยชน์สูงสุด คือ ผู้เรียนจะได้รับการปลูกฝังในเรื่องของคุณธรรม และจริยธรรมจากพระภิกษุสงฆ์โดยตรง แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยและวัฒนธรรมไทยเป็นสังคมแบบพุทธที่เน้นด้านจิตใจ เป็นเหตุให้หน่วยงานภาครัฐและคณะสงฆ์เห็นว่าพระสงฆ์ควรมิบทบาทด้วยการเข้าไปสอนวิทยาการสมัยใหม่ ควบคู่ศีลธรรม คุณธรรมในโรงเรียน

หลักการแห่งวิถีประชาธิปไตย เป็นหนึ่งวิทยาการที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับคนไทยทุกคน เพราะการดำรงชีวิตตามวิถีทางของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนั้นเหมาะสมกับประเทศไทยอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนได้มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ โดยเฉพาะการปลูกฝังให้เยาวชนของไทยได้ตระหนักในการเรียนรู้ในวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน นับว่าเป็นการสร้างทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นทุนทางสังคมเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ

โรงเรียนที่เป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นับได้ว่าเป็นหน่วยเล็ก ๆ ของสังคมที่มีความสำคัญในการนำนโยบายต่าง ๆ ไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จอย่างแท้จริง โดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดที่จะผลักดัน สนับสนุนและส่งเสริมในการวางรากฐานวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้กับนักเรียน ซึ่งการที่พระสงฆ์ที่สอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความตระหนักและเห็นความสำคัญความจำเป็นตลอดจนประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่นักเรียน มีการจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศและการเรียนการสอนที่เอื้ออำนวยต่อการเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตย ก็จะทำให้เด็กเกิดมีพฤติกรรมตามแนวประชาธิปไตยได้ นอกจากนี้ หากมีการส่งเสริมให้นักเรียนได้รับการปลูกฝังประชาธิปไตยได้รับความรู้ ได้ฝึกฝน อบรม เห็นตัวอย่างทั้งจากโรงเรียนที่สอดแทรกอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิต เด็กเยาวชนก็จะมีพฤติกรรมประชาธิปไตยเพิ่มขึ้น ซึ่งการใช้พลังในทุก ๆ ระดับของสังคมเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาผ่านวิถีการสร้างเสริมประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริงในสังคม ย่อมจะสามารถทำให้เกิดความยั่งยืนในทุกมิติของการพัฒนา ทั้งในมิติของการพัฒนาวิถีประชาธิปไตย มิติของการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ และมิติของการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

การส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยให้กับนักเรียนในสถานศึกษา โดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จะสามารถเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างต้นแบบที่ดีในสังคมให้เด็กและเยาวชนได้ซึมซับวิถีของประชาธิปไตยในทุกมิติทุกระดับอย่างแท้จริง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจในการศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ว่ามีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใด มีปัจจัยอะไรที่มีผลต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยรวมทั้งข้อเสนอแนะต่อบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในด้านต่าง ๆ ซึ่งผลที่ได้รับจากการศึกษา สามารถนำไปเป็นประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาสังคมให้มีคุณภาพต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

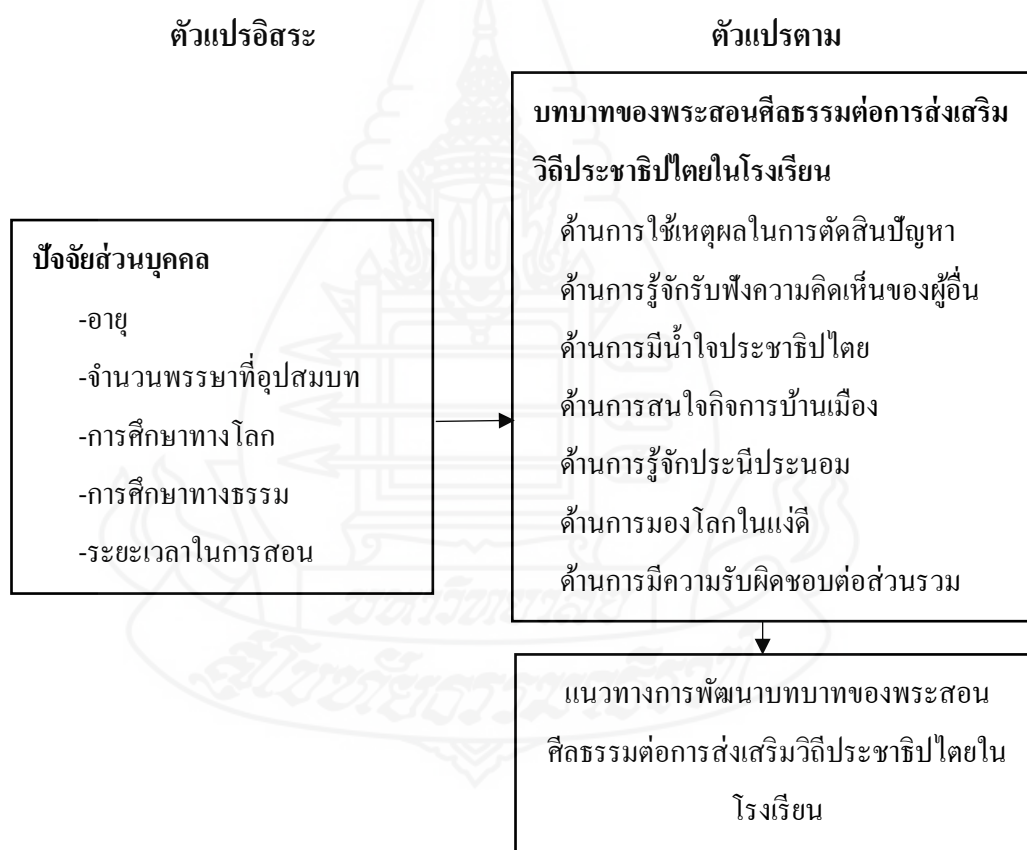
2.1 เพื่อศึกษาบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

2.2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อบทบาทในแต่ละด้านของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

2.3 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาบทบาทที่มีต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

3. กรอบความคิดในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน นั้น ผู้วิจัยได้นำหลักการตามแนวคิดวิถีประชาธิปไตยของกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2543, น. 3-4) สามารถสรุปกรอบความคิดในการวิจัย ได้ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน จำนวน 236 รูป สังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

- ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร

- ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกเป็น 7 ด้าน ได้แก่

1. ด้านการใช้เหตุผลในการตัดสินใจปัญหา
2. ด้านการรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
3. ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย
4. ด้านการสนใจกิจการบ้านเมือง
5. ด้านการรู้จักประนีประนอม
6. ด้านการมองโลกในแง่ดี
7. ด้านการมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

- ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร

- ขอบเขตด้านเวลา ได้ดำเนินการวิจัยในเดือน กรกฎาคม-สิงหาคม 2563

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

บทบาท หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่แสดงออกตามตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบและสิทธิของบุคคลหรือคณะบุคคลตามความคาดหวังของตนเองหรือสังคม โดยต้องได้รับการยอมรับจากชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ

พระสอนศีลธรรม หมายถึง ครูพระที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ที่สอดคล้องการสอนวิถีประชาธิปไตยในช่วงเวลาของการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

โรงเรียน หมายถึง สถานที่สำหรับจัดการเรียนการสอนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

จำนวนพรรษาที่อุปสมบท หมายถึง ระยะเวลาของปีที่อุปสมบทของพระสอนศีลธรรม
การศึกษาทางโลก หมายถึง การศึกษาทางสามัญศึกษาในระดับประถมศึกษา
มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

การศึกษาทางธรรม หมายถึง การศึกษาทางธรรม เช่น นักธรรมชั้นตรี โท เอก และ
เปรียญธรรม 1-2 ถึง 9 ประโยค

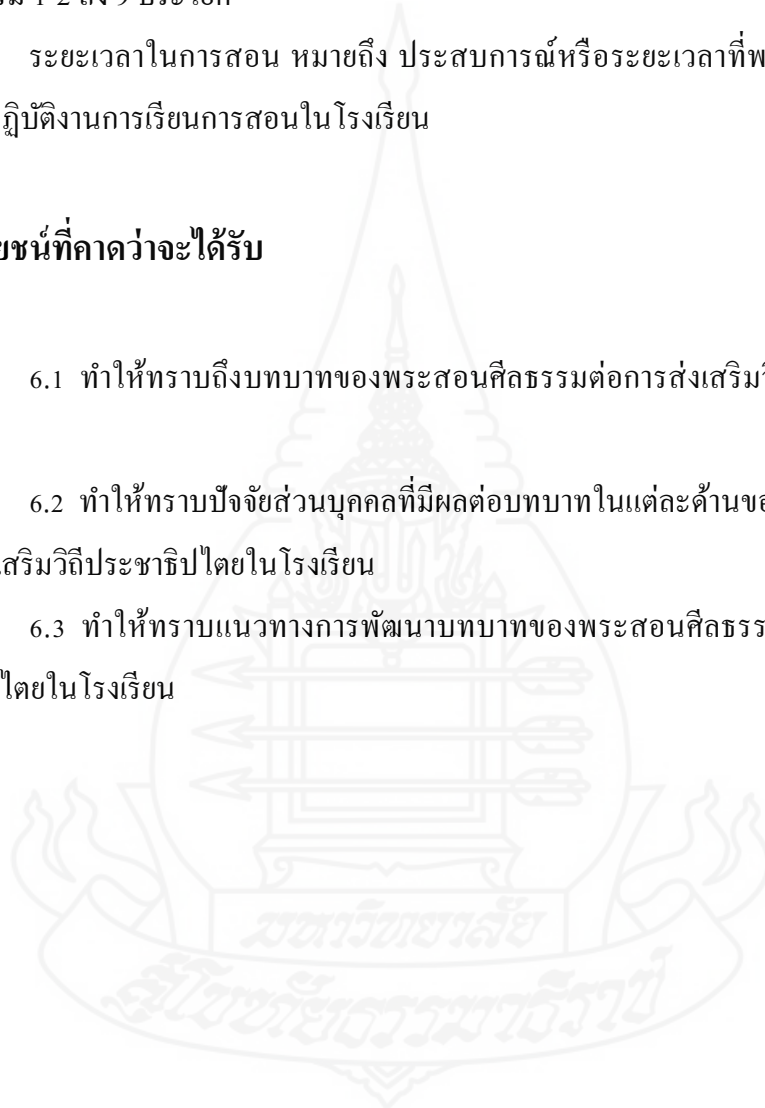
ระยะเวลาในการสอน หมายถึง ประสบการณ์หรือระยะเวลาที่พระสอนศีลธรรมใน
โรงเรียนปฏิบัติงานการเรียนการสอนในโรงเรียน

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ทำให้ทราบถึงบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยใน
โรงเรียน

6.2 ทำให้ทราบปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อบทบาทในแต่ละด้านของพระสอนศีลธรรม
ต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

6.3 ทำให้ทราบแนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถี
ประชาธิปไตยในโรงเรียน

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน มีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
2. แนวคิดเกี่ยวกับอาณาจักรและศาสนจักร
3. แนวคิดเกี่ยวกับพระสอนศีลธรรม
4. แนวความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย
5. ประชาธิปไตยในสถานศึกษา
6. การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

1.1 ความหมายของบทบาท

ความหมายของคำว่า บทบาท มีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแบบศึกษาในบางส่วนที่เห็นว่าได้รับความนิยมนในทางวิชาการ ดังนี้

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร (2545, น. 111) กล่าวว่า บทบาท คือ การกระทำหรือพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มที่อยู่ในสถานภาพนั้น ๆ ดังนั้นบทบาทจึงเป็นการกระทำหรือพฤติกรรมตามตำแหน่งหรือสถานภาพซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมหรือตามลักษณะของการรับรู้ บทบาทเป็นผลรวมของการแสดงออกตามสิทธิและหน้าที่

สนธยา พลศรี (2545, น. 125) กล่าวว่า บทบาท (Role) หมายถึง หน้าที่ของบุคคลตามสถานภาพหรือตำแหน่งฐานะที่ตนดำรงอยู่ บทบาทจึงเป็นกลไกอย่างหนึ่งของสังคมที่ทำให้คนที่อยู่ร่วมกันสามารถสร้างระบบความสัมพันธ์ต่อกันได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

ประเสริฐ แยมกลิ่นฟูง และคณะ (2544, น. 73) กล่าวว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role Expectation) เป็นบทบาท

ที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมเพื่อให้ผู้สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

สมใจ ลักษณะ (2542, น. 232) กล่าวว่า บทบาท คือ พฤติกรรมของผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานะใด ๆ ในกลุ่มซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามตำแหน่งและหน้าที่ บทบาทนี้อาจมีลักษณะเป็นทางการตามกฎระเบียบของกลุ่มรูปนัยที่จะกำหนดสิ่งที่บุคคลแต่ละบุคคลที่ครองตำแหน่ง หน้าที่ใด ๆ จะต้องคิด ตัดสินใจ ปฏิบัติกิจกรรมทั้งในส่วนของตนและส่วนที่จะต้องติดต่อสัมพันธ์กับผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่อื่น ๆ ในกลุ่ม และอาจมีลักษณะไม่เป็นทางการที่เป็นความคาดหวังของสมาชิกในกลุ่มที่ต้องการให้ผู้มีหน้าที่หนึ่ง ๆ ต้องมีพฤติกรรมใดบ้าง

ณรงค์ เส็งประชา (2541, น. 136) กล่าวว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหมายให้บุคคลกระทำตามหน้าที่

สรุปได้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมหรือการกระทำของแต่ละบุคคล ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามตำแหน่งและหน้าที่ ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมและสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

1.2 ประเภทของบทบาท

ประเภทของบทบาทในเรื่องนี้ จะศึกษาตามแนวทางของบรูมและเซลส์นิก (Broom and Selznick 1973, p. 34) ที่ได้จำแนกบทบาทออกเป็น

1) บทบาทตามอุดมคติ (Ideal Role) เป็นบทบาทในอุดมคติที่มีการกำหนดสิทธิหน้าที่ ระบุเป็นลายลักษณ์อักษรหรือมีตัวบทกฎหมาย ระเบียบ กำหนดให้กระทำกิจกรรมในตำแหน่งหน้าที่นั้น ๆ

2) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงซึ่งจะขึ้นกับการสังเคราะห์จากความเชื่อ ความหวัง การรับรู้ และประสบการณ์ของผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่ง ทั้งยังต้องพิจารณาถึงความกดดัน ชีตจำกัด และโอกาสในแต่ละสังคม ในระยะเวลานั้น ๆ

3) บทบาทที่ควรปฏิบัติ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งเชื่อหรือหวังว่าควรกระทำตามตำแหน่งที่ได้รับ แต่ยังไม่ได้กระทำซึ่งอาจจะไม่เหมือนกับบทบาทในอุดมคติ (ไม่มีอยู่ในระเบียบ กฎหมาย) และบทบาทที่กระทำจริง นอกจากนี้ บทบาทที่ควรกระทำยังขึ้นกับความแตกต่างขององค์กร ความคิดนึก ประสบการณ์ และการรับรู้ของผู้ดำรงตำแหน่งแต่ละคน

จักรรัช ธีระกุล (2542, น. 45-46) ได้กล่าวถึงประเภทของบทบาทมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1) ข้อบัญญัติของสังคม (Prescribed Role) หรือบทบาทอุดมคติ บทบาทอุดมคติจะกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้กับตำแหน่งทางสังคม เช่น จะบอกให้ทราบถึงความคาดหวังต่อผู้เป็นพ่อและแม้ว่าสังคมมีไว้อย่างไร เรามีพันธะต่อใครอย่างไร และจะเรียกร้องจากใคร ได้แค่ไหน เพียงไร

2) บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (Perceived Role) ซึ่งจะขึ้นอยู่กับความเชื่อที่บุคคลเข้าใจว่าจะต้องทำในตำแหน่งเฉพาะของเขา รวมทั้งการตีความสถานการณ์ของบุคคลเอง ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องตรงกับบทบาทอุดมคติ ในทำนองเดียวกัน บุคคลซึ่งเราจะต้องติดต่อด้วยนั้น ก็อาจแตกต่างกันในด้านแนวความคิด ดังนั้นในการพิจารณาบทบาทที่บุคคลกระทำต่อกันนั้น ไม่พึงสรุปเอาว่าบรรทัดฐานต่าง ๆ ของสังคมนั้นจะได้รับการยอมรับหรือเข้าใจจากบุคคลต่าง ๆ ไปในแนวเดียวกัน

3) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่บุคคลลงมือกระทำจริง ๆ ซึ่งสิ่งที่บุคคลปฏิบัติจริงนั้น อาจเกินเลยไปกว่าความเชื่อทางสังคม ความคาดหวังของคนอื่นหรือความเข้าใจของบุคคลเอง แต่ขึ้นกับเงื่อนไขของบุคลิกภาพเฉพาะตัวและประสบการณ์ของเขาเองด้วย

1.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท

ฌองส์ เล็งประชา (2541, น. 153-155) กล่าวว่า ควรจะศึกษาอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผลสัมฤทธิ์ขององค์กร หรือกลุ่มสังคมต่าง ๆ เป็นต้นว่า

1) การขัดเกลาทางสังคม จะช่วยให้บุคคลในสังคมได้ทราบบทบาทของตนได้ดีขึ้น ทุกคนจะเรียนรู้ถึงบทบาทและสถานภาพของตนจากประสบการณ์ จากการอยู่ร่วมกับคนอื่น และจากการที่คนอื่นได้อบรมสั่งสอนไม่โดยทางตรงก็ทางอ้อม

2) บทบาทที่บุคคลแสดงนั้น ไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกับบทบาทที่ควรจะแสดงตามบรรทัดฐานของกลุ่มสังคม เพราะบทบาทที่บุคคลแสดงจริงนั้นเป็นผลจากบุคลิกภาพของผู้แสดงบวกกับบุคลิกภาพของบุคคลอื่น ๆ ที่มากระทำต่อกันทางสังคม รวมทั้งสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น เวลา สถานที่ โอกาส ฯลฯ

3) การให้ความสำคัญแก่สถานภาพมากเกินไป อาจมีผลให้เกิดการสร้างบทบาทใหม่ที่ไม่เป็นไปตามบรรทัดฐานขององค์กรหรือกลุ่มสังคม อันอาจก่อให้เกิดปัญหาขึ้นในองค์กรได้ เช่น การให้ความสำคัญแก่เจ้าหน้าที่ธุรการมากเกินไป ทำให้เจ้าหน้าที่ธุรการเป็นเสมือนนายของอาจารย์ หรือให้ความสำคัญกับหัวหน้าแผนกมากเกินไป เวลาอาจารย์ไปติดต่อ อาจถูกว่ากล่าวแสดงอาการข่มขู่หน้าบึ้งตึงไม่ต้อนรับได้ ฯลฯ

4) คนเราจะแสดงบทบาทอย่างไรอย่างหนึ่ง จะคำนึงถึงการได้รับความนิยมน้อยลงจากบุคคลอื่น ๆ ในสังคม เช่น คนที่ทำตัวเรียบร้อย เพราะเขาคาดว่าจะได้รับความนิยมน้อยลงขึ้นชม

จากคนอื่น ๆ คนที่ขยันทำงาน ก็เพราะคาดหวังว่าจะได้รับการพิจารณาความดีความชอบหรือได้รับการยกย่องจากเพื่อนร่วมงาน ฯลฯ

5) การกำหนดขอบเขตของบทบาท จะช่วยสร้างระเบียบของสังคม สร้างความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร และถ้าจะได้มีการชี้แจงให้ได้ทราบกันอย่างทั่วถึงและตรงกัน ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมมากขึ้น ขจัดปัญหาการแสดงบทบาทที่ผิดไปได้มากขึ้น ในองค์กรหนึ่ง ถ้าหัวหน้าคนงานนำเอาบทบาทของผู้จัดการมาแสดง อาจทำให้องค์การนั้นเกิดความเครียดขึ้น

6) เมื่อบทบาทของคนเปลี่ยนไป บุคลิกภาพของเขาจะเปลี่ยนไปด้วยไม่มากนักน้อย ตัวอย่างเช่น สามี-ภรรยาที่มีลูก เขาจะมีบทบาทใหม่เพิ่มขึ้น ซึ่งจะทำให้เขามีบุคลิกภาพเปลี่ยนไป เช่น เป็นคนที่มีความรักและเข้าใจเด็ก ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของลูก หรือการเปลี่ยนบทบาทในอาชีพ จากลูกน้องไปเป็นหัวหน้างาน บทบาทของเขาจะเปลี่ยนไปมาก ฯลฯ

7) บทบาทที่ประทับใจ จะทำให้คู่บทปฏิบัติตามที่เราต้องการ การสร้างความประทับใจ อาจกระทำได้หลายวิธี เช่น การใช้คำพูดที่ไพเราะ ทำทางที่น่ารัก การแต่งกายที่สง่างาม การมีเหรียญตราประทับ การมีตำแหน่งชั้นยศ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะช่วยสร้างความประทับใจได้เช่นกัน การสร้างความประทับใจ อาจอยู่ในรูปของทีมงาน เช่น ในร้านค้า พนักงานเสิร์ฟอาหาร แต่งตัวสะอาด หน้าตาดี บริการดี หรือสถานศึกษาที่มีคณะผู้บริหารและครู-อาจารย์เอาใจใส่ในระเบียบวินัย และการสอนที่ดีเข้มงวดกวดขันในการเรียนการสอน ความประพฤติกของอาจารย์เหมาะสม ไม่เคยปรากฏว่ากระทำผิดหรือเรื่องอื้อฉาวใด ๆ นักเรียนก็เรียนเก่ง สอบเข้าเรียนต่อได้มาก ย่อมสร้างความประทับใจให้แก่บุคคลทั่วไปได้ ฯลฯ

8) การแสดงบทบาทบางบท จะต้องอาศัยบุคคลที่มีบุคลิกลักษณะเฉพาะ จึงจะแสดงบทนั้น ๆ ได้ดี เช่น คนบางคนอาจแสดงภาพยนตร์ได้ไม่ดี แต่บางคนแสดงได้ดี เพราะมีศิลปะการแสดง มีบุคลิกลักษณะเหมาะสม ฯลฯ

9) บุคคลที่ดำรงตำแหน่งหรือมีสถานภาพเดียวกัน จะแสดงบทบาทต่อคู่บทไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เนื่องจากบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน ความเข้าใจในลักษณะของบทบาท ความพึงพอใจ และการยอมรับในบทบาทนั้นแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น ตำแหน่งอธิการในมหาวิทยาลัย ผู้ที่มาดำรงตำแหน่งจะแสดงบทบาท ไม่เหมือนกัน คนหนึ่งอาจจริงจังกับงานวิชาการ แต่อีกคนหนึ่งอาจสนใจแต่งานพัฒนาอาคารสถานที่ คนหนึ่งอาจประหยัด แต่อีกคนหนึ่งอาจฟุ่มเฟือย ฯลฯ

10) บทบาทของบุคคลในสังคม ย่อมจะแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างกันในเรื่องความเชื่อ ค่านิยม บุคลิกลักษณะ ระดับของความทันสมัย และความคาดหวังของบุคลากรในสังคม หรือองค์กรนั้น

11) ความสำนึกในหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม จะช่วยให้มีการปรับบทบาทของบุคลากรในองค์กรหรือในสังคมนั้น เช่น ครูที่มีความคิดว่าแม้เขาจะลำบาก แต่เขาก็จะสอนให้ดีที่สุด ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี รักษาจรรยาบรรณครู ก็จะส่งผลให้เขาปรับบทบาทให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการสอน

1.4 ปัญหาที่เกี่ยวกับบทบาท

ในการปฏิบัติตามบทบาทต่าง ๆ ของบุคคลแต่ละคนนั้น บทบาทต่าง ๆ ที่บุคคลเป็นเจ้าของ มิได้อยู่ลอย ๆ แต่จะเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับบทบาทอื่น ๆ อยู่ตลอดเวลา บางครั้งอาจก่อให้เกิดปัญหาซึ่ง อุบล เสดียร ปกิณกรณ์ (2539, น. 80-81) ได้จำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) ความขัดแย้งในบทบาท บุคคลบางคนมีบทบาทที่ต้องรับผิดชอบหลายบทบาท และการปฏิบัติตามบทบาทเหล่านั้น มีผลทำให้ต้องบกพร่อง หรือละเมิดต่อบทบาทอื่น ความขัดแย้งในบทบาทเกิดขึ้นจากกรณีที่บุคคลพบว่า ตนเองเผชิญกับการเรียกร้องหรือความต้องการต่าง ๆ ที่ไปด้วยกันไม่ได้ ผลก็คือทำให้พวกเขาไม่สามารถตอบสนองการเรียกร้อง หรือความต้องการต่าง ๆ เหล่านั้นได้อย่างสมบูรณ์ หรือถ้ากล่าวในเชิงรายละเอียดของที่มาของความขัดแย้งในบทบาทดังกล่าวได้ ดังนี้

(1) ความขัดแย้งในบทบาท เกิดขึ้นเมื่อบุคคลเผชิญกับการคาดหวังในบทบาทต่าง ๆ ที่พวกเขาพบว่าไม่สามารถไปด้วยกันได้กับลักษณะบุคลิกภาพของตนเอง

(2) ความขัดแย้งในบทบาท เกิดขึ้นเมื่อบุคคลเผชิญกับการคาดหวังต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกัน ซึ่งการคาดหวังต่าง ๆ เกิดขึ้นจากสมมติฐานเกี่ยวกับบทบาทที่เกิดขึ้นพร้อมกันหรือในเวลาเดียวกันตั้งแต่ 2 บทบาทหรือมากกว่า 2 บทบาทขึ้นไป

(3) ความขัดแย้งในบทบาท เกิดขึ้นเมื่อบุคคลเผชิญกับการคาดหวังต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกัน ซึ่งการคาดหวังต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกันนี้เกิดจากความสัมพันธ์ที่บุคคลมีกับบุคคลอื่นซึ่งมีชุดของบทบาทอย่างเดียวกัน

(4) ความขัดแย้งในบทบาท เกิดขึ้นเมื่อบุคคลเผชิญกับการคาดหวังต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกัน ซึ่งการคาดหวังที่ขัดแย้งกันเกิดขึ้นจากการขาดความเห็นพ้องต้องกันระหว่างบทบาท

2) การรับรู้บทบาทและความคาดหวังในบทบาทที่ไม่ตรงกัน ปัญหานี้มักจะเกิดขึ้นเมื่อคนในสังคมเดียวกันมีการรับรู้และคาดหวังในแต่ละบทบาทไม่ตรงกัน ในครอบครัว สมาชิกอาจมีการรับรู้และคาดหวังในบทบาทของกันและกันไม่ตรงกัน เป็นต้น

3) ความไม่สอดคล้องกันระหว่างบทบาทและภาพพจน์ที่บุคคลมีเกี่ยวกับตนเอง คนเราทุกคนย่อมมีความรู้สึกนึกคิดหรือภาพพจน์เกี่ยวกับเอกลักษณ์ของตนเอง ภาพพจน์เหล่านี้

อาจสอดคล้องหรือขัดแย้งกับบทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง ถ้าหากภาพพจน์ที่เรามีสอดคล้องกับบทบาทที่ผู้อื่นคาดหวังก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่ถ้าไม่สอดคล้อง ปัญหาย่อมเกิดขึ้นได้

2. แนวคิดเกี่ยวกับอาณาจักรและศาสนจักร

อาณาจักรกับศาสนจักร หรือรัฐกับศาสนา เป็นสถาบันหลักที่ดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยบรรพกาล (แสวง อุดมศรี, 2533) บางครั้งสถาบันทั้งสองนี้ต่างดำรงอยู่ในลักษณะสนับสนุนส่งเสริมกันและกัน บางครั้งขัดแย้งกัน บางครั้งพยายามแสดงบทบาทสะท้อนออกมาในลักษณะคล้ายกับต้องการที่จะครอบงำสถาบันของกันและกัน เพื่อให้สถาบันของเรามีความยิ่งใหญ่และเกรียงไกรที่สุดในสังคมแต่เพียงสถาบันเดียว ถ้าประชาชนซึ่งเป็นตัวกลางในฐานะเป็นพลเมืองของอาณาจักรและเป็นศาสนิกของศาสนจักร รู้ไม่เท่าทันต่อบทบาทที่แต่ละฝ่ายได้แสดงออกไป อาจลุกฮือขึ้นมาประหัดถ์ประหารเช่นฆ่าล้างผลาญชีวิตกันให้ล้มตายลงไปเป็นจำนวนมากได้

อาณาจักรในสมัยก่อนมีกษัตริย์เป็นผู้นำ มีหน้าที่คล้ายกับ “ช่างเท้าหน้า” ของสังคมมนุษย์ ทำการปกป้องคุ้มครองประเทศ มิให้ข้าศึกศัตรูมารุกราน ขจัดหรือแก้ไขปัญหามิให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน ตลอดจนพยายามส่งเสริมให้ประชาชนได้ประกอบอาชีพตามความเหมาะสม หากใครไม่เชื่อฟังหรือก่อความไม่สงบขึ้น จะได้รับการว่ากล่าวตักเตือนหรือลงโทษทัณฑ์ตามควรแก่กรณี จนถึงแก่ชีวิตได้ ในขณะที่เดียวกันประชาชนซึ่งอยู่ในฐานะเป็นพลเมืองของอาณาจักร จะต้องแสดงความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ เคารพกฎเกณฑ์ ต่าง ๆ ของสังคม ส่งส่วยหรือเสียภาษีบำรุงอาณาจักร ตลอดจนมีหน้าที่เป็นทหารช่วยปกป้องคุ้มครองประเทศในยามสงครามอีกด้วย

ศาสนจักรมีพระหรือนักบวชหรือผู้ประกาศศาสนาเป็นผู้นำ มีหน้าที่คล้ายกับ “ช่างเท้าหลัง” ของสังคมมนุษย์ ทำการอบรมสั่งสอนประชาชนให้มีความรู้ดีปฏิบัติชอบตามหลักการของศาสนาด้วยการปลูกฝังคุณงามความดีให้เกิดขึ้นในจิตใจ พร้อมทั้งพร่ำสอนมิให้ทำความชั่วร้าย อันเป็นสาเหตุนำความเดือดร้อนวุ่นวายมาสู่ตนเองและคนอื่น ในขณะที่เดียวกัน ประชาชนซึ่งอยู่ในฐานะเป็นศาสนิกของศาสนจักร จะต้องน้อมรับเอาคุณธรรมทางศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ตลอดจนเสียสละผลประโยชน์ทางด้านวัตถุบางประการนำไปอุปถัมภ์บำรุงพระหรือนักบวชหรือผู้ประกาศศาสนาตามความเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม ถ้าศึกษาในมิติการเมืองและการปกครอง ทั้งอาณาจักรและศาสนจักรต่างก็มีเป้าหมายคล้ายคลึงกัน กล่าวคือต่างฝ่ายต่างก็มุ่งมั่นที่จะทำให้มนุษย์ในแต่ละสังคมสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข พยายามขจัดการเอารัดเอาเปรียบ หรือเช่นฆ่าล้างผลาญชีวิตของ

กันและกัน หากมีปัญหาเกิดขึ้น จะต้องดำเนินการแก้ไขให้เป็นไปในทางที่ดีโดยมีระเบียบกฎเกณฑ์ หรือหลักการวางไว้อย่างเป็นกิจจะลักษณะ อาจแตกต่างกันบ้าง ก็แต่เพียงว่าระเบียบกฎเกณฑ์หรือ หลักการของฝ่ายอาณาจักรมีลักษณะเป็นรูปธรรมหรือคล้ายกับต้องการพิทักษ์ผลประโยชน์ทางวัตถุ ในขณะที่ทางฝ่ายศาสนจักร มีลักษณะเป็นนามธรรมหรือคุณธรรม อันเป็นการพิทักษ์ผลประโยชน์ ทางด้านจิตใจ เพื่อมิให้มนุษย์หันไปยึดติดอยู่ในด้านวัตถุมากเกินไป แต่ทั้งอาณาจักรและศาสนจักร ต่างก็มีเป้าหมายอยู่ที่ประชาชนเป็นสำคัญเหมือนกัน

บางยุคบางสมัยประวัติศาสตร์ได้บันทึกเงื่อนไขบางประการไว้ให้สังเกตได้ว่า สถาบันทั้งสองนี้ดำรงอยู่ในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยหรือส่งเสริมสนับสนุนกันและกัน เช่น กษัตริย์ ได้แสดงพระองค์ให้เป็นที่ปรากฏว่าทรงมีศรัทธาแก่กล้าและปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา อย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งทรงชักนำประชาชนในฐานะเป็นพลเมืองของรัฐให้ปฏิบัติตามด้วย ในฝ่าย ของพระหรือนักบวชหรือผู้ประกาศศาสนาก็จะทำการอบรมพราหมณ์หลักคำสอนทางศาสนาให้ ประชาชนนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เป็นศาสนิกที่ดีของศาสนาต่อไป เมื่อประชาชนเป็นคนดีมี ศีลธรรมประจำใจแล้ว ก็จะพยายามมุ่งมั่นสร้างคุณงามความดีมากยิ่งขึ้นด้วยการเลิกละการเอาไรด์ เอาเปรียบและการเข่นฆ่าล้างผลาญชีวิตกัน ซึ่งก็เท่ากับช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ให้ดำเนินไปอย่างมีสันติสุขและสงบราบรื่นมากขึ้น ลักษณะเช่นนี้เอง คือ การถ้อยทีถ้อยอาศัยหรือ ส่งเสริมสนับสนุนกันและกันของอาณาจักรกับศาสนจักร

แต่บางครั้งอาณาจักรกับศาสนจักรต่างพยายามที่จะแสดงบทบาทให้สะท้อน ออกมาในลักษณะคล้ายกับต้องการที่จะครอบงำสถาบันของกันและกัน หรือหากจะพูดอีกแง่หนึ่ง คือ การแย่งชิงความเป็นแกนนำทางสังคมของทั้งสองฝ่ายนั่นเอง ทั้งนี้ ก็เพื่อให้สถาบันของตนอยู่ใน สถานะโดดเด่นหรือสูงกว่าอีกสถาบันหนึ่ง เช่น การจัดกลุ่มบุคคลในสังคมออกเป็น 4 วรณะ (ชนชั้น) คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพทย์ และศูทร พร้อมทั้งกำหนดคุณสมบัติ หรือหน้าที่ของกลุ่มบุคคลใน 4 วรณะ ให้ต้องยอมรับและปฏิบัติตาม ซึ่งก็เท่ากับเป็นการกำหนดให้พราหมณ์เป็นวรรณะสูงสุดใน สังคมอินเดียสมัยก่อน หรือการกำหนดคุณธรรมของกษัตริย์ไว้ในรูปแบบแตกต่างกัน เช่น กษัตริย์ จะต้องจัดการอารักขาป้องกันมิให้พระอรหันต์ที่มีอยู่ในรัฐได้รับความเดือดร้อน เชื้อเชิญพระ อรหันต์ให้มาอยู่ในรัฐ เป็นต้น กษัตริย์จะต้องบริจาคทรัพย์สิ่งของแจกจ่ายแก่อาณาประชาราษฎร์ใน เวลาเกิดภัยพิบัติ เป็นต้น กำหนดพระจริยวัตรของกษัตริย์ ตลอดจนการสวมมงกุฏ หรือการปลุกเร้า กษัตริย์ของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปให้แสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้าด้วยการยกทัพไปทำสงคราม ครุเสดถึง 7 ครั้ง หรือการที่พระเจ้าเฮนรี ที่ 8 (HENRY VIII ค.ศ.1491-1547) แห่งอังกฤษ ทรง ดำเนินการให้รัฐสภาออกพระราชบัญญัติให้กษัตริย์ทรงเป็นประมุขสูงสุดของประเทศ ทั้งนี้ เพื่อให้ กษัตริย์ทรงดำรงฐานะอยู่เหนือพระสันตะปาปานั้นเอง ลักษณะเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นได้อย่าง

เด่นชัดว่า ทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรต่างพยายามแสดงบทบาทให้สะท้อนออกมาในลักษณะคล้ายกับต้องการที่จะครอบงำสถาบันของกันและกัน เพื่อแย่งชิงความเป็นแกนนำทางสังคมอย่างแท้จริงนั่นเอง

สำหรับการขัดแย้งกันระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักร ส่วนมากเกิดขึ้นในกลุ่มประเทศที่นับถือศาสนาประเภทเทวนิยม ซึ่งมีหลักความเชื่อที่เน้นหนักลงไปว่าพระเจ้า เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมา นักบวชหรือนักคิดของศาสนาประเภทนี้พยายามสร้างทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อให้คนทั่วไปยอมรับหลักความเชื่อดังกล่าว เช่น ทฤษฎีเทวสิทธิ (Divine Right) ได้ระบุชัดเจนไปว่าบุคคลที่จะเป็นกษัตริย์ปกครองประเทศได้จะต้องสืบเชื้อสายมาจากพระเจ้า หรือไม่เช่นนั้นก็จะต้องได้รับความเห็นชอบจากพระเจ้ามอบอำนาจให้มาทำการปกครอง หากพิจารณาให้ลึกซึ้งจะเห็นว่าทฤษฎีดังกล่าวนี้มีความมุ่งหมายที่จะขจัดหรือสยบบทบาทของอาณาจักรให้ตกอยู่ภายใต้การบงการของศาสนจักรนั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนั้นกษัตริย์หลายพระองค์ต้องถูกถอดมงกุฏ นักคิดหลายท่านถูกทรมานจนถึงแก่ความตาย เพราะได้กระทำการบางอย่างหรือคิดค้นทฤษฎีที่เป็นไปในลักษณะขัดแย้งอย่างรุนแรงกับหลักความเชื่อทางศาสนา หลายครั้งที่การขัดแย้งระหว่างอาณาจักรและศาสนจักรได้เกิดขึ้นอย่างรุนแรงและขยายวงกว้างออกไปสู่ประชาชน ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นพลเมืองของรัฐและเป็นศาสนิกของศาสนา จนเป็นเหตุให้มีการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินลงไปเป็นจำนวนมากอีกด้วย

สรุปว่าบทบาทของอาณาจักรและศาสนจักรต่างก็มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคมมนุษย์สืบต่อมาราบเท่าปัจจุบัน หากจะมีการกำหนดหน้าที่ของแต่ละฝ่ายไว้ให้ชัดเจน แต่ละฝ่ายต่างพยายามปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้เต็มที่ และเวลามีปัญหาข้อขัดแย้งเกิดขึ้น ควรจะได้รับการปรึกษาหารือแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างเป็นกิจจะลักษณะ ย่อมจะส่งผลให้สังคมมนุษย์สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและราบรื่นมากยิ่งขึ้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับพระสอนศีลธรรม

บทบาทด้านความเป็นครูพระสอนศีลธรรม เป็นการริเริ่มดำเนินการโดยกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายครูพระที่ออกสอนศีลธรรมในโรงเรียน ให้เป็นค่าดำเนินการจัดทำหนังสือ อุปกรณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอน การติดตามประเมินผล โครงการ โครงการนี้เป็นโครงการใหม่ กล่าวคือเป็นโครงการจัดพระสงฆ์เข้าไปสอนในสถานศึกษาระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ภายหลังต่อมากระทรวง

วัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ ให้พระสงฆ์เข้าไปสอนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และในปี พ.ศ. 2551 กรมการศาสนาได้เปลี่ยนบทบาทการบริหารโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ดำเนินการแต่เดิมไปสนับสนุนกิจกรรมคุณธรรมอื่นๆ โดยได้โอนภาระงานพร้อมงบประมาณให้กระทรวงศึกษาธิการรับดำเนินการ และได้มอบให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่งรับไปดำเนินการ หนึ่งในนั้น คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ดังนั้น บทบาทด้านพระสอนศีลธรรม จึงเป็นบทบาทคือการเผยแผ่ศาสนาธรรม และลักษณะเฉพาะของบทบาทนี้ คือ บทบาทที่จะต้องเข้าไปสอนศีลธรรมในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ตามพันธกิจของคณะสงฆ์ไทย (พระราชพุทธิญาณวงศ์, 2540) ดังนี้

3.1 การเผยแผ่ศาสนาธรรม คือ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป มีผู้เคารพ เลื่อมใส ศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ 3 ประการ คือ ทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมัตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน)

หน้าที่ในการเผยแผ่ของวัดหรือพระสงฆ์ คือ การจัดการเทศนา อบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ กิจกรรมเผยแผ่ของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มีทั้งแบบประเพณี แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานขึ้นดำเนินการ

1) การเผยแผ่ตามประเพณี ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่ บ้าน ผู้อาราธนา และที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบธรรมดา คือ เทศน์รูปเดี่ยวหรือเทศน์ปุจฉาวิสัชนา 2 รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุง มีการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์หรือ บันทึกลงแผ่นเสียงหรือเทปบันทึกเสียงนำไปเผยแผ่ในที่ต่างๆ และโอกาสต่างๆ

2) การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ รวมทั้งการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผ่หรือลงในหนังสือพิมพ์เผยแผ่

3) การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานหรือเป็นสถานศึกษาเป็นการ ประจำหรือชั่วคราวหรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำหน่วยงาน เป็นต้น

3.2 การศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การดำเนินการช่วยเหลือให้เด็กและประชาชนได้ศึกษาวิชาการและวิชาชีพทั้งในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียนของฝ่ายราชอาณาจักร เพื่อให้คนไทยพุทธศาสนิกชนทุกคนสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ ซึ่งงานด้านการศึกษาสงเคราะห์นั้นประกอบด้วย

1) การบวชเรียน การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การบวชเนกขัมมจารีนิ การบวชชีพราหมณ์ เพื่อรับการอบรมสั่งสอนขัดเกลาด้านจิตใจให้เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ เป็นคนดีของสังคมหรือเพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาชีวิตและจิตใจได้

2) การจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธรูปศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อให้มีการศึกษาอบรมวิชาพระพุทธรูปศาสนาและวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยสังคม วัฒนธรรม มารยาทไทย ขนบธรรมเนียม และประเพณีทางสังคมอันดีงามต่างๆ

3) โรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ หรือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ที่บางวัด หรือพระสงฆ์บางรูปสนับสนุนและดำเนินการเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาทั้งแก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในสังคมทั่วไปหรือการส่งเสริมสนับสนุนการฝึกอบรมวิชาชีพต่างๆ

4) การสงเคราะห์ด้านทุนการศึกษา ทุนอาหารกลางวันแก่นักเรียนตามสถานศึกษาต่างๆ ให้ได้โอกาสและความสะดวกทางการศึกษาในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในวัดที่ตนเองสังกัดหรือการสงเคราะห์ศิษย์วัด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนยากจน และด้อยโอกาสทางสังคมให้ได้รับการศึกษา

5) การให้ใช้ที่ดินหรือสถานที่ของทางวัด เพื่อเป็นสถานที่ตั้งอาคารเรียน หรือสถานศึกษา ทั้งศูนย์อบรมเด็กเล็กหรือเด็กก่อนเกณฑ์โรงเรียนประชาบาล โรงเรียนมัธยมศึกษา หรือแม่กระทั่งในระดับอุดมศึกษา

6) การเป็นครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธรูปศาสนา วิชาจริยธรรมหรือวิชาศีลธรรมในโรงเรียน หรือตามสถานศึกษาต่างๆ เช่น การสัจจรูปไปให้การศึกษาแก่นักเรียน หรือคณะครูตามโรงเรียนในลักษณะของโครงการอบรมระยะสั้น เช่น โครงการเข้าค่ายพุทธบุตร ค่ายพุทธธรรม ค่ายยุวพุทธ เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นการดำเนินงานของพระสงฆ์ในส่วนที่เป็นการศึกษาสงเคราะห์แก่สังคม

คณะกรรมการการจัดการทำสาระการเรียนรู้พระพุทธรูปศาสนาได้กำหนดบทบาทของครูสอนศีลธรรมไว้อย่างชัดเจน (จรินทร์ ยังสังข์, 2541) ดังนี้

1) ครูควรมีการสำรวจประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนว่าผู้เรียนแต่ละคนจะต้องใช้เวลาในการเรียนรู้มากน้อยแค่ไหนอย่างไร ต้องให้โอกาสกับผู้เรียนได้ใช้กระบวนการสืบเสาะแสวงหาความรู้ที่ตนค้นพบด้วยตนเอง

2) ครูควรใช้การบูรณาการ ซึ่งเป็นการนำกระบวนการที่ต่อเนื่องจากขั้นตอน การสำรวจประสบการณ์การเรียนรู้ของนักเรียน อันรวมไปถึงสถานการณ์เงื่อนไขการเรียนรู้ สิ่งแวดล้อมจะทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง เป็นการบูรณาการความรู้ใหม่กับความรู้เก่า

3) ครูจะต้องมีวิธีการถ่ายโยงความรู้เป็นขั้นที่ผู้เรียนสามารถแสดงพฤติกรรมทั้งด้านความรู้ ความคิด ทักษะ เจตคติและค่านิยมเพื่อการประยุกต์ใช้ในการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง โดยพิจารณาผลจากการเรียนรู้ที่กำหนดไว้นั้น ผู้เรียนมีโอกาสได้ปฏิบัติจริง

4) ครูควรจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการความสนใจและความถนัดของผู้เรียนแต่ละคน โดยมีความเชื่อว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้สูงสุดตามศักยภาพ

5) ครูต้องเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนผ่าน กระบวนการเรียนรู้แล้ว ผู้เรียนควรจะต้องปรับพฤติกรรมจากความใฝ่รู้ เป็นผู้รู้และรู้จริงจากทำ ไม่ได้ทำไม่เป็น เปลี่ยนมาเป็น ทำได้ ทำเป็นจากไม่ชอบเปลี่ยนมาเป็นชอบ

6) ครูต้องยึดหลักการที่ว่า การจัดการเรียนรู้ที่ดีจะต้องมีกิจกรรมที่สามารถพัฒนา ศักยภาพทุกด้าน คือ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ครูต้องมองผู้เรียนว่ามีภูมิธรรมอยู่ในระดับหนึ่ง

7) ครูต้องทบทวนบทบาทของตนเองใหม่ว่าตนคือผู้ให้องค์ความรู้ของกัลยาณมิตร

8) ครูต้องรู้จักเด็กเป็นรายกลุ่ม รายบุคคลและมองว่าผู้เรียนทุกคนมีโอกาสที่จะเป็นอัจฉริยะอย่างน้อย 8 ด้าน คือ ด้านเหตุผล ภาษา ศิลปะ กายสัมผัส ดนตรี มนุษย์สัมพันธ์ การเข้าใจตนเองหรือเข้าใจชีวิตเข้าใจธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือที่เรียกว่าอัจฉริยภาพในเชิงพหุปัญญา

9) ครูต้องพร้อมให้ความรักและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ลูกศิษย์ ครูจึงต้องเปลี่ยนหน้าที่จากผู้สอนเป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการพัฒนาไปสู่อัจฉริยภาพทั้ง 8 ด้านของเด็กแต่ละคน

10) การจัดการเรียนการสอนหรือการจัดการเรียนรู้ ครูต้องเน้นและให้ความสำคัญกับผู้เรียนควบคู่ไปกับธรรมชาติของวิชา ครูจะต้องรู้จักนักเรียน ให้นักเรียนรู้ทั้งหลักการวิธีการเรียนรู้ และคุณธรรมที่จะเกิดตามธรรมชาติของวิชา

11) ครูควรจัดประสบการณ์และกิจกรรมที่ใช้คุณธรรมนำความรู้บูรณาการคุณธรรมในการจัดประสบการณ์ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และทุกขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้

สรุปว่า บทบาทของพระสงฆ์ไทย นอกจากจะเป็นบทบาทด้านการศึกษา บทบาทด้านการพัฒนาและด้านการสังคมสงเคราะห์แล้ว พระสงฆ์ยังต้องมีบทบาทที่สำคัญคือบทบาทด้านการสอนศีลธรรม เป็นการให้คำแนะนำสั่งสอนธรรมแก่ประชาชน เพื่อตอบแทนสังคมที่มีส่วนใน

การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นการสนองนโยบายของรัฐที่ร่วมเดินหน้าสร้างสังคมให้มีจริยธรรมและศีลธรรมในจิตใจสู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป ดังนั้น บทบาทนี้จึงนับว่าเป็นบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่ง และถือว่าเป็นรากฐานของความเจริญความสุขแก่สังคมอย่างแท้จริง

4. แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย

4.1 ความหมายของประชาธิปไตย

กระทรวงศึกษาธิการ (2535, น. 10-15) กล่าวว่า ประชาธิปไตยตามความหมายของ World book, encyclopedia ประชาธิปไตยจะต้องประกอบไปด้วย 2 ลักษณะ คือ ระบบการเมืองการปกครองและระบบวิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นสิ่งที่ทางการศึกษาจำเป็นต้องสร้างความคิดรวบยอดและเสริมสร้างเจตคติให้กับนักเรียน นักศึกษา เพื่อปูพื้นฐานทางด้านวิถีชีวิตในสังคมให้เกิดความมั่นคงเสียก่อน ระบบการเมืองการปกครองก็จะได้พัฒนาขึ้นมาเองอย่างถูกต้องและสมบูรณ์

ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ปริญ ลักขิตานนท์ และสมชาย หิรัญกิตติ (2538, น. 79) ได้ให้ความหมายของคำว่า ประชาธิปไตย (Democratic) ไว้ว่า พฤติกรรมการบริหารของผู้นำซึ่งให้กลุ่มทำการตัดสินใจโดยให้กลุ่มพิจารณาทำการกำหนดจุดมุ่งหมายในการทำงานและใช้การตอบสนองจากโอกาสต่าง ๆ โดยอาศัยความช่วยเหลือจากผู้นำ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540, น. 9) กล่าวถึงคำว่า ประชาธิปไตย ไว้ว่า มีต้นกำเนิดมาจากภาษากรีก ซึ่งมีความหมายดั้งเดิมว่า การปกครอง โดยชนหมู่มากหรือการปกครองโดยหมู่ชน ส่วนความหมายของคำว่าประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นภายหลังนั้น ประชาธิปไตย หมายถึง ปรัชญาของสังคมมนุษย์หรือวิถีชีวิตที่ยึดถืออุดมคติ และหลักการบางประการที่กำหนดแบบแผนแห่งพฤติกรรมระหว่างมนุษย์ในสังคมในกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมได้

สาโรช บัวศรี (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2540, น. 10) ได้สรุปความหมายของคำว่า ประชาธิปไตยในแง่ของกระบวนการศึกษาว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนยึดมั่นในคารวธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม โดยทุก ๆ คนร่วมกันรับผิดชอบ นับถือและให้เกียรติกันและกัน ใช้ปัญญาเป็นหลักในการทำงาน และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง หรือไม่ให้หลงนับถือในเรื่องที่เสียหาย ทุกคนร่วมมือกันแบ่งปันกัน และประสานงานกันเพื่อการแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงไปได้ และทำให้ทุกคนได้เจริญเติบโต และก้าวหน้าไปตามอัธภาพ ซึ่งอาจจะแยกแยะความหมายของประชาธิปไตยในแง่นี้ออกเป็น 3 คุณลักษณะ คือ

1. มีความเคารพซึ่งกันและกันอย่างยิ่ง (คารวธรรม) คือ ทุกคนจะต้องให้เกียรติกัน ทั้งกาย วาจา และความคิด ทุกคนย่อมเคารพในความคิดของผู้อื่น ทุกคนย่อมแสดงความคิดเห็น ออกมาโดยไม่ล่วงเกินผู้อื่น ให้โอกาสและเคารพความคิดเห็นของคนทุกคน รวมถึงการเคารพใน สถาบันสำคัญของประเทศ เช่น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

2. มีการแบ่งปัน ร่วมงานกัน และประสานงานกัน (สามัคคีธรรม) ได้แก่ การ ทำงานร่วมกัน โดยใครหนัดทางไหนก็แบ่งงานนั้นไปทำโดยไม่บ่ายเบี่ยงหรือหลีกเลี่ยง ร่วมมือกัน ทำตามอัธยาศัยและประสานงานกันหมด โดยทำตามที่ได้ตกลงกันตามแผนที่วางไว้ให้ลุล่วงไป ด้วยดี

3. มีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (ปัญญาธรรม) คือ การมีเหตุผลในการ ทำงาน การค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องที่ถูกต้องมาใช้ในการทำงาน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2541, น. 306-307) กล่าวถึงความหมายที่ใช้กัน อย่างกว้างขวาง 3 ความหมายของคำว่าประชาธิปไตย คือ ในฐานะที่เป็นรูปแบบการเมืองการ ปกครอง ในความหมายทางเศรษฐกิจ และในฐานะวิถีชีวิต ดังนี้

1. ความหมายของประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบการเมืองการปกครอง มี การให้ความหมายต่าง ๆ กัน เช่น

1) รัฐบาล ซึ่งประชาชนมีอำนาจปกครอง (Ruling power) ไม่โดยตรง ก็โดยการ มีผู้แทนที่ผ่านการเลือกมาแล้ว

2) รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

3) ประชาธิปไตย ได้แก่ ระบบการปกครอง ซึ่งอำนาจการเมืองสูงสุดอยู่กับ ประชาชน

4) ประชาธิปไตย ได้แก่ รูปแบบการปกครอง ซึ่งเป็นไปตามหลักแห่งการให้อธิปไตยเป็นของปวงชน (Popular sovereignty) ความเสมอภาคทางการเมือง (Political equality) การปรึกษาหารือกับราษฎร (Popular consultation) และการปกครองโดยคนส่วนมาก (Majority rule)

2. ความหมายของประชาธิปไตยในความหมายทางเศรษฐกิจ (Economic democracy) หมายถึง การให้มีทรัพย์สินทัดเทียมกัน คือให้มีการกระจายรายได้และการให้โอกาส กว้างขวางทั่วสังคม

3. ความหมายของประชาธิปไตยในความหมายทางสังคม (Social democracy) หมายถึง การทำสังคมให้เป็นประชาธิปไตย (Democratization of the society) ดังที่ปรากฏอยู่ใน

พฤติกรรมของบุคคลที่เป็นประชาธิปไตย เช่น การมีใจกว้าง การยอมรับความแตกต่างในความคิด การให้สิทธิเสรีภาพ การยอมรับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน

สำหรับความหมายของประชาธิปไตยทางสังคมในฐานะเป็นวิถีชีวิต (Way of life) หมายถึง ความเป็นประชาธิปไตย จะต้องมีการปฏิบัติอยู่ไม่ว่าจะเป็นในความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ความสัมพันธ์ในวงงาน อาชีพ ความสัมพันธ์ในวงการศาสนา ความสัมพันธ์ในการสันตนาการ เป็นต้น

กรมวิชาการ (2541ก, น.1) กล่าวถึงความหมายของคำว่า ประชาธิปไตยไว้ว่า มีความหมายเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะที่เป็นระบบการเมืองหรือการปกครอง ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง ถือว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน ในรูปแบบของรัฐบาล รัฐสภา ตลอดจนองค์กรต่าง ๆ

2. ลักษณะที่เป็นอุดมคติหรืออุดมการณ์ โดยประชาชนต้องอยู่ในขอบเขตของกฎหมาย เสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ

3. ลักษณะที่เป็นบุคลิกภาพหรือวิถีชีวิตของบุคคล ในการปฏิบัติตนตามหลักประชาธิปไตยในชีวิตประจำวัน

ราชบัณฑิตยสถาน (2546, น. 658) ได้ให้ความหมายของคำว่าประชาธิปไตยไว้ว่า หมายถึง ระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ ถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (2546, น. 69) กล่าวว่า ประชาธิปไตย ถอดศัพท์มาจากภาษาอังกฤษว่า Democracy ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีก 2 คำ คือ Demos แปลว่า ประชาชน และ Kratos แปลว่า อำนาจ เมื่อรวมกันเข้าแล้วก็มีความหมายว่าอำนาจของประชาชนหรือประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจ

สรุปความได้ว่า ประชาธิปไตย หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตที่ยึดมั่นในความร่วมมือกันรับผิดชอบ นับถือและให้เกียรติกันและกัน ใช้ปัญญาเป็นหลักในการทำงาน และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง หรือไม่ให้หลงนับถือในเรื่องที่เสียหาย ทุกคนร่วมมือกันแบ่งปันกัน และประสานงานกันเพื่อการแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงไปได้

4.2 หลักการปกครองแบบประชาธิปไตย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2531, น. 148-149) กล่าวถึงหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้ว่าต้องมีหลักการที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. อำนาจอุดมสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ที่ประชาชน หมายความว่าอำนาจของรัฐบาล จะต้องมาจากความเห็นชอบของราษฎร

2. ต้องมีรัฐธรรมนูญ เพื่อใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศและรัฐธรรมนูญนี้ ต้องมาจากประชาชน โดยกำหนดให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย

3. ลักษณะของรัฐบาล จะต้องเป็นรัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน รัฐบาลของประชาชน หมายถึง รัฐบาลที่เกิดมาจากการเลือกตั้งของประชาชนและทำงานเพื่อประชาชน รัฐบาลโดยประชาชน หมายถึง ประชาชนทุกคนมีสิทธิที่จะเป็นผู้ปกครองประเทศได้ ถ้าเขาเหล่านั้นมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด รัฐบาลเพื่อประชาชน หมายถึง รัฐบาลจะต้องมีจุดประสงค์เพื่อปกครองให้ปวงชนทุกคนมีความสุขอย่างถ้วนหน้า

4. การเลือกผู้นำ จะต้องเปิดโอกาสให้มีการเลือกอย่างเสรี รัฐธรรมนูญจะต้องกำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งเอาไว้เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลทั่ว ๆ ไปได้มีส่วนร่วมในการปกครองและมีการเลือกตั้งอย่างเสรี ไม่มีการบังคับ อีกทั้งจะต้องเป็นการลงคะแนนลับเพื่อป้องกันการใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

5. การจัดตั้งพรรคการเมือง จะต้องมีการอนุญาตให้มีการจดทะเบียนตั้งพรรคการเมืองมากกว่าหนึ่งพรรคขึ้นไป เพราะการมีพรรคเดียวย่อมทำให้ผู้นำผูกขาดอยู่กับกลุ่ม ๆ เดียว ซึ่งถือว่าเป็นการเลือกตั้งที่ไม่เสรี

6. การปกครองโดยยึดหลักเสียงข้างมาก บุคคลที่รวมตัวกันเป็นคณะรัฐบาล จะต้องเป็นคณะบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากเสียงข้างมากของผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามา และการปฏิบัติงานก็ต้องเป็นไปตามเสียงข้างมาก แต่ทั้งการพบและยอมรับฟังเสียงข้างน้อยด้วย

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2536, น. 17-19) ได้สรุปหลักการขึ้นพื้นฐานของประชาธิปไตยไว้ ดังนี้

1. หลักเสรีภาพ หมายถึง สิทธิตามธรรมชาติที่ติดตัวมาพร้อมกับการเป็นมนุษย์ ทั้งในความคิด การพูด การทำ โดยอยู่ภายในขอบเขตแห่งระเบียบและความเรียบร้อยของสังคม แต่การใช้เสรีภาพนั้น ทุกคนต้องตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของตนเองและของผู้อื่นด้วย

2. หลักความเสมอภาค ถือว่ามนุษย์มีความเท่าเทียมกันโดยกฎหมาย แม้จะต่างกันในเรื่องเพศ ศิวัพพณ ชนชั้น ถิ่นที่อยู่ ศาสนาหรืออุดมการณ์ทางการเมือง แต่อาจถูกจำกัดสิทธิด้วยเหตุผลหรือเงื่อนไขบางประการ

3. หลักการยึดถือเสียงข้างมาก เป็นหลักการที่สำคัญยิ่งของระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ การปกครองโดยเสียงข้างมาก ทั้งนี้ต้องไม่ใช่เสียงข้างมากไปในทางเอารัดเอาเปรียบ กดขี่หรือละเมิดสิทธิของคนส่วนน้อย

4. หลักเหตุผล หมายถึง การมีความเชื่อมั่นในเหตุผล ให้ความสำคัญแก่กระบวนการ หรือวิธีการค้นหาคำตอบที่ถูกต้องหรือเหมาะสม ซึ่งเป็นหลักเชิงวิทยาศาสตร์

5. หลักภราดรภาพ หมายถึง การที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกันด้วยความเห็นอกเห็นใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เอารัดเอาเปรียบและมีความรู้สึกต่อกันฉันท์พี่น้อง โดยไม่แบ่งเชื้อชาติ เพศ ผิวพรรณ

ธเนศ ขำเกิด (2537, น. 154-156) ได้กล่าวถึง หลักการประชาธิปไตย จากแนวคิดของบุคคลหลายคน เช่น Sigmund Neumann, Austin Ranney และ Plato และอีกหลาย ๆ คน โดยได้สรุปเป็นหลักในการส่งเสริมประชาธิปไตยไว้ 5 หลัก คือ

1. หลักเสรีภาพ หมายถึง สิทธิตามธรรมชาติที่ติดตัวมาพร้อมกับการเป็นมนุษย์ ทั้งในการคิด การพูด การทำ โดยอยู่ภายในขอบเขตแห่งระเบียบและความเรียบร้อยของสังคม แต่การใช้เสรีภาพนั้น ทุกคนต้องตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของตนและผู้อื่นด้วย

2. หลักความเสมอภาค หมายถึง ความเท่าเทียมกันโดยกฎหมาย แม้จะต่างกันในเรื่องเพศ ผิวพรรณ ชนชั้น ถิ่นที่อยู่ ศาสนา หรืออุดมการณ์ทางการเมือง

3. หลักยึดถือเสียงข้างมาก หมายถึง การยึดถือเสียงข้างมากซึ่งเป็นการแสดงออกและไม่เป็นการเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ และละเมิดสิทธิคนส่วนน้อย การยึดถือเสียงข้างมาก เป็นหลักการที่สำคัญยิ่งของระบอบประชาธิปไตย

4. หลักเหตุผล หมายถึง การมีความเชื่อมั่นในเหตุผลให้ความสำคัญแก่กระบวนการหรือวิธีการ ค้นหาคำตอบที่ถูกต้อง หรือเหมาะสมซึ่งเป็นหลักเชิงวิทยาศาสตร์

5. หลักภราดรภาพ หมายถึง การที่ทุกคนปฏิบัติต่อกันด้วยความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เอารัดเอาเปรียบ และมีความผูกพันฉันท์พี่น้อง โดยไม่แบ่งเชื้อชาติ เพศ ผิวพรรณ หรือลัทธิความเชื่อ

กรมวิชาการ (2541ข, น. 4-6) กล่าวถึงหลักการของระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ว่ามีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. หลักความเสมอภาค หมายถึง ความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ และเท่าเทียมกันในฐานะที่แต่ละคนเป็นสมาชิกของสังคมเช่นเดียวกัน ความเสมอภาคตามหลักประชาธิปไตย เช่น

1) ความเสมอภาคทางกฎหมาย หมายถึง ประชาชนทุกคนมีความเท่าเทียมกันตามกฎหมาย รัฐบาลจะออกกฎหมายบังคับหรือคุ้มครองใครคนใดคนหนึ่งมิได้ แต่ต้องบังคับใช้แก่คนทั่วประเทศ

2) ความเสมอภาคในทางการเมือง หมายถึง ทุกคนในรัฐมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการปกครองเท่าเทียมกัน ทุกคนมีความเสมอภาคในการออกเสียงเลือกตั้ง สามารถสมัครรับเลือกตั้ง ตั้งพรรคการเมือง แสดงความคิดเห็น ตลอดจนการรวมกลุ่มทางการเมืองอย่างเสมอภาคกัน

3) ความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจ หมายถึง โอกาสที่ประชาชนจะประกอบการทางเศรษฐกิจโดยเสรี สามารถเป็นเจ้าของทรัพย์สิน และถือกรรมสิทธิ์ในประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ตนได้ดำเนินการไปได้ ประชาชนทุกคนมีสิทธิ์ได้รับประโยชน์จากทรัพยากรของชาติอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งรัฐบาลจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้จัดสรรเพื่อให้เกิดความยุติธรรมและความถูกต้อง ไม่มุ่งพัฒนาเฉพาะจุดใดจุดหนึ่ง ความเสมอภาคในด้านโอกาส หมายถึง ความเท่าเทียมกันที่จะได้มีโอกาสที่สำคัญ เช่น การศึกษา การประกอบการงาน การให้ความรู้ ความเสมอภาคในการดำเนินอาชีพ รวมทั้งการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม และความรับผิดชอบของตนเองให้สูงขึ้น

2. หลักสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ หมายถึง อำนาจหรือประโยชน์ของบุคคลซึ่งกฎหมายรับรองและคุ้มครองให้แก่บุคคลที่เป็นประชากรของรัฐ โดยสิทธิเสรีภาพและหน้าที่เป็นของควบคู่กัน ไม่มีใครมีสิทธิและเสรีภาพโดยไม่มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ และไม่มีใครมีหน้าที่โดยไม่มีสิทธิเสรีภาพ ฉะนั้น ทุกคนจึงควรศึกษาให้รู้ว่าตนเองมีสิทธิและหน้าที่อย่างไร โดยทั่วไปสิทธิเสรีภาพของบุคคลอาจถูกจำกัดขอบเขตโดยกฎหมาย แต่มีสิทธิเสรีภาพบางอย่าง ซึ่งเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนที่รัฐจะต้องให้การรับรอง ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1) สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล ซึ่งทุกคนควรจะมีในฐานะที่เกิดมาเป็นคน ถ้าคนอื่นละเมิดถือว่าเป็นความผิด เช่น การเลือกที่อยู่อาศัย การเลือกนับถือศาสนา เสรีภาพในร่างกาย เสรีภาพในเคหสถานและทรัพย์สิน สิทธิเสรีภาพในการได้รับการศึกษา

2) สิทธิเสรีภาพในทางการเมือง หมายถึง คนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐ โดยการแสดงความคิดเห็นทั้งการพูด การเขียน การพิมพ์ โฆษณา การรวมกลุ่มเพื่อต่อรองในทางการเมือง การใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การรับการเลือกตั้ง หรือการตั้งพรรคการเมือง

3) สิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ คนทุกคนมีสิทธิที่จะทำมาหากินเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวโดยสุจริต มีความรู้สึกที่มั่นคงปลอดภัยในชีวิตและอาชีพการงาน และมีสิทธิได้รับค่าจ้างแรงงานที่เป็นธรรม

3. หลักนิติธรรม หมายถึง การยึดถือกฎหมายเป็นกฎเกณฑ์ กติกาของประเทศ หรือการให้ประชาชนได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ การรักษาประโยชน์ส่วนรวม เพื่อความถูกต้องสงบเรียบร้อยและยุติธรรม ซึ่งสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคใด ๆ จะไม่เป็นจริง หากไม่มีกฎหมายเป็นหลักประกันคุ้มครอง อีกทั้งยังเป็นการป้องกันมิให้เกิดการละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

4. หลักการยอมรับเสียงส่วนมาก หมายถึง การที่ทุกสังคมมีคนอยู่ร่วมกันมาก ๆ ย่อมต้องมีความขัดแย้ง ซึ่งความขัดแย้งอาจจะระงับได้ด้วยกฎหมาย นอกจากนี้ในระบอบ

ประชาธิปไตยยังได้นำวิธีตกลงกันโดยเสียงข้างมากมาใช้ในการยุติปัญหา อย่างไรก็ตาม การใช้เสียงข้างมากจะต้องไม่กระทำไปโดยละเมิดสิทธิของเสียงส่วนน้อย

5. หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน หมายถึง การปกครองต้องได้รับความยินยอมจากประชาชน รัฐคือกลุ่มบุคคลซึ่งได้รับการเลือกจากประชาชนมาทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองประเทศ รัฐที่แท้จริงต้องเป็นของประชาชน เพื่อประชาชน และจะต้องรับผิดชอบต่อประชาชน

6. หลักแห่งการใช้เหตุผล หมายถึง การอาศัยหลักความเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถและมีสติปัญญาในการดูแลการปกครองตนเอง สามารถใช้เหตุผลในการตัดสินใจปัญหา และกำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิตให้กับตนเองและสังคมได้ ไม่ใช่กำลังหรือความรุนแรงในการตัดสินใจปัญหา

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2541, น. 144) กล่าวว่า การปกครองแบบเสรีประชาธิปไตยยึดหลัก 10 ข้อ หรืออาจเรียกว่า ทศบัญญัติ (Decalogue) ของการเป็นประชาธิปไตยได้แก่

1. อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน
2. ให้โอกาสในการเลือกผู้นำอย่างเสรี
3. ผู้นำมีความรับผิดชอบต่อ
4. เปิดโอกาสให้มีพรรคการเมืองเกินกว่า 1 พรรค
5. ความเสมอภาค
6. ส่งเสริมความหลากหลายในชีวิตประจำวัน
7. ไม่กีดกันกลุ่มสำคัญ ๆ ออกจากการมีส่วนร่วมทางการเมือง
8. ทศนคติแบบประชาธิปไตย เช่น การมีใจกว้าง เคารพสิทธิของผู้อื่น
9. สำนึกในหน้าที่แห่งการเป็นพลเมือง
10. เชื่อมั่นในความดีของมนุษย์

กรมวิชาการ (2542, น. 19-25) กล่าวถึง ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้ว่า มีหลักการ 7 ประการ ดังนี้ คือ

1. ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ
2. การมีส่วนร่วมของประชาชน
3. การมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น
4. เป็นการปกครองเพื่อประโยชน์ของประชาชน
5. ความมีเหตุผล
6. ความเสมอภาค

7. ยึดหลักนิติธรรม

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (2546, น. 68) กล่าวว่า ลักษณะสำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตยมี 4 ประการ คือ

1. ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย คือ ประชาชนมีอำนาจสูงสุดในรัฐ
2. ประชาชนทุกคนในรัฐ มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันตามกฎหมาย ตลอดจนมีสิทธิเสรีภาพในขอบเขตของกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน
3. การดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐนั้น ถือเอามติของเสียงข้างมากเป็นเครื่องตัดสิน แต่ในเวลาเดียวกัน เสียงส่วนน้อยในรัฐจะได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายที่ป้องกันมิให้ประชาชนส่วนใหญ่กดขี่ข่มเหงอย่างผิดทำนองคลองธรรม
4. กระบวนการของประชาธิปไตย คือ วิธีการปกครองซึ่งได้รับความยินยอมพร้อมใจของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งแสดงออกในรูปของการเลือกตั้ง การอภิปราย การออกเสียงประชามติ การเสนอร่างกฎหมายของประชาชน

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2547, น. 2-3) กล่าวว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยยึดหลักการสำคัญ 6 ประการ คือ

1. หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน และการมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองของประชาชน
2. หลักเสียงข้างมาก แต่คุ้มครองสิทธิของเสียงข้างน้อย
3. หลักการปกครองโดยกฎหมาย
4. หลักสิทธิและเสรีภาพ
5. หลักความเท่าเทียมกัน
6. หลักเหตุผล

สรุปได้ว่า การปกครองในระบอบประชาธิปไตยยึดหลักการที่ว่า ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยในการปกครองประเทศและจะต้องประกอบไปด้วยหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ หลักของเสรีภาพ หลักของความเสมอภาค และหลักของภราดรภาพ

4.3 รูปแบบของประชาธิปไตย

สุนทร จันทศรี (2530, น. 58) ได้กล่าวถึง รูปแบบของรัฐบาลประชาธิปไตยว่า มี 3 รูปแบบใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ

1. รูปแบบรัฐสภา หรือประชาธิปไตยแบบรัฐสภา (Parliamentary democracy)
2. รูปแบบประธานาธิบดี หรือประชาธิปไตยแบบประธานาธิบดี (Presidential democracy)

3. รูปแบบผสมกึ่งรัฐสภากึ่งประธานาธิบดี (Mixed form/Semi-parliamentary or Semi-presidential democracy)

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2531, น. 147-148) กล่าวถึงรูปแบบของประชาธิปไตยไว้เป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1. ประชาธิปไตยแบบโดยตรง หมายถึง การปกครองโดยให้ราษฎรทั้งหมด เป็นผู้กำหนดนโยบาย เช่น ให้ราษฎรมาชุมนุมพร้อมกันในที่สาธารณะ เพื่อออกเสียงลงมติในเรื่องนโยบาย หรือในเรื่องต่าง ๆ โดยไม่ต้องผ่านตัวแทน ซึ่งมติของที่ประชุมนี้จะยึดถือ เป็นแนวปฏิบัติต่อไป ตัวอย่างเช่น การชุมนุมในอำเภอหนึ่ง เพื่อพิจารณาและตัดสินใจปัญหาเกี่ยวกับการสร้างโรงงานโซดาแอซในอำเภอนั้น เป็นต้น

ประชาธิปไตยแบบนี้ เหมาะกับสังคมหรือประเทศที่มีประชาชนน้อย ในประเทศที่ประชาชนจำนวนมาก ย่อมทำไม่ได้ จึงต้องมีผู้แทนอย่างในรูปแบบที่ 2

2. ประชาธิปไตยโดยอ้อมหรือแบบที่มีผู้แทนราษฎร หมายถึง การปกครองโดยให้ราษฎรในประเทศเลือกผู้แทนของตนเข้าไปเป็นตัวแทนในการบริหารประเทศ โดยผู้ที่ได้รับเลือก จะอยู่ในตำแหน่งภายในระยะเวลาที่ได้กำหนดไว้ และเมื่อครบวาระก็จะหมดหน้าที่ไป แต่อาจจะดำรงตำแหน่งนั้นต่อไปอีกวาระหนึ่ง ถ้าได้รับเลือกจากประชาชนอีก ซึ่งแบ่งเป็น 2 ระบบ คือ

1) ระบบรัฐสภาหรือระบบคณะรัฐบาล มีพระมหากษัตริย์หรือประธานาธิบดี เป็นประมุข และมีคณะรัฐบาลทำหน้าที่บริหารประเทศ โดยหัวหน้ารัฐบาลและคณะรัฐมนตรี จะต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากพรรคการเมืองพรรคเดียวที่มีเสียงข้างมาก หรือมาจากหลายพรรคมารวมกันจัดตั้งรัฐบาลผสม

2) ระบบประธานาธิบดี ผู้บริหารเป็นบุคคลเดียวกับผู้ที่เป็นประมุขของรัฐ และจะต้องเป็นบุคคลที่ได้รับเลือกโดยตรงมาจากประชาชน โดยไม่มีฐานะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประธานาธิบดี มีอำนาจอิสระไม่เกี่ยวข้องผูกพันกับฝ่ายนิติบัญญัติ หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือพรรคการเมืองที่คุมเสียงในรัฐสภา

3. ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนและกลุ่มหลากหลาย คล้ายแบบมีผู้แทนราษฎร แต่เน้นสภาพสังคม ไม่มีการจัดตั้งพรรคการเมือง แต่จะเลือกผู้แทนจากกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มกรรมกร ชวนา พ่อค้า ชาวประมง และสมาคมต่าง ๆ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2541, น. 148) กล่าวว่า รูปแบบการปกครองในระบบอบเสรีประชาธิปไตยมี 3 แบบ คือ

1. รูปแบบการปกครองแบบรัฐสภา (Parliamentary System) หรือแบบคณะรัฐมนตรี (Cabinet system)

2. รูปแบบการปกครองแบบประธานาธิบดี (Presidential system)
3. รูปแบบการปกครองแบบกึ่งรัฐสภา-กึ่งประธานาธิบดี หรือแบบฝรั่งเศส
โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (2546, น. 69) กล่าวว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น

มี 4 รูปแบบ คือ

1. การปกครองแบบรัฐสภา (Parliamentary government)
2. การปกครองแบบประธานาธิบดี (Presidential government)
3. การปกครองแบบกึ่งประธานาธิบดี (Semi-presidential government)
4. การปกครองแบบเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยตรง (Direct-election of premiership from government)

4.4 วิถีชีวิตและคุณลักษณะของบุคคลที่เป็นประชาธิปไตย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540, น. 25-28) ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตประชาธิปไตยและระบบประชาธิปไตยไว้ว่าควรประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้

1. การวชิธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

- 1) เคารพในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ได้แก่ การแสดงความเคารพ เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ในทุกโอกาส การร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดเพื่อแสดงความจงรักภักดี ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ การไปรับเสด็จเมื่อพระมหากษัตริย์ หรือพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไปในถิ่นที่อยู่หรือบริเวณใกล้เคียง การปฏิบัติต่อสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ธงชาติ พระบรมฉายาลักษณ์ เพลงสรรเสริญพระบารมี ฯลฯ ด้วยความเคารพ เมื่อได้ยินหรือเห็นบุคคลใดแสดงกิริยา วาจา หรือมีการกระทำอันไม่สมควรต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ต้องว่ากล่าวตักเตือน และห้ามไม่ให้ปฏิบัติเช่นนั้นอีก เคารพในหลักปฏิบัติของศาสนาที่ตนนับถือและไม่ลบหลู่ศาสนาอื่น

- 2) เคารพซึ่งกันและกันทางกาย ได้แก่ การแสดงความเคารพซึ่งกันและกัน เช่น การทักทาย การให้เกียรติแก่ผู้อื่น การแสดงความเคารพแก่บุคคลซึ่งอาวุโสกว่า การให้การต้อนรับแก่บุคคล และการแสดงความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน

- 3) เคารพกันทางวาจา ได้แก่ การรู้จักพูดจาให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ใช้คำพูดเหมาะสมตามฐานะของบุคคล พูดจาสุภาพไม่ก้าวร้าวส่อเสียด ไม่พูดในสิ่งที่จะทำให้ผู้อื่นเกิดความเดือนร้อน ไม่นำความลับของบุคคลอื่นไปเปิดเผย และไม่พูดนินทาหรือโกหกหลอกลวง

- 4) เคารพในสิทธิของผู้อื่น ได้แก่ การไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น ทั้งทางกายหรือวาจา รู้จักเคารพในสิทธิของคนที่มาก่อนหลัง เคารพในความเป็นเจ้าของสิ่งของเครื่องใช้ และต้องรู้จักขออนุญาตเมื่อล่วงล้ำเข้าไปในที่อยู่อาศัยของบุคคลอื่น

5) เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น ได้แก่ การยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น เมื่อมีผู้พูดเสนอความคิดเห็นควรฟังด้วยความตั้งใจ และใคร่ครวญด้วยวิจารณญาณ หากเห็นว่าเป็นการเสนอแนวคิดที่ดีมีประโยชน์มากกว่าความคิดเห็นของตนเอง ก็ควรยอมรับและปฏิบัติตาม

6) เคารพในกฎระเบียบของสังคม ได้แก่ การยึดมั่นในกรอบระเบียบของสังคม เช่น วัฒนธรรมประเพณี กฎเกณฑ์ทางสังคมและกฎหมายของประเทศ

7) มีเสรีภาพและใช้เสรีภาพในขอบเขตของกฎหมาย และขนบธรรมเนียมประเพณี

2. สามัคคีธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

1) การรู้จักประสานประโยชน์โดยถือประโยชน์ของส่วนรวมหรือของชาติเป็นที่ตั้ง ได้แก่ การทำงานร่วมกันอย่างสันติวิธี รู้จักการประนีประนอม โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็นใหญ่ มีการเสียสละความสุขส่วนตนหรือหมู่คณะเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมหรือของชาติ

2) ร่วมมือในการทำงาน หรือทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน โดยมีบุคคลผู้ร่วมงานตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในการร่วมกันทำงานนี้ จะต้องมีการวางแผนในการทำงานร่วมกันคิด ร่วมกัน และทำร่วมกัน เมื่อถึงขั้นตอนของการทำงานก็ช่วยเหลือกันอย่างตั้งใจจริง ไม่หลีกเลียงหรือเอาเปรียบผู้อื่น

- เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ถือว่างานส่วนรวมเป็นงานของตนเอง
- รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากส่วนรวมและหน้าที่ต่อสังคม
- ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในกลุ่ม ในหน่วยงาน และในสังคม
- รักหมู่คณะ มีใจหวังดี และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

3. ปัญญาธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้ |

1) การไม่ถือตนเป็นใหญ่ คือ การรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การยอมรับฟังและปฏิบัติตามมติของเสียงส่วนมากในที่ประชุม หรือในการทำงานต่าง ๆ และ การรู้จักเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

2) เน้นการใช้ปัญญา ใช้เหตุผลและความถูกต้องในการตัดสินใจ ปัญหาที่ฟัง ไม่ใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจปัญหาเสมอไป

3) เมื่อมีปัญหาใดเกิดขึ้น หรือเมื่อมีเรื่องที่จะต้องตัดสินใจ ทุกคนต้องร่วมกันคิดและช่วยกันตัดสินใจโดยใช้เหตุผล

4) ในกรณีที่มีปัญหาโต้แย้งในหมู่คณะ จะต้องพยายามอภิปราย จนกระทั่งสามารถชักจูงให้ทุกคนเห็นคล้อยตาม เมื่อเกิดกรณีต่างก็มีเหตุผลที่ดีด้วยกันและไม่อาจชักจูงให้กลุ่มหันไปทางใดทางหนึ่งเท่านั้น จึงจะใช้วิธีการออกเสียง

5) เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารแล้ว สามารถวิเคราะห์และประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยสติปัญญา

4. ระบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นรูปแบบหรือกระบวนการในการทำงานโดยใช้กระบวนการกลุ่ม ทุกคนในกลุ่มต้องมีส่วนร่วมทำงานทุกขั้นตอน เมื่อมีปัญหาในการทำงานเกิดขึ้น ต้องใช้เหตุผลในการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาาร่วมกัน โดยมีพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

1) รู้จักเลือกคนดีมีความรู้ความสามารถ และมีความรับผิดชอบเข้าทำงานแทนหมู่คณะ

2) รู้ขั้นตอนในการดำเนินงาน โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่อไปนี้

(1) การวางแผนงาน

(2) การปฏิบัติงานตามแผน

(3) การประเมินผลงาน

3) สามารถปฏิบัติงานแต่ละขั้นตอนอย่างมีประสิทธิภาพ

4) ทุกคนร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มและร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอน

กรมวิชาการ (2541ก, น. 22,24) กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับบุคลิกภาพและวิถีชีวิตของบุคคลที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมประชาธิปไตยที่จะต้องยึดหลักเหตุผล มีความเคารพในความเสมอภาคของมนุษย์ เคารพในสิทธิเสรีภาพซึ่งกันและกัน เคารพในความคิดและการกระทำของตนเองและผู้อื่น รู้จักให้ความร่วมมือช่วยเหลือวางแผนงาน ตลอดจนประสานงานซึ่งกันและกัน อาศัยรับทำงานตามความสามารถของตนตามมติของส่วนรวม มีเหตุผลในการตัดสินใจปัญหาและการทำงานอย่างละเอียดรอบคอบเสมอ ๆ โดยบุคคลที่จะอยู่ร่วมในสังคมประชาธิปไตยจะต้องตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเองและผู้อื่น เป็นผู้ใช้ปัญญาพิจารณาเลือกปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ตนและสังคมส่วนรวมและต้องเป็นผู้ที่สามารถควบคุมตนเองได้หรือมีวินัยในตนเอง

กรมวิชาการ (2541ข, น. 58) กล่าวถึงลักษณะของผู้มีบุคลิกภาพประชาธิปไตย ดังนี้

1. ความมีเหตุผล

2. การเคารพซึ่งกันและกัน

1) การเคารพในความเป็นมนุษย์

2) การเคารพในความสามารถ

3. การตกลงกันอย่างสันติวิธีด้วยการถกเถียง ประนีประนอม และอดกลั้น เมื่อมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน

4. การดำเนินชีวิตอย่างเสรีภาพภายใต้กฎหมายและไม่ถูกแทรกแซงจากรัฐ

ดิวอี้ (Dewey) นักการศึกษาคนสำคัญของโลก ได้กล่าวว่าลักษณะที่เป็นวิถีชีวิตของคนในสังคมประชาธิปไตยว่าประกอบไปด้วย 3 ประการ คือ (กรมวิชาการ. 2541ข, น. 58)

1. การเคารพซึ่งกันและกัน ได้แก่ การเคารพในสิทธิและเสรีภาพซึ่งกันและกัน การเคารพในความคิดและการกระทำของผู้อื่น การแสดงความคิดเห็นและการกระทำออกมา โดยไม่ล่วงเกินผู้อื่น

2. การแบ่งปันกัน การร่วมมือและประสานงานกัน ได้แก่ การอาสารับทำงานตามความสามารถ การมีความร่วมมือทำตามอัตราภาพ การประสานงานกัน การทำตามมติของส่วนรวมที่ได้วางแผนกัน

3. การมีความเชื่อในกระบวนการทางปัญญา ได้แก่ การทำงานหรือกิจกรรมใด ๆ ด้วยความรอบคอบ และการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์

อมร รักษาสัตย์ (2543, น. 37-39) กล่าวว่า ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตนั้นมีลักษณะสำคัญ 8 ประการ คือ

1. ยึดหลักประสบการณ์ที่สมเหตุสมผล (Rational empiricism)

2. เน้นความสำคัญของปัจเจกชน (Emphasis on the individual)

3. ยึดถือทฤษฎีที่ว่ารัฐเป็นเครื่องมือของประชาชน (Instrumental theory of the state)

4. หลักแห่งความสมัครใจ (Principle of voluntarism)

5. แนวความคิดว่ามีกฎหมายอยู่เบื้องหลังกฎหมาย (The law behind the law)

6. เน้นความสำคัญของวิธีการ (Emphasis on means)

7. การอภิปรายและการหาข้อตกลง

8. มนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคกันเป็นพื้นฐาน (Basic equality of all human beings)

ลิจิต ชีรเวดิน (2546, น. 19-25) กล่าวถึงลักษณะจิตใจที่เป็นประชาธิปไตย หรือการมีวัฒนธรรมประชาธิปไตยไว้ว่า มี 10 ประการ คือ

1. จิตสำนึกและศรัทธาในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

2. จิตสำนึกในเรื่องสิทธิเสรีภาพ

3. จิตสำนึกในการต่อสู้เพื่อสิทธิของตนเองและการเคารพสิทธิของผู้อื่น
4. จิตสำนึกในเรื่องเสียงส่วนใหญ่ และสิทธิเสียงส่วนน้อย (Majority rule and minority right)
5. จิตสำนึกในความเสมอภาค
6. จิตสำนึกในความยุติธรรม
7. จิตสำนึกในการคำนึงถึงผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่
8. จิตสำนึกในเรื่องความรับผิดชอบ เคารพกฎระเบียบและมีวินัย
9. จิตสำนึกในความอดทนอดกลั้นต่อความคิดเห็นและพฤติกรรมที่แตกต่าง
10. จิตสำนึกในหลักนิติธรรม (Rule of law)

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2543, น. 3-4) ให้ความหมายประชาธิปไตยในเชิงวิถีประชาธิปไตยของประชาชน วิถีชีวิตของประชาชน หมายถึง วิธีการดำรงชีวิตของคนในสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตย ดังนั้น มีความเชื่อว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตย จะไร้เสถียรภาพ ถ้าบุคคลหรือสมาชิกของสังคมขาดแบบแผนของความเชื่อทัศนคติ และค่านิยมที่เป็นประชาธิปไตย วิธีประชาธิปไตยจำแนกได้ ดังนี้

1. ใช้เหตุผลในการตัดสินใจปัญหา หรือข้อขัดแย้งระหว่างกันทางปฏิบัติ แม้ว่ามนุษย์จะไม่ได้ใช้เหตุผลตลอดเวลา แต่ควรใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ เพราะการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น โดยใช้เหตุผล จะนำมาซึ่งข้อสรุปที่เป็นที่ยอมรับกัน โดยไม่ก่อให้เกิดความรุนแรง ซึ่งจะเป็นผลให้เกิดความแตกแยกในสังคม
2. รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีสติสัมปชัญญะ ปราศจากอคติ และมีความอดทนต่อความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตน
3. มีน้ำใจประชาธิปไตย กล่าวคือ มีความคิดเห็นที่เป็นของตนเอง ไม่นิยมการยอมตามความคิดเห็นของคนอื่น นอกจากจะถูกกลบด้วยเหตุผลที่น่าเชื่อถือว่ายอมรับเสียงข้างมาก เคารพในศักดิ์ศรี สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคเพื่อนมนุษย์ด้วยการมีจิตใจอย่างกว้างขวางพร้อมที่จะยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่น และพร้อมที่จะปรับปรุงตนเองเสมอ
4. สนใจกิจการบ้านเมืองและเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยถือว่าเป็นหน้าที่ เคารพกฎเกณฑ์ หรือกติกาทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยอย่างเคร่งครัด
5. รู้จักประนีประนอมมากกว่าที่จะเอาชนะกัน โดยอาศัยการชั่งใจบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมรับเงื่อนไขของฝ่ายตนฝ่ายเดียว

6. มองโลกในแง่ดี สมาชิกของสังคมประชาธิปไตยต้องมีศรัทธาและความหวังต่อชีวิตเสมอ กระบวนการในระบอบประชาธิปไตยนั้น อาจต้องใช้เวลาคความอดทนอดกลั้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

7. มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เมื่อสมาชิกของสังคมประชาธิปไตย เกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของประเทศ และประเทศเป็นของทุกคนแล้วจะเกิดความรัก ความภักดี ต่อชาติบ้านเมือง ต่างพยายามทำตนให้เป็นพลเมืองดีช่วยกันบำรุงรักษาสาธารณสมบัติช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากในรูปของสังคมสงเคราะห์ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาบ้านเมืองให้สะอาดร่มเย็นเป็นต้น

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมประชาธิปไตยจะต้องเคารพซึ่งกันและกัน แบ่งปันร่วมมือและประสานงานกัน รวมทั้งวิธีการเชื่อมั่นแห่งปัญญา ประชาธิปไตยส่วนที่สำคัญและถือว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานะของนักเรียนมากที่สุด คือวิถีชีวิตประชาธิปไตย ซึ่งนักเรียนสามารถรับรู้ได้จากชีวิตประจำวันจากครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน ชุมชนและสังคมประชาธิปไตยในลักษณะที่เป็นวิถีชีวิต

5. ประชาธิปไตยในสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2551, น. 132,148) ได้กำหนดประชาธิปไตยในสถานศึกษา โดยให้นักเรียนได้เรียนรู้ระบบการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญการเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยมความเชื่อปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิหน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก เพื่อให้นักเรียนสามารถประพฤติปฏิบัติตามที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม โดยกำหนดไว้ในสาระที่ 2 หน้าที่ พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมมาตรฐานสาระที่ 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันยึดมั่นศรัทธาและธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมีตัวชี้วัดแต่ละชั้นปี ดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

1. บอกโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวและ โรงเรียน
2. ระบุบทบาทสิทธิหน้าที่ของตนเองในครอบครัวและ โรงเรียน
3. มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและทำกิจกรรมในครอบครัวและ โรงเรียนตามกระบวนการ ประชาธิปไตย

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2

1. อธิบายความสัมพันธ์ของตนเองและสมาชิกในครอบครัวในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

2. ระบุผู้มีบทบาทอำนาจในการตัดสินใจในโรงเรียนและชุมชน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

1. ระบุบทบาทหน้าที่ของสมาชิกของชุมชนในการมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตามกระบวนการประชาธิปไตย

2. วิเคราะห์ความแตกต่างของกระบวนการตัดสินใจในชั้นเรียน โรงเรียนและชุมชน โดยวิธีการออกเสียงโดยตรงและการเลือกตัวแทนออกเสียง

3. ยกตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงในชั้นเรียน โรงเรียนและชุมชนที่เป็นผลจากการตัดสินใจของบุคคลและกลุ่ม

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

1. อธิบายอำนาจอธิปไตยและความสำคัญของระบบประชาธิปไตย

2. อธิบายบทบาทหน้าที่ของพลเมืองในการเลือกตั้ง

3. อธิบายความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ตามระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

1. อธิบายโครงสร้างอำนาจหน้าที่และความสำคัญของการปกครองส่วนท้องถิ่น

2. ระบุบทบาทหน้าที่และวิธีการเข้าดำรงตำแหน่งของผู้บริหารท้องถิ่น

3. วิเคราะห์ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

1. เปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและรัฐบาล

2. มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมประชาธิปไตยในท้องถิ่นและประเทศ

3. อภิปรายบทบาทความสำคัญในการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งตามระบบประชาธิปไตย

กระทรวงศึกษาธิการ (2552, น. 1-16) ได้กำหนดนโยบายสถานศึกษา 3D เพื่อให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงงาม 3 ด้าน หรือ 3D คือ Democracy (ยึดมั่นประชาธิปไตย) มีความตระหนักเห็นความสำคัญศรัทธาและเชื่อมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รังเกียจการทุจริตและต่อต้านการซื้อสิทธิขายเสียง Decency (มีคุณธรรม ความเป็นไทย) เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมความดีงาม รู้ผิดชอบ

ซั่วดี มีจิตสำนึกความภาคภูมิใจและยึดถือปฏิบัติอยู่ในวิถีชีวิตแห่งความเป็นไทยและ Drug-Free (ห่างไกลยาเสพติด) รู้จักหลีกเลี่ยงป้องกันตนเองให้ห่างไกลจากยาเสพติดโดยกำหนดมาตรฐานคุณภาพสถานศึกษา 3D และตัวบ่งชี้ไว้ดังนี้ตัวบ่งชี้การบริหารจัดการสถานศึกษา 3D ในการจัดการเรียนรู้จัดกิจกรรมด้านประชาธิปไตย ด้านคุณธรรม จริยธรรมความเป็นไทย และด้านยาเสพติด ดังนี้

1. สถานศึกษามีการจัดสภาพแวดล้อมและการบริการที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 3D

2. มีโครงสร้างสาระการเรียนรู้และแผนกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลายเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 3D

3. มีการจัดโครงการ/กิจกรรมด้านประชาธิปไตยด้านคุณธรรมความเป็นไทย และด้านยาเสพติดตามนโยบายของต้นสังกัด

4. มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อมาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้

5. มีการสรรสร้างนวัตกรรมโครงการกิจกรรมด้านประชาธิปไตยด้านคุณธรรมความเป็นไทยและด้านยาเสพติดที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาตัวบ่งชี้ผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน

Democracy (ยึดมั่นประชาธิปไตย)

1. ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2. ผู้เรียนรู้จักหน้าที่รักษาสิทธิเสรีภาพของตนเองและเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

3. ผู้เรียนมีจิตสำนึกตระหนักรู้มีความรู้และปฏิบัติตนตามกฎหมายต่อต้านการซื้อสิทธิขายเสียงและรังเกียจการทุจริต

4. ผู้เรียนมีการจัดกิจกรรมกลุ่ม ชุมนุม/ ชมรม/ องค์กรนักเรียนนักศึกษาตลอดจนผู้เรียนร่วมดำเนินกิจกรรมกับสถานศึกษาและชุมชนและมีผลการดำเนินงานกิจกรรมอาสาสมัครด้านประชาธิปไตย

Decency (มีคุณธรรมความเป็นไทย)

1. ผู้เรียนมีวินัยมีความประหยัด มีความกตัญญูกตเวที มีความซื่อสัตย์สุจริตปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

2. มีความรู้ความเข้าใจชื่นชมและสืบสานศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่งดงามของท้องถิ่นและของไทย

3. ผู้เรียนรู้จักตนเองรักและเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น มีพฤติกรรมในทางสร้างสรรค์ สามารถปรับตนให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

Drug-Free (ห่างไกลยาเสพติด)

1. ผู้เรียนมีความรู้และตระหนักถึงโทษภัยของยาเสพติดและสิ่งมอมเมาไม่เสพติด หรือ แสวงหาผลประโยชน์จากสิ่งเสพติดและสิ่งมอมเมาอันหมายถึงบุหรี่และสุราด้วย
2. ผู้เรียนร่วมดำเนินกิจกรรมกับสถานศึกษาและชุมชนเพื่อป้องกันภัยจากยาเสพติด
3. ผู้เรียนมีพฤติกรรมเสี่ยงกับยาเสพติดน้อยลง
4. ผู้เรียนมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะดนตรีและกีฬาที่มีความชื่นชมและ ร่วมกิจกรรมด้านศิลปะดนตรีและกีฬา

สรุปได้ว่าประชาธิปไตยในสถานศึกษา หมายถึง รูปแบบกระบวนการปลูกฝังให้นักเรียนได้ เรียนรู้ระบบการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุข ลักษณะและความสำคัญการเป็นพลเมืองดีความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยมความเชื่อปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลกเพื่อให้นักเรียนสามารถ ประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมได้

6. การส่งเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและ เป็นพลเมืองโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพและ การศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และ พัฒนาการตนเองได้เต็มตามศักยภาพ โดยมีจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดีมี ปัญญา มีความสุขมีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ และได้กำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้ เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง
2. มีความรู้ความสามารถในการสื่อสารการคิดการแก้ปัญหาการใช้เทคโนโลยีและมี ทักษะชีวิต
3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย

4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมมีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีเนื้อหาเกี่ยวกับประชาธิปไตยปรากฏไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งหลักสูตรได้กำหนดกรอบโครงสร้างเวลาเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมไว้ในชั้นประถมศึกษาจำนวน 80 ชั่วโมงต่อปี มัธยมศึกษาตอนต้น 120 ชั่วโมงต่อปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 240 ชั่วโมง และเพิ่มในส่วนของวิชาประวัติศาสตร์อีก 40 ชั่วโมง การเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรมสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก เนื้อหาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กัน และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดีมีความรับผิดชอบ มีความรู้ทักษะ คุณธรรม และการมีค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระต่าง ๆ ไว้ 5 สาระ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551) คือ สาระศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต สาระเศรษฐศาสตร์ สาระประวัติศาสตร์ และสาระภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะในสาระหน้าที่ พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต มีเนื้อหาเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญการเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิหน้าที่ เสรีภาพ การดำเนินชีวิตอย่างในสังคมไทยและสังคมโลก

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2554, น. 5) ได้กล่าวถึงการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนโดยสอนให้นักเรียนรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม กระตุ้นและเปิดโอกาสให้นักเรียนกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ฝึกหัดให้นักเรียนยอมรับฟังความเห็นและเหตุผลของผู้อื่น

พยายามโน้มน้าวใจให้นักเรียนเข้าใจถึงเหตุผลในกฎระเบียบต่าง ๆ มากกว่าที่จะใช้อำนาจบังคับ แต่เพียงอย่างเดียวพยายามจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกและมีความรับผิดชอบในการทำงานเป็นกลุ่มฝึกหัดให้นักเรียนยอมรับในข้อตกลงร่วมกันของกลุ่มและปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

สรุปความได้ว่า โรงเรียนมีส่วนสำคัญในการพัฒนาปลูกฝังประชาธิปไตยให้นักเรียน โดยครูผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษา จะต้องแสดงพฤติกรรมให้เป็นตัวอย่างที่ดี จัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ดังนั้น จึงมีความจำเป็นในการส่งเสริมบุคคลในชาติให้มีพฤติกรรมประชาธิปไตยดังกล่าว

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ระพิน ชูชื่น (2533) ศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนใน โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยสอบถามพระสงฆ์ จำนวน 123 รูป ในเขต กรุงเทพมหานคร พบว่า ในด้านการสั่งสอนอบรมทางด้านจริยธรรมของนักเรียนในสถานศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากเคยเข้ามาสั่งสอนอบรมด้านจริยธรรมให้นักเรียนมากกว่าสัปดาห์ละ 1 ครั้ง โดยส่วนมากเป็นครูสอนจริยศึกษาประจำโรงเรียนมากที่สุด รองมาคือ เป็นวิทยากรรับอาราธนามาแสดงธรรมเทศนา หรือแสดงปาฐกถาธรรม ส่วนเนื้อหาที่สั่งสอน คือ เรื่องความเมตตา กรุณามากที่สุด รองลงมาคือเนื้อหาเกี่ยวกับความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ นอกจากนี้พระสงฆ์ส่วนมากยังเคยมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญร่วมกับโรงเรียน โดยเป็นผู้ให้ความร่วมมือกับคณะครู อาจารย์มากที่สุด ส่วนการจัดกิจกรรมภายในสถานศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากมีส่วนร่วมในการจัดรายการตอบปัญหาทางจริยธรรมในโอกาสพิเศษของโรงเรียนมากที่สุด รองมาคือ โครงการอบรมศีลธรรมกับเรียนภาคฤดูร้อน ด้านการให้คำแนะนำ ปรึกษาปัญหาจริยศึกษาในโรงเรียน พระสงฆ์ส่วนมากเคยให้คำแนะนำแก่นักเรียนในเรื่องความกตัญญูกตเวทิมากที่สุด รองลงมาคือ ความเมตตา กรุณา อุเบกขา และด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พระสงฆ์ส่วนมากเคยมีส่วนร่วมในการชักชวนสมาชิกในชุมชนให้เข้าร่วมกิจกรรมทางจริยธรรมที่โรงเรียนจัดขึ้น โดยกิจกรรม วันสำคัญทางศาสนาที่พระสงฆ์ชักชวนแก่สมาชิกในชุมชนมากที่สุด ได้แก่ กิจกรรมวันวิสาขบูชา รองลงมาคือ วันมาฆบูชา สำหรับกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนพิธีของโรงเรียนที่พระสงฆ์ให้การชักชวนมากที่สุด คือ การตักบาตร รองลงมาคือ การฟังเทศน์

พระมหาธีระวุฒิ ธีระมุโม (2543) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ สื่อ บุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้:

ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 200 รูป พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้เลือกใช้วิธีการสื่อสารแบบเผชิญหน้าโดยการลงมือทำเป็นแบบอย่างหรือสาธิตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 36.5 และเลือกใช้วิธีการเทศน์สอน ชี้แนะหรือบรรยาย คิดเป็น ร้อยละ 26.0 ส่วนวิธีการสื่อสาร โดยผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่เลือกใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงและหนังสือพิมพ์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 24.0 เท่ากัน รองลงมาเลือกใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์ คิดเป็นร้อยละ 21.0 นอกจากนี้ ยังพบว่า ภูมิหลังของพระสงฆ์ที่แตกต่างกันมีบทบาทในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่แตกต่างกัน

ปัทมธร เดชสุวรรณ (2546) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทผู้บริหารและผู้บริหารสอนในการพัฒนาและเสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทผู้บริหารและผู้บริหารสอนในการพัฒนาและเสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตสวนหลวง ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารและผู้บริหารสอนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร จำนวน 237 คน ผลการวิจัยพบว่า บทบาทผู้บริหารและผู้บริหารสอนในการพัฒนาและเสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เสริมสร้างประชาธิปไตย ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เสริมสร้างประชาธิปไตย และด้านการพัฒนาประชาธิปไตยในชุมชน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และเมื่อเปรียบเทียบบทบาทผู้บริหาร และผู้บริหารสอนในการพัฒนาและเสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เสริมสร้างประชาธิปไตย ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เสริมสร้างประชาธิปไตย และด้านการพัฒนาประชาธิปไตยในชุมชน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สถาพร ปุริสชาติ (2546) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการสร้างเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกระบี่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและปัญหาของผู้บริหารโรงเรียนในการสร้างเสริมประชาธิปไตย ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกระบี่ และเพื่อเปรียบเทียบบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการสร้างเสริมประชาธิปไตย จำแนกตามวุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในตำแหน่งหน้าที่และขนาดของโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 144 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทในการสร้างเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา ด้านการดำเนินการอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการเตรียมการอยู่ในระดับมาก ส่วนด้าน

การเตรียมการนิเทศติดตามผล และด้านการประเมินผลอยู่ในระดับมาก ปัญหาในการสร้างเสริมประชาธิปไตยที่พบ คือ งบประมาณสนับสนุน อุปกรณ์การเรียนการสอน สิ่งอื้ออานวย และขาดความเชี่ยวชาญในเรื่องการจัดกิจกรรมสร้างเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน เมื่อเปรียบเทียบบทบาทของผู้บริหาร โรงเรียนประถมศึกษา ปรากฏว่าผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาที่ต่างกัน มีบทบาทในการสร้างเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านการประเมินผลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาสูงกว่าระดับปริญญาตรีมีบทบาทในการสร้างเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนมากกว่าผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในตำแหน่ง 10 ปีขึ้นไป มีบทบาทในการสร้างเสริมประชาธิปไตยด้านการเตรียมการมากกว่าผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในตำแหน่งไม่ต่ำกว่า 10 ปี ส่วนผู้บริหารที่มีขนาดโรงเรียนต่างกันมีบทบาทในการสร้างเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนในด้านต่าง ๆ ไม่แตกต่างกัน

พิชัย กองสุข (2547) ได้ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างประชาธิปไตย นักเรียน โรงเรียนบ้านหัวนา อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างประชาธิปไตยที่ถูกต้องโดยเน้นในด้านการวาทกรรม สัมพันธกรรม และปัญญากรรม ซึ่งผลการค้นคว้าพบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นกระบวนการกลุ่มสามารถพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยนักเรียนซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของสังคมประชาธิปไตยที่ยังเป็นจุดอ่อนของสังคมไทยได้แก่การมีส่วนร่วมในการแสดงออกการเคารพสิทธิผู้อื่น การเคารพต่อกฎหมายระเบียบ การดูแลควบคุมตนเองการใช้เหตุผลและการยอมรับผู้อื่นเป็นต้นซึ่งในการพัฒนาเสริมสร้างประชาธิปไตยโดยกระบวนการเรียนการสอนนี้ในด้านการวาทกรรม ควรส่งเสริมให้นักเรียนมีสิทธิ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นฝึกให้คุ้นเคยกับวิธีการและมารยาทในการแสดงออกด้านสัมพันธกรรม ควรส่งเสริมกิจกรรมกระบวนการกลุ่มฝึกความเป็นผู้นำผู้ตามการแบ่งงานกันทำตามหน้าที่รับผิดชอบ การประสานงานและประเมินผลงานร่วมกันด้านปัญญากรรม ควรส่งเสริมให้นักเรียนฝึกการใช้เหตุผลพัฒนาวิธีการวิเคราะห์คิดสังเคราะห์และสร้างสรรค์เพื่อการตัดสินใจและแก้ปัญหาอันจะเป็นการสร้างเสริมพฤติกรรมประชาธิปไตยที่เป็นวิถีชีวิตและระบบประชาธิปไตยที่ดี

พระวัชรวิษ อิมวงศ์ษา (2557) ศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในชุมชน เขตอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 141 รูป พบว่า บทบาทพระสังฆาธิการต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในชุมชน เขตอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา อยู่ระดับมากทุกด้านใน 5 องค์ประกอบ ด้านคุณธรรมจริยธรรมมีระดับของการปฏิบัติมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านวิถีประชาธิปไตย และการเลือกตั้ง ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสังฆาธิการต่อการส่งเสริมวิถี

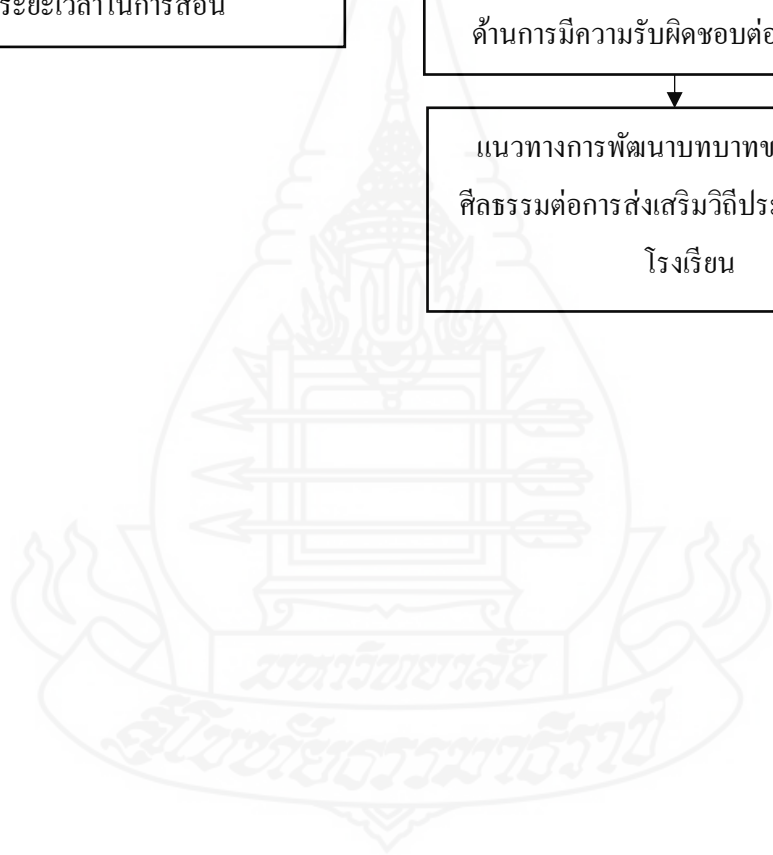
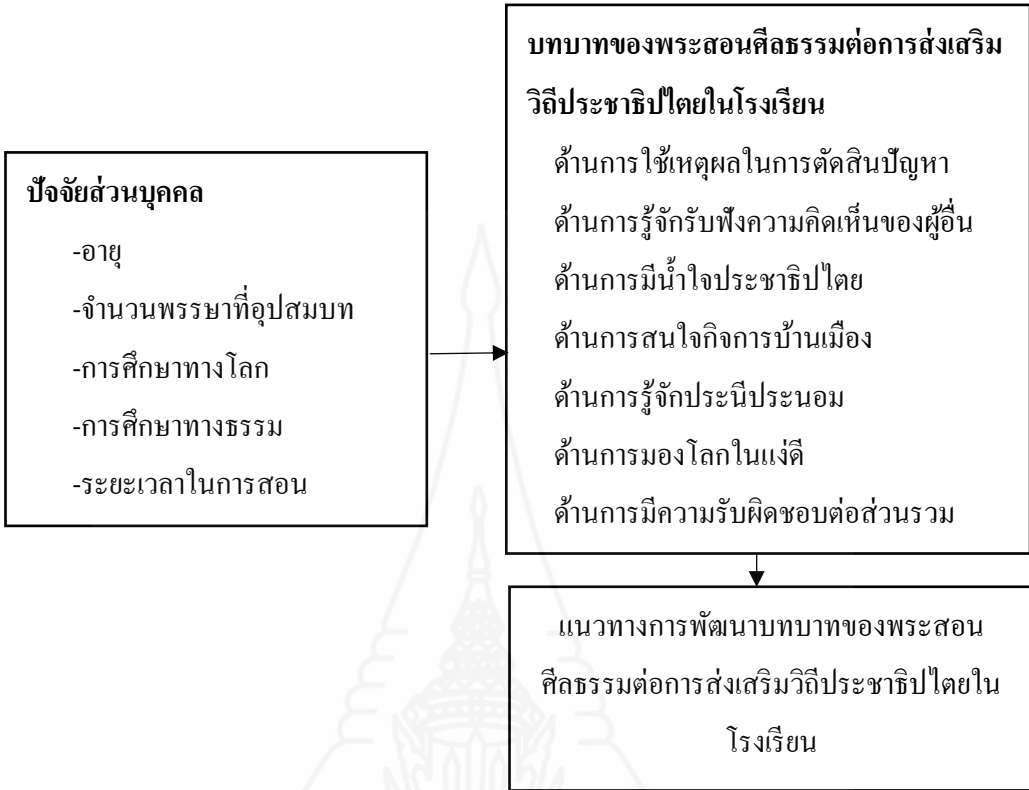
ประชาธิปไตยในชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาทางโลก วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลี ทั้ง 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการส่งเสริมการศึกษาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม การปกครองระบอบประชาธิปไตย การส่งเสริมการเลือกตั้งและวิถีประชาธิปไตยในหัวข้อนี้ พบว่า อายุ พรรษา มีบทบาทส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน ส่วนการศึกษาทางโลก การศึกษาแผนกธรรม และบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตย พบว่า มีระดับที่ไม่แตกต่างกัน และแนวทางการพัฒนาบทบาทพระสังฆาธิการต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตย พบว่า ด้านส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม พระสังฆาธิการควรจะทำให้มีการประชาสัมพันธ์เสียงตามสายของวัดหรือมีการแสดงธรรมตั้งสอน และใช้ธรรมะเพื่อแก้ปัญหาภายในชุมชน และส่งเสริมให้พระธรรมทูตทั้งในและต่างประเทศมาเผยแผร์หลักธรรมแก่ประชาชน และด้านการปกครองระบอบประชาธิปไตย พระสังฆาธิการต้องส่งเสริมประชาชนในชุมชนให้สามัคคีกันรับฟังความคิดเห็นต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และด้านการส่งเสริมการเลือกตั้งพระสังฆาธิการต้องวางตัวเป็นกลางส่งเสริมให้ประชาชนใช้สติปัญญา พิจารณาการเลือกตั้ง โดยนำหลักธรรมมาเป็นเครื่องประกอบในการตัดสินใจพิจารณาด้วย

สำหรับการศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการตามแนวคิดวิถีประชาธิปไตยของกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2543, น. 3-4) มาใช้เป็นกรอบความคิดในการวิจัย ซึ่งสรุปได้ว่า ตัวแปรอิสระ คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย อายุ จำนวนพรรษาที่อุปสมบท การศึกษาทางโลก การศึกษาทางธรรม และระยะเวลาในการสอน

ส่วนตัวแปรตาม คือ บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ประกอบด้วย บทบาทด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ ด้านการใช้เหตุผลในการตัดสินใจ ด้านการรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย ด้านการสนใจกิจการบ้านเมือง ด้านการรู้จักประนีประนอม ด้านการมองโลกในแง่ดี และด้านการมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม อันจะนำไปสู่การนำเสนอแนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน และเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อบทบาทในแต่ละด้านของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ตลอดจนศึกษาแนวทางการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ทำการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Method) ระหว่างการใช้แบบสอบถาม และการใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการวิจัย มีรายละเอียดของวิธีการดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1.1 ประชากรเป้าหมายและกลุ่มตัวอย่าง

1.1.1 ประชากรเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่ปฏิบัติหน้าที่สอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ตามโรงเรียนทุกเขตพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร มีสังกัดอยู่ในวัดต่างๆ และได้ลงทะเบียนในนามของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 236 รูป

1.1.2 ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้จากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่ปฏิบัติหน้าที่สอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา สังกัดมหาวิทยาลัยมหา มกุฏราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นจำนวนตัวแทนประชากรทั้งหมด ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตร ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973, p. 735) โดยมีรายละเอียดดังนี้

สูตรการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่าง

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

N = ขนาดของประชากร

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

e = ความคลาดเคลื่อนของการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ระดับ 0.05

สามารถแทนค่าการคำนวณได้ดังนี้

$$n = \frac{236}{1 + \frac{236(0.05)^2}{236}}$$

$$n = \frac{236}{1 + 0.59}$$

$$n = 148$$

จากสูตรการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่าง สามารถคำนวณได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 148 รูป ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 148 รูป

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม (Questionnaires) บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน โดยแบบสอบถามที่สร้างขึ้นจะมีลักษณะของข้อคำถามทั้งแบบปลายปิด (Close-ended) และแบบปลายเปิด (Open-ended) โดยมีโครงสร้างของแบบสอบถาม 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ จำนวนพรรษาที่อุปสมบท ระดับการศึกษาทางโลก ระดับการศึกษาทางธรรม และระยะเวลาในการสอน ลักษณะของคำถามเป็นคำถามทั้งแบบปลายปิด (Close-ended) และแบบปลายเปิด (Open-ended)

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน 7 ด้าน ๆ ละ 4 ข้อ รวมเป็น 28 ข้อ ได้แก่ ด้านการใช้เหตุผลในการตัดสินใจ ด้านการรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย ด้านการสนใจกิจการบ้านเมือง ด้านการรู้จักประนีประนอม ด้านการมองโลกในแง่ดี และด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยกำหนดลักษณะของข้อคำถามเป็นแบบปลายปิด (Close-ended) และแบบปลายเปิด (Open-ended) มีตัวเลือก 5 ตัวเลือก ตามวิธีการวัดแบบประเมินค่า (Rating Scale)

ส่วนที่ 3 เป็นคำถามปลายเปิด ให้ผู้ตอบแบบสอบถามเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

1.3 ขั้นตอนในการสร้างและทดสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือตามขั้นตอน ดังนี้

1.3.1 ศึกษาตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย

1.3.2 กำหนดกรอบที่จะศึกษาพัฒนาและสร้างเครื่องมือให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.3 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อทำการตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ด้านเนื้อหา สำนวน ความชัดเจน และเข้าใจโดยง่าย

1.3.4 นำแบบสอบถามที่ตรวจทานและแก้ไขแล้ว มาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ และนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรง ความสอดคล้องของข้อคำถาม และเนื้อหา (IOC: Index of item objective congruence) ได้แก่

- 1) รองศาสตราจารย์ ดร.สุกิจ ชัยมุสิก มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- 2) รองศาสตราจารย์ ดร.เกศินี ประทุมสุวรรณ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
- 3) นางศรีสุภางศ์ พงษ์ศิริ ผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดตรีทศเทพ

นำแบบสอบถามที่ได้รับจากผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (IOC: Index of item objective congruence) โดยพิจารณาถึงความสอดคล้องของแต่ละข้อคำถาม กรอบแนวคิดทฤษฎี วัตถุประสงค์และสมมติฐานการวิจัยที่ต้องการวัด พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะ โดยได้กำหนดเกณฑ์ระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเป็น 3 ระดับ ดังนี้

ให้คะแนน +1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องตรงตามเนื้อหาการวิจัย

วิจัย

ให้คะแนน 0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องตรงตามเนื้อหาการ

วิจัย

ให้คะแนน -1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามไม่สอดคล้องตรงตามเนื้อหาการ

จากนั้นนำระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในแต่ละข้อคำถามมาวิเคราะห์เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Index of item objective congruence)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC = ดัชนีความสอดคล้องที่มีค่าอยู่ระหว่าง -1 ถึง +1

$\sum R$ = ผลรวมของคะแนนจากผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

N = จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถามบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน พบว่า มีค่าความดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.85 แสดงว่าแบบสอบถามมีดัชนีความสอดคล้องตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย สามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้

1.3.5 นำแบบสอบถาม มาตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข แล้วนำไปใช้เพื่อการวิจัยต่อไป

1.3.6 ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่ปฏิบัติหน้าที่สอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาประเภทเดียวกัน ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 รูป เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient alpha) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach)

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left\{ 1 - \frac{\sum s_i^2}{s_t^2} \right\}$$

เมื่อ α = ค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น

n = จำนวนข้อของแบบทดสอบทั้งหมด

S_i^2 = คะแนนความแปรปรวนในแต่ละข้อ

S_t^2 = คะแนนความแปรปรวนรวม

ผลการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน พบว่า มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.72 แสดงว่าแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นสอดคล้องตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย สามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้

1.3.7 เกณฑ์การวัดและให้คะแนน มีลักษณะของแบบสอบถามเป็นคำถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ให้เลือกตอบได้เพียงคำตอบเดียวและมีเกณฑ์การวัดและให้คะแนน ดังนี้

บทบาท	ข้อคำถามเชิงบวก	ข้อคำถามเชิงลบ
มากที่สุด	5 คะแนน	1 คะแนน
มาก	4 คะแนน	2 คะแนน
ปานกลาง	3 คะแนน	3 คะแนน
น้อย	2 คะแนน	4 คะแนน
น้อยที่สุด	1 คะแนน	5 คะแนน

1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็นขั้นตอน ดังนี้

1.4.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ เก็บข้อมูลพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดมหาวิทยาลัยมหา มกุฏราชวิทยาลัย โดยใช้แบบสอบถามด้วยตนเองกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 148 รูป

1.4.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ศึกษาจากแนวคิดทฤษฎี วรรณกรรม และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสาร รายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล 3 ส่วน ดังนี้

1.5.1 วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ อายุ จำนวนพรรษาที่อุปสมบท ระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา) ระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม) และระยะเวลาในการสอน โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

1.5.2 วิเคราะห์ข้อมูลบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนในภาพรวมและรายด้าน ได้แก่ ด้านการใช้เหตุผล ด้านการรับฟังความคิดเห็น ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการประนีประนอม ด้านการมองโลกในแง่ดี และด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยใช้เกณฑ์ของเบสท์ (Best 1970, p. 190) ซึ่งแบ่งคะแนนออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 4.50 - 5.00 หมายถึง ระดับมากที่สุด

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3.50 - 4.49 หมายถึง ระดับมาก

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.50 - 3.49 หมายถึง ระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.50 - 2.49 หมายถึง ระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00 - 1.49 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

1.5.3 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการทดสอบสมมติฐานระหว่างกลุ่มย่อยของตัวแปรอิสระ ได้แก่ อายุ จำนวนพรรษาที่อุปสมบท ระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา) ระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม) และระยะเวลาในการสอน กับตัวแปรตาม ได้แก่ บทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนในภาพรวมและรายด้าน โดยใช้สถิติการวิเคราะห์การผันแปรทางเดียว (One-way Analysis of Variance: One way ANOVA)

1.5.4 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการทดสอบสมมติฐานระหว่างค่าเฉลี่ยรายคู่ จากความแตกต่างระหว่าง อายุ จำนวนพรรษาที่อุปสมบท ระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา) ระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม) และระยะเวลาในการสอน กับบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน โดยใช้สถิติตามวิธีของ Scheffe

2.1 ประชากรเป้าหมาย

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จากผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

2.1.1 ผู้บริหารของสำนักงานโครงการพระสอนศีลธรรม จำนวน 1 รูป

2.1.2 ผู้บริหารหรือครูของโรงเรียน จำนวน 1 คน

2.1.3 พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน 3 รูป

2.1.4 นักเรียนที่ได้รับการสอนในโรงเรียน จำนวน 3 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง ที่มีชุดคำถามเตรียมไว้ก่อนการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาข้อมูล เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย

2.3 การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือตามขั้นตอน ดังนี้

2.3.1 ศึกษาตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย

2.3.2 กำหนดกรอบที่จะศึกษาพัฒนาและสร้างเครื่องมือให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

2.3.3 นำแบบสัมภาษณ์สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบถาม ถูกต้องเหมาะสม ด้านเนื้อหา สำนวน ความชัดเจน และเข้าใจโดยง่าย

2.3.4 นำแบบสัมภาษณ์ มาตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข แล้วนำไปใช้เพื่อการวิจัยต่อไป

2.4 แนวคำถามที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถามที่ใช้สำหรับการสัมภาษณ์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 สัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้บริหารของสำนักงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน 1 รูป และผู้บริหารหรือครูของโรงเรียน จำนวน 1 คน ประกอบด้วย สาระสัมภาษณ์เชิงลึก คือ

- 1) ปรัชญา
- 2) วิสัยทัศน์
- 3) พันธกิจ
- 4) นโยบาย
- 5) การบริหารจัดการในหน่วยงาน/โรงเรียน

ส่วนที่ 2 สัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน 3 รูป และนักเรียนที่ได้รับการสอนในโรงเรียน จำนวน 3 คน ประกอบด้วยสาระสัมภาษณ์ เรื่อง การส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ทั้ง 7 ด้าน ดังนี้

- 1) ด้านการใช้เหตุผลในการตัดสินใจ
- 2) ด้านการรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
- 3) ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย
- 4) ด้านการสนใจกิจการบ้านเมือง
- 5) ด้านการรู้จักประนีประนอม
- 6) ด้านการมองโลกในแง่ดี
- 7) ด้านการมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

2.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยบันทึกข้อมูลลงสมุดบันทึก และบันทึกเทป จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงและจัดประเภทแยก ในกรณีที่มีข้อสงสัยได้นำข้อมูลที่ได้กลับไปสอบถามผู้ให้สัมภาษณ์อีกครั้งเพื่อความถูกต้องของข้อมูล

2.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างมาเรียบเรียง ตีความวิเคราะห์ และสรุปเนื้อหาทั้งหมด โดยข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์ร่วมกันกับผลการวิจัยเชิงปริมาณ และรายงานผลโดยใช้วิธีการบรรยายแบบเชิงพรรณนา (Descriptive Approach)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน 2) เปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อบทบาทในแต่ละด้านของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน และ 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาบทบาทที่มีต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน เครื่องมือสำคัญในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ อายุ จำนวนพรรษาที่อุปสมบท ระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา) ระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม) และระยะเวลาในการสอน โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

ส่วนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนในภาพรวมและรายด้าน ได้แก่ ด้านการใช้เหตุผล ด้านการรับฟังความคิดเห็น ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการประนีประนอม ด้านการมองโลกในแง่ดี และด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ส่วนที่ 3 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการทดสอบสมมติฐานระหว่างกลุ่มย่อยของตัวแปรอิสระ ได้แก่ อายุ จำนวนพรรษาที่อุปสมบท ระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา) ระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม) และระยะเวลาในการสอน กับตัวแปรตาม ได้แก่ บทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนในภาพรวมและรายด้าน โดยใช้สถิติการวิเคราะห์การผันแปรทางเดียว (One-way Analysis of Variance: One way ANOVA)

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนและร้อยละ ของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (148 คน)	ร้อยละ
อายุ		
20-29 ปี	26	17.6
30-39 ปี	41	27.7
40-49 ปี	46	31.1
50 ปีขึ้นไป	35	23.6
จำนวนพรรษาที่อุปสมบท		
1-5 พรรษา	19	12.8
6-10 พรรษา	29	19.6
11-15 พรรษา	39	26.4
16 พรรษาขึ้นไป	61	41.2
ระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา)		
มัธยมศึกษา	32	21.6
อนุปริญญา/ ปวส.	6	4.1
ปริญญาตรี	52	35.1
สูงกว่าปริญญาตรี	58	39.2
ระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม)		
นักธรรมชั้นตรี ชั้นโท หรือชั้นเอก	101	68.2
เปรียญธรรม 1-2 หรือ 3 ประโยค	30	20.3
เปรียญธรรม 4-5 หรือ 6 ประโยค	9	6.1
เปรียญธรรม 7-8 หรือ 9 ประโยค	8	5.4
ระยะเวลาในการสอน		
1-3 ปี	15	10.1
4-6 ปี	37	25.0
7-9 ปี	28	18.9
10 ปีขึ้นไป	68	46.0

จากตารางที่ 4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 40-49 ปี ร้อยละ 31.1 มีจำนวนพรรษาที่อุปสมบท 16 พรรษาขึ้นไป ร้อยละ 41.2 จบการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา) สูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 39.2 รองลงมาปริญญาตรี ร้อยละ 35.1 จบการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม) นักธรรมชั้นตรี ชั้นโท หรือชั้นเอก ร้อยละ 68.2 และมีระยะเวลาในการสอน 10 ปีขึ้นไป ร้อยละ 46.0 ตามลำดับ

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลบทบาทของพระสอนศีลธรรม

บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน พบว่าการสอนศีลธรรม เป็นการให้คำแนะนำสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนทุกระดับ เพื่อตอบสนองสังคมที่มีส่วนในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นการสนองนโยบายของอาณาจักร (รัฐบาล) ที่ศาสนจักร (คณะสงฆ์) ต้องร่วมกันสร้างสังคมให้มีจริยธรรมและศีลธรรมในจิตใจสู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

การส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนั้น มีการดำเนินการที่มีใจแกนหลักวิชารัฐศาสตร์หรือการปกครอง แต่การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางด้านการใช้เหตุผลในการตัดสินใจ การรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การมีน้ำใจประชาธิปไตย การสนใจกิจการบ้านเมือง การรู้จักประนีประนอม การมองโลกในแง่ดี และการมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ที่เป็นรากฐานของพฤติกรรมและจิตใจในความเป็นประชาธิปไตย นับเป็นการกิจของพระสอนศีลธรรมและเป็นพันธกิจของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นหน้าที่ขององค์กรต่าง ๆ ที่ต้องเข้ามาร่วมกันรับผิดชอบ ไม่ปล่อยให้เป็นที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยเฉพาะการเอาจริงจังของสังคมในการให้ความสำคัญและเห็นความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมวิถีประชาธิปไตย จะเป็นเครื่องช่วยผลักดันให้สังคม ตระหนัก สนับสนุน ส่งเสริมความเจริญงอกงามของเยาวชน และทำให้เยาวชนมีความกล้าหาญทางคุณธรรมและจริยธรรมในวิถีประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น ซึ่งบทบาทหน้าที่ของพระสอนศีลธรรม สามารถจำแนกได้ (คู่มือพระสอนศีลธรรม, 2560) ดังนี้

1. สอนให้รู้ หากจะสอนให้ผู้อื่นรู้ อย่าสอนเพียงอย่างเดียว ต้องทำหน้าที่การสอนให้รู้เรื่องพระพุทธศาสนา ในบทบาทพระสอนศีลธรรม พระสงฆ์จะต้องมีความรู้ในเชิงปริยัติ เนื้อหาวิชาจะสอนจะต้องแม่นยำ ไม่ควรให้นักเรียนดูแคลนว่า พระสอนไม่รู้เรื่อง ไม่ทันสมัย และจะต้องมีความรอบรู้เรื่องทั่ว ๆ ไป เพื่อจะเปรียบเทียบ เช่น เรื่อง กฎแห่งกรรม ต้องมีความรู้ความเข้าใจเพียงพอที่จะสอนให้รู้และนำไปปฏิบัติได้

2. ทำให้ดู ทำเป็นแบบอย่าง ดังเช่นพระอัสสชิไปบิณฑบาต แล้วอุปติสสะเห็นว่า ส้ารวม สงบเรียบร้อย จึงเกิดความเลื่อมใส ตั้งใจฟังเทศน์อย่างดี ไม่ต้องทำอะไรมาก เพียงแต่มี อาการสงบ ส้ารวม บางเวลาพูดมาก ตลกไปก็ฮามาก แต่ไม่มีความงูใจ

3. อยู่ให้เห็น เป็นทศสนานุตรียะ ให้นักเรียนได้เห็นฝ่าจักร ย่อมเกิดอายชั่วกัลวบาป ให้ พระสงฆ์เข้าไปในสอนศีลธรรม โรงเรียนเหมือนกับอยู่ใกล้ชิดกัน ให้เข้าใจเรื่องพระสงฆ์อย่าง ถูกต้อง ในที่สุดนักเรียนจะมีความรู้สึกสุขใจคลายกังวล สงบ ยามที่มีความทุกข์ย่อมสามารถไป ปรีกษาได้ตามอรรถาชัย

สิ่งที่รัฐบาล (อาณาจักร) คาดหวังจากพระสอนศีลธรรม (ศาสนจักร) คือ การอบรมให้ นักเรียนเป็นคนดีมีศีลธรรมตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา มีเบญจศีลเบญจธรรม อันเป็นหน้าที่ ของพระสอนศีลธรรม ดังนั้น บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยใน โรงเรียนนี้ จึงเป็นจุดแรกเริ่มของการสร้างการเรียนรู้สำหรับปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติ ให้แก่นักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ เพื่อสร้างความตระหนัก ห่วงแหม่น และมีสามัญสำนึกที่ดีต่อวิถี ประชาธิปไตย ที่นับได้ว่าเป็นบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่ง และถือว่าเป็นปูลูกรากฐานวิถีประชาธิปไตย แก่สังคมไทยอย่างยั่งยืนแท้จริง

2.1 บทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนด้านการใช้เหตุผล

ตารางที่ 4.2 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านการใช้เหตุผล

ข้อคำถาม	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ บทบาท
ท่านมักจะเน้นย้ำให้นักเรียนใช้เหตุผลในการตัดสินใจมากกว่าที่จะใช้อารมณ์	4.20	0.77	มาก
ท่านเคยกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นด้วยการอภิปราย	4.23	0.70	มาก
การปลูกฝังความคิดเรื่องการใช้เหตุผล ท่านมักใช้วิธีสอนแบบ “กรณีศึกษา” หรือ “บทบาทสมมติ” มากกว่าการบรรยายปกติ	3.00	1.11	ปานกลาง
ท่านยกตัวอย่างที่หลากหลายให้นักเรียนฟังถึงวิธีการแก้ปัญหาโดยใช้เหตุผล	4.26	0.76	มาก
รวม	3.92	0.83	มาก

จากตารางที่ 4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนด้านการใช้เหตุผล พบว่า ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.92$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การยกตัวอย่างที่หลากหลายให้นักเรียนฟังถึงวิธีการแก้ปัญหาโดยใช้เหตุผล ($\bar{X} = 4.26$) รองลงมาคือ การกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นด้วยการอภิปราย ($\bar{X} = 4.23$) การเน้นย้ำให้นักเรียนใช้เหตุผลในการตัดสินใจมากกว่าที่จะใช้อารมณ์ ($\bar{X} = 4.20$) และมีบทบาทอยู่ระดับปานกลาง ได้แก่ การปลูกฝังความคิดเรื่องการใช้เหตุผล โดยใช้วิธีสอนแบบ “กรณีศึกษา” หรือ “บทบาทสมมติ” มากกว่าการบรรยายปกติ ($\bar{X} = 3.00$) ตามลำดับ

2.2 บทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนด้านการรับฟังความคิดเห็น

ตารางที่ 4.3 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านการรับฟังความคิดเห็น

ข้อคำถาม	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ บทบาท
ท่านรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนทุกคนอย่างตั้งใจ	4.39	0.60	มาก
ท่านให้ความสนใจกับนักเรียนที่ได้ตอบกับท่าน และสนใจนักเรียนที่นิ่งเงียบ	4.11	0.70	มาก
ในการมอบหมายให้ทำงานกลุ่ม ท่านมักจะย้ำให้นักเรียนทุกคนเป็น “ผู้ฟังที่ดี”	3.81	0.83	มาก
เมื่อต้องรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ท่านสอนให้ทุกคนยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย	4.14	0.80	มาก
รวม	4.11	0.73	มาก

จากตารางที่ 4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนด้านการรับฟังความคิดเห็น พบว่า ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.11$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกข้อ ได้แก่ การรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนทุกคนอย่างตั้งใจ ($\bar{X} = 4.39$) รองลงมาคือ การรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง โดยการสอนให้ทุกคนยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย ($\bar{X} = 4.14$) การให้ความสนใจกับนักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน และกระตุ้นนักเรียนที่นิ่งเงียบให้

แสดงความคิดเห็น ($\bar{X} = 4.11$) และในการมอบหมายให้ทำงานกลุ่ม โดยมักจะย้าให้นักเรียนทุกคน เป็น “ผู้ฟังที่ดี” ($\bar{X} = 3.81$) ตามลำดับ

2.3 บทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย

ตารางที่ 4.4 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย

ข้อคำถาม	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ บทบาท
ท่านมักเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนในเรื่องการแสดงความเอื้ออารี และความเสียสละ	4.41	0.59	มาก
ท่านสอนให้นักเรียนยอมรับและเคารพในเสียงข้างมาก	4.14	0.76	มาก
ท่านจัดเวทีให้นักเรียนได้ทดลองวิพากษ์วิจารณ์ผลงานซึ่งกันและกัน	2.55	0.96	ปานกลาง
ท่านสอนนักเรียนว่าน้ำใจเป็นคุณลักษณะประจำชาติที่ทุกคนควรภาคภูมิใจและเป็นค่านิยมที่ต้องยึดถือ	4.08	0.82	มาก
รวม	3.79	0.78	มาก

จากตารางที่ 4.4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย พบว่า ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.79$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนในเรื่องการแสดงความเอื้ออารี และความเสียสละ ($\bar{X} = 4.41$) รองลงมาคือ การสอนให้นักเรียนยอมรับและเคารพในเสียงข้างมาก ($\bar{X} = 4.14$) และการสอนนักเรียนว่าน้ำใจเป็นคุณลักษณะประจำชาติที่ทุกคนควรภาคภูมิใจและเป็นค่านิยมที่ต้องยึดถือ ($\bar{X} = 4.08$) และมีบทบาทอยู่ระดับปานกลาง ได้แก่ การจัดเวทีให้นักเรียนได้ทดลองวิพากษ์วิจารณ์ผลงานซึ่งกันและกัน ($\bar{X} = 2.55$) ตามลำดับ

2.4 บทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนด้านการมีส่วนร่วม

ตารางที่ 4.5 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านการมีส่วนร่วม

ข้อคำถาม	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ บทบาท
ท่านติดตามข่าวสารบ้านเมืองอย่างต่อเนื่องและนำมาเล่าให้นักเรียนฟังอย่างสม่ำเสมอ	4.34	0.72	มาก
ท่านส่งเสริมให้นักเรียนติดตามข่าวสารบ้านเมืองและนำมาเล่าสู่กันฟัง	4.33	0.65	มาก
ท่านสอนให้นักเรียนมีวินัย โดยการกระทำตนเป็นแบบอย่าง	4.27	0.67	มาก
ท่านสอนให้นักเรียนเคารพกฎหมายและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ โดยการกระทำตนเป็นแบบอย่าง	4.19	0.78	มาก
รวม	4.28	0.70	มาก

จากตารางที่ 4.5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนด้านการมีส่วนร่วม พบว่า ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.28$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกข้อ ได้แก่ การติดตามข่าวสารบ้านเมืองอย่างต่อเนื่องและนำมาเล่าให้นักเรียนฟังอย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = 4.34$) รองลงมาคือ การส่งเสริมให้นักเรียนติดตามข่าวสารบ้านเมืองและนำมาเล่าสู่กันฟัง ($\bar{X} = 4.33$) การสอนให้นักเรียนมีวินัย โดยการกระทำตนเป็นแบบอย่าง ($\bar{X} = 4.27$) และการสอนให้นักเรียนเคารพกฎหมายและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ โดยการกระทำตนเป็นแบบอย่าง ($\bar{X} = 4.19$) ตามลำดับ

2.5 บทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านการประนีประนอม

ตารางที่ 4.6 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านการประนีประนอม

ข้อคำถาม	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ บทบาท
ท่านสอนให้นักเรียนรู้จักการประนีประนอม โดยเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม	3.85	0.77	มาก
ท่านมักจะไม่บังคับให้นักเรียนยอมรับเงื่อนไขของท่าน โดยกล่าวว่าเพื่อประโยชน์ของพวกเขา	4.23	0.70	มาก
ท่านสอนให้นักเรียนรู้จักความยืดหยุ่น	3.75	0.47	มาก
การปลูกฝังความคิดเรื่องการประนีประนอม ท่านมักใช้วิธีสอนแบบ “กรณีศึกษา” หรือ “บทบาทสมมติ” มากกว่าการบรรยายปกติ	3.96	0.73	มาก
รวม	3.94	0.66	มาก

จากตารางที่ 4.6 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนด้านการประนีประนอม พบว่า ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.94$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกข้อ ได้แก่ การชี้แจงเหตุผลให้นักเรียนเห็นประโยชน์จากการยอมรับเงื่อนไขของส่วนรวม ($\bar{X} = 4.23$) รองลงมาคือ การปลูกฝังความคิดเรื่องการประนีประนอม โดยใช้วิธีสอนแบบ “กรณีศึกษา” หรือ “บทบาทสมมติ” มากกว่าการบรรยายปกติ ($\bar{X} = 3.96$) การสอนให้นักเรียนรู้จักการประนีประนอม โดยเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม ($\bar{X} = 3.85$) และการสอนให้นักเรียนรู้จักความยืดหยุ่น ($\bar{X} = 3.75$) ตามลำดับ

2.6 บทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนด้านการมองโลกในแง่ดี

ตารางที่ 4.7 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านการมองโลกในแง่ดี

ข้อคำถาม	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ บทบาท
ท่านมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ และมักจะสอนให้นักเรียนคิดแบบเดียวกัน	4.52	0.58	มาก
ท่านสอนให้นักเรียนรู้จักการรอคอย อดทนและอดกลั้น	4.19	0.70	มาก
ท่านยกตัวอย่างบุคคลที่ประสบความสำเร็จอันเนื่องมาจาก “การคิดบวก” ให้นักเรียนฟังเสมอ ๆ	4.32	0.73	มาก
ท่านเคยปลูกฝังความรักและความจงรักภักดีในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ให้นักเรียน	4.18	0.72	มาก
รวม	4.30	0.68	มาก

จากตารางที่ 4.7 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนด้านการมองโลกในแง่ดี พบว่า ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.30$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกข้อ ได้แก่ การมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ และมักจะสอนให้นักเรียนคิดแบบเดียวกัน ($\bar{X} = 4.52$) รองลงมาคือ การยกตัวอย่างบุคคลที่ประสบความสำเร็จอันเนื่องมาจาก “การคิดบวก” ให้นักเรียนฟังเสมอ ๆ ($\bar{X} = 4.32$) การสอนให้นักเรียนรู้จักการรอคอย อดทนและอดกลั้น ($\bar{X} = 4.19$) และการปลูกฝังความรักและความจงรักภักดีในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ให้นักเรียน ($\bar{X} = 4.18$) ตามลำดับ

2.7 บทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

ตารางที่ 4.8 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

ข้อความ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ บทบาท
ท่านสอนให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม แต่ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองให้ได้ก่อน	4.24	0.74	มาก
ท่านสนับสนุนให้นักเรียนคนอื่น ๆ ช่วยแบ่งเบาภาระของหัวหน้าห้อง	4.09	0.77	มาก
ท่านชื่นชมและยกย่องนักเรียนที่มีจิตอาสาเสมอ ๆ	4.27	0.69	มาก
ท่านกระทำตนเป็นแบบอย่าง ในเรื่องการแสดงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม	4.16	0.69	มาก
รวม	4.19	0.72	มาก

จากตารางที่ 4.8 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม พบว่า ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.19$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกข้อ ได้แก่ การชื่นชมและยกย่องนักเรียนที่มีจิตอาสาเสมอ ๆ ($\bar{X} = 4.27$) รองลงมาคือ การสอนให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม แต่ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองให้ได้ก่อน ($\bar{X} = 4.24$) การกระทำตนเป็นแบบอย่าง ในเรื่องการแสดงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ($\bar{X} = 4.16$) และการสนับสนุนให้นักเรียนคนอื่น ๆ ช่วยแบ่งเบาภาระของหัวหน้าห้อง ($\bar{X} = 4.09$) ตามลำดับ

2.8 ระดับบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ในภาพรวม

ตารางที่ 4.9 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ในรายด้าน และภาพรวม

ระดับบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตย ในโรงเรียน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ บทบาท
ด้านการใช้เหตุผล	3.92	0.83	มาก
ด้านการรับฟังความคิดเห็น	4.11	0.73	มาก
ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย	3.79	0.78	มาก
ด้านการมีส่วนร่วม	4.28	0.70	มาก
ด้านการประนีประนอม	3.94	0.66	มาก
ด้านการมองโลกในแง่ดี	4.30	0.68	มาก
ด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม	4.19	0.72	มาก
รวม	4.07	0.72	มาก

จากตารางที่ 4.9 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุประดับบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน พบว่า ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.07$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ ด้านการมองโลกในแง่ดี ($\bar{X} = 4.30$) รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 4.28$) ด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ($\bar{X} = 4.19$) ด้านการรับฟังความคิดเห็น ($\bar{X} = 4.11$) ด้านการประนีประนอม ($\bar{X} = 3.94$) ด้านการใช้เหตุผล ($\bar{X} = 3.92$) และด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย ($\bar{X} = 3.79$) ตามลำดับ

ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการทดสอบสมมุติฐาน

เปรียบเทียบบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกตามอายุ จำนวนพรรษาที่อุปสมบท ระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา) ระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม) และระยะเวลาในการสอน

สมมุติฐานที่ 1 พระสอนศีลธรรมที่มีอายุต่างกัน มีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนแตกต่างกัน

ตารางที่ 4.10 เปรียบเทียบบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยใน
โรงเรียน จำแนกตามอายุ

บทบาทต่อการส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตยในโรงเรียน	แหล่งความ แปรปรวน	df	SS	MS	F	P
ด้านการใช้เหตุผล	ระหว่างกลุ่ม	3	0.154	0.051	0.402	0.751
	ภายในกลุ่ม	144	18.346	0.127		
	รวม	147	18.500			
ด้านการรับฟังความคิดเห็น	ระหว่างกลุ่ม	3	0.256	0.085	0.947	0.420
	ภายในกลุ่ม	144	12.974	0.090		
	รวม	147	13.230			
ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย	ระหว่างกลุ่ม	3	0.476	0.159	1.634	0.184
	ภายในกลุ่ม	144	13.977	0.097		
	รวม	147	14.453			
ด้านการมีส่วนร่วม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.189	0.063	0.791	0.501
	ภายในกลุ่ม	144	11.491	0.080		
	รวม	147	11.681			
ด้านการประนีประนอม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.022	0.007	0.091	0.965
	ภายในกลุ่ม	144	11.589	0.080		
	รวม	147	11.611			
ด้านการมองโลกในแง่ดี	ระหว่างกลุ่ม	3	0.087	0.029	0.367	0.777
	ภายในกลุ่ม	144	11.361	0.079		
	รวม	147	11.448			
ด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.238	0.079	0.940	0.423
	ภายในกลุ่ม	144	12.148	0.084		
	รวม	147	12.386			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.074	0.025	1.313	0.272
	ภายในกลุ่ม	144	2.722	0.019		
	รวม	147	2.797			

P<0.05

จากตารางที่ 4.10 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการทดสอบสมมติฐานระหว่างบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกตามอายุ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกัน มีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนในรายด้าน และภาพรวมต่างกันอย่างไรไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐานที่ 2 พระสอนศีลธรรมที่มีจำนวนพรรษาที่อุปสมบทต่างกัน มีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนแตกต่างกัน

ตารางที่ 4.11 เปรียบเทียบบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกตามจำนวนพรรษาที่อุปสมบท

บทบาทต่อการส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตยในโรงเรียน	แหล่งความ แปรปรวน	df	SS	MS	F	P
ด้านการใช้เหตุผล	ระหว่างกลุ่ม	3	0.304	0.101	0.802	0.495
	ภายในกลุ่ม	144	18.196	0.126		
	รวม	147	18.500			
ด้านการรับฟังความคิดเห็น	ระหว่างกลุ่ม	3	0.355	0.118	1.324	0.269
	ภายในกลุ่ม	144	12.875	0.089		
	รวม	147	13.230			
ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย	ระหว่างกลุ่ม	3	0.104	0.035	0.349	0.790
	ภายในกลุ่ม	144	14.348	0.100		
	รวม	147	14.453			
ด้านการมีส่วนร่วม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.100	0.033	0.416	0.742
	ภายในกลุ่ม	144	11.581	0.080		
	รวม	147	11.681			
ด้านการประนีประนอม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.295	0.098	1.253	0.293
	ภายในกลุ่ม	144	11.315	0.079		
	รวม	147	11.611			
ด้านการมองโลกในแง่ดี	ระหว่างกลุ่ม	3	0.273	0.091	1.174	0.322
	ภายในกลุ่ม	144	11.174	0.078		
	รวม	147	11.448			

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

บทบาทต่อการส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตยในโรงเรียน	แหล่งความ แปรปรวน	df	SS	MS	F	P
ด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.192	0.064	0.755	0.521
	ภายในกลุ่ม	144	12.194	0.085		
	รวม	147	12.386			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.032	0.011	0.553	0.647
	ภายในกลุ่ม	144	2.765	0.019		
	รวม	147	2.797			

P<0.05

จากตารางที่ 4.11 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการทดสอบสมมติฐานระหว่างบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกตามจำนวนพรรษาที่อุปสมบท พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนพรรษาที่อุปสมบทต่างกัน มีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนในรายด้าน และภาพรวม ต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐานที่ 3 พระสอนศีลธรรมที่มีระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา) ต่างกัน มีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนแตกต่างกัน

ตารางที่ 4.12 เปรียบเทียบบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกตามระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา)

บทบาทต่อการส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตยในโรงเรียน	แหล่งความ แปรปรวน	df	SS	MS	F	P
ด้านการใช้เหตุผล	ระหว่างกลุ่ม	3	0.452	0.151	1.203	0.311
	ภายในกลุ่ม	144	18.048	0.125		
	รวม	147	18.500			
ด้านการรับฟังความคิดเห็น	ระหว่างกลุ่ม	3	0.193	0.064	0.711	0.547
	ภายในกลุ่ม	144	13.037	0.091		
	รวม	147	13.230			

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

บทบาทต่อการส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตยในโรงเรียน	แหล่งความ แปรปรวน	df	SS	MS	F	P
ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย	ระหว่างกลุ่ม	3	0.226	0.075	0.764	0.516
	ภายในกลุ่ม	144	14.226	0.099		
	รวม	147	14.453			
ด้านการมีส่วนร่วม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.096	0.032	0.400	0.753
	ภายในกลุ่ม	144	11.584	0.080		
	รวม	147	11.681			
ด้านการประนีประนอม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.514	0.171	2.222	0.088
	ภายในกลุ่ม	144	11.097	0.077		
	รวม	147	11.611			
ด้านการมองโลกในแง่ดี	ระหว่างกลุ่ม	3	0.269	0.090	1.156	0.329
	ภายในกลุ่ม	144	11.178	0.078		
	รวม	147	11.448			
ด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.415	0.138	1.664	0.177
	ภายในกลุ่ม	144	11.971	0.083		
	รวม	147	12.386			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.029	0.010	0.502	0.682
	ภายในกลุ่ม	144	2.768	0.019		
	รวม	147	2.797			

P<0.05

จากตารางที่ 4.12 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการทดสอบสมมติฐานระหว่างบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกตามระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา) พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา) ต่างกัน มีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนในรายด้าน และภาพรวม ต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐานที่ 4 พระสอนศีลธรรมที่มีระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม) ต่างกัน
มีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนแตกต่างกัน

ตารางที่ 4.13 เปรียบเทียบบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยใน
โรงเรียน จำแนกตามระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม)

บทบาทต่อการส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตยในโรงเรียน	แหล่งความ แปรปรวน	df	SS	MS	F	P
ด้านการใช้เหตุผล	ระหว่างกลุ่ม	3	0.107	0.036	0.279	0.841
	ภายในกลุ่ม	144	18.393	0.128		
	รวม	147	18.500			
ด้านการรับฟังความคิดเห็น	ระหว่างกลุ่ม	3	0.165	0.055	0.605	0.613
	ภายในกลุ่ม	144	13.066	0.091		
	รวม	147	13.230			
ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย	ระหว่างกลุ่ม	3	0.427	0.142	1.462	0.227
	ภายในกลุ่ม	144	14.026	0.097		
	รวม	147	14.453			
ด้านการมีส่วนร่วม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.205	0.068	0.857	0.465
	ภายในกลุ่ม	144	11.476	0.080		
	รวม	147	11.681			
ด้านการประนีประนอม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.461	0.154	1.983	0.119
	ภายในกลุ่ม	144	11.150	0.077		
	รวม	147	11.611			
ด้านการมองโลกในแง่ดี	ระหว่างกลุ่ม	3	0.119	0.040	0.505	0.679
	ภายในกลุ่ม	144	11.328	0.079		
	รวม	147	11.448			
ด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.502	0.167	2.029	0.112
	ภายในกลุ่ม	144	11.883	0.083		
	รวม	147	12.386			

ตารางที่ 4.13 (ต่อ)

บทบาทต่อการส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตยในโรงเรียน	แหล่งความ แปรปรวน	df	SS	MS	F	P
	ระหว่างกลุ่ม	3	0.034	0.011	0.596	0.618
รวม	ภายในกลุ่ม	144	2.763	0.019		
	รวม	147	2.797			

P<0.05

จากตารางที่ 4.13 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการทดสอบสมมติฐานระหว่างบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกตามระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม) พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม) ต่างกัน มีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนในรายด้าน และภาพรวม ต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐานที่ 5 พระสอนศีลธรรมที่มีระยะเวลาในการสอนต่างกัน มีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนแตกต่างกัน

ตารางที่ 4.14 เปรียบเทียบบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกตามระยะเวลาในการสอน

บทบาทต่อการส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตยในโรงเรียน	แหล่งความ แปรปรวน	df	SS	MS	F	P
ด้านการใช้เหตุผล	ระหว่างกลุ่ม	3	0.112	0.037	0.279	0.841
	ภายในกลุ่ม	144	18.389	0.128		
	รวม	147	18.500			
ด้านการรับฟังความคิดเห็น	ระหว่างกลุ่ม	3	0.146	0.049	0.605	0.613
	ภายในกลุ่ม	144	13.085	0.091		
	รวม	147	13.230			
ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย	ระหว่างกลุ่ม	3	0.118	0.039	1.462	0.227
	ภายในกลุ่ม	144	14.334	0.100		
	รวม	147	14.453			

ตารางที่ 4.14 (ต่อ)

บทบาทต่อการส่งเสริมวิถี ประชาธิปไตยในโรงเรียน	แหล่งความ แปรปรวน	df	SS	MS	F	P
ด้านการมีส่วนร่วม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.148	0.049	0.857	0.465
	ภายในกลุ่ม	144	11.533	0.080		
	รวม	147	11.681			
ด้านการประนีประนอม	ระหว่างกลุ่ม	3	1.284	0.428	1.983	0.119
	ภายในกลุ่ม	144	10.326	0.072		
	รวม	147	11.611			
ด้านการมองโลกในแง่ดี	ระหว่างกลุ่ม	3	0.366	0.122	0.505	0.679
	ภายในกลุ่ม	144	11.081	0.077		
	รวม	147	11.448			
ด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.321	0.107	2.029	0.112
	ภายในกลุ่ม	144	12.065	0.084		
	รวม	147	12.386			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	3	0.132	0.044	0.596	0.618
	ภายในกลุ่ม	144	2.665	0.019		
	รวม	147	2.797			

P<0.05

จากตารางที่ 4.14 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการทดสอบสมมติฐานระหว่างบทบาทของ
พระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกตามระยะเวลาในการสอน
พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระยะเวลาในการสอนต่างกัน มีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยใน
โรงเรียนในรายด้าน และภาพรวม ต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และสามารถประมวลความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ บทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ดังนี้

พระครูปลัดกวีวัฒน์ ตำแหน่งหัวหน้าสำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย กล่าวว่าสำนักงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่สังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีวิสัยทัศน์ คือ สังคมอุดมสุขด้วยศีลธรรม พันธกิจ คือ การพัฒนาพระสอนศีลธรรมให้มีศักยภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้เป็นสังคมวิถีพุทธ บริการวิชาการพระพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชนในสถานศึกษา เพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนแก่สังคม ภายใต้ปรัชญาของมหาวิทยาลัยว่า ความเป็นเลิศทางวิชาการตามแนวพระพุทธศาสนา ในปัจจุบันมีพระสอนศีลธรรมที่กำกับดูแล สอนตามโรงเรียนทั่วประเทศตั้งแต่ปี 2553 ดำเนินงานตามนโยบายและพันธกิจของมหาวิทยาลัยด้วยบริการวิชาการในรูปแบบการเผยแผ่วิชาการพระพุทธศาสนาแก่สังคมตามคติพจน์ “ระเบียบ สามัคคี บำเพ็ญประโยชน์”

นายณัฐชนน แสงรัตน์ ตำแหน่งครูประจำโรงเรียนวัดตรีทศเทพ สำนักงานเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร กล่าวว่า โรงเรียนนี้อยู่สังกัดกรุงเทพมหานคร มีวิสัยทัศน์ส่งเสริมวิชาการ พัฒนาคุณธรรม นำเทคโนโลยี ภายใต้การบริหารอย่างมีส่วนร่วม ตามปรัชญามุ่งการเรียนรู้ เพียรฝึกวินัย ใฝ่ใจคุณธรรม มีคำขวัญคือรักษาดี ศาสน์ กษัตริย์ พัฒนาวินัย ใฝ่ใจการเรียนรู้ คู่คุณธรรม และมีอัตลักษณ์ คือ จิตอาสา ซึ่งทั้งหมดนี้ก็คือ การเสริมสร้างและพัฒนา “ความเป็นพลเมือง” ให้แก่นักเรียน ซึ่งโดยส่วนตัวเชื่อว่าต้องเป็นความร่วมมือร่วมใจกันของทุกคนที่แวดล้อมตัวเด็ก ทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู และผู้บริหาร สำหรับการบริหารจัดการภายในโรงเรียนได้ดำเนินการตามแผนงานสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร ตามมาตรการและนโยบายของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร และการมียุทธศาสตร์ภารกิจ คือ เมืองที่ให้โอกาสทางการศึกษาสำหรับทุกคน ดังนั้น โรงเรียนวัดตรีทศเทพจึงเป็นแหล่งอำนวยความสะดวกการศึกษาสงเคราะห์ ผลิตทรัพยากรมนุษย์ของชาติ และสร้างโอกาสทางการศึกษาแก่ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

พระมหาสุววรรณ ธนวิโส สังกัดวัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร ครูพระสอนศีลธรรมในระดับประถมศึกษาตอนปลายโรงเรียนวัดชนะสงคราม แขวงชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพฯ มีประสบการณ์การสอน 6 ปี ได้รับอาสาสมัครเพื่อสอนคุณธรรมแก่นักเรียน เพราะวัดและโรงเรียนนั้นอยู่ไม่ไกลกัน จึงได้สมัครเป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ด้วยเหตุผลในการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและเพื่อเป็นการบริการสังคมด้านงานวิชาการพระพุทธศาสนาแก่

นักเรียน การประพฤติตนหรือการวางตนให้อยู่ในระเบียบ ข้อปฏิบัติ และวัฒนธรรมประเพณีของสังคม ดังนั้น การสำรวจระว่างในสมณวิสัยตามฐานานุรูป เช่น การมีเหตุผล การให้เกียรติผู้อื่น การสร้างมิตรไมตรีต่อกัน การมีสัมมาคารวะ และการมองโลกในแง่ดี เป็นต้น จึงจำต้องดำรงตนเพื่อเป็นต้นแบบที่ดีของนักเรียน การปลูกฝังวิถีประชาธิปไตย จะเน้นย้ำในความรับผิดชอบ ยึดระเบียบวินัยพลเมือง และการเคารพในศักดิ์ศรีของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ส่วนการเรียนการสอนที่จะพัฒนาจิตสำนึกความเป็นประชาธิปไตยในตัวนักเรียนนั้น ควรต้องใช้เทคนิควิธีการสอนแบบอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการบรรยาย

พระเด่นชัย อนุชโณ สังกัดวัดปทุมมาวาส ครูพระสอนศีลธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดปทุมมาวาส แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ มีประสบการณ์การสอน 8 ปี งานที่ปฏิบัติ คือ การปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนตามบทเรียนหนังสือของกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนี้ ในเรื่องแนวทางการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนให้มีความเข้มข้นมากขึ้นนั้น พระสอนศีลธรรม จะต้องติดตามเรื่องข่าวสารบ้านเมืองที่ปรากฏตามสื่อออนไลน์นำมาเสนอเพื่อเป็นคติชีวิต และสนับสนุนให้ยกย่องคนดีมีความรับผิดชอบ มีน้ำใจเมตตา กรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ โดยการเรียนการสอนควรเน้นการจัดกิจกรรมเสริมให้เด็กนักเรียนรู้สึกว่าการเหล่านี้เป็นเรื่องใกล้ตัว เป็นวิถีชีวิตประจำวัน และควรพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ให้มากขึ้น ตลอดจนการจัดให้มีพิธีกรรมทางศาสนา เช่น พิธีถวายสังฆทาน การนั่งสมาธิ การแผ่เมตตาจิต การกรวดน้ำ เป็นต้น เพื่อให้ให้นักเรียนมีความสามัคคีสามัคคี มีความห่วงแหน ตระหนักในจารีตประเพณีไทย ซึ่งจะเป็กฎมคุมกันของชีวิตนักเรียนให้สงบสุข

พระมหาเมธีพงษ์ ภัทรวิโส สังกัดวัดพรหมสุวรรณสามัคคี ครูพระสอนศีลธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ กรุงเทพมหานคร กล่าวว่าการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน นับได้ว่าเป็นความรับผิดชอบต่อสังคมที่พระภิกษุทุกรูปต้องร่วมกันถ่ายทอดหลักการของศาสนาสู่สาธารณชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนเป็นคนดีมีคุณธรรมอย่างสมบูรณ์ การสอนจึงมุ่งเน้นในเรื่องหลักการที่เป็นเหตุเป็นผลมากกว่าอิทธิปาฏิหาริย์ การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่างกัน การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ของห้องเรียน ตลอดจนการมีจิตสาธารณะที่พึงปฏิบัติต่อสังคม การสร้างเสริมประชาธิปไตย ควรเริ่มบ่มเพาะให้เป็นความเคยชินตั้งแต่เด็กเล็กจากครอบครัวและโรงเรียนเป็นพื้นฐาน เพื่อความเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ในโลกแห่งประชาธิปไตยในสังคมไทย

เด็กหญิงจุฑารัตน์ พรหมวงศ์ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดตรีทศเทพ กล่าวว่าเป็นชีวิตประจำวัน จะมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัว เช่นการทำความสะอาดบ้าน เลี้ยงน้อง ช่วยงานครอบครัวตามกำลังแล้ว หลังจากนั้น จึงไปโรงเรียนที่ทุกๆ วันอังคารและวัน

พหูสบัติ จะมีพระสอนศีลธรรมหรือพระที่มาสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน หรือที่นักเรียนเรียกว่า “พระอาจารย์” มาสอนนักเรียนในหลักพุทธธรรม พร้อมสอดแทรกการมีเหตุผล การพ้องกฎระเบียบ มองโลกในแง่ดี มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ติดตามข่าวสารของบ้านเมือง และมีเมตตาจิตอาสาต่อทุกคน โดยที่พระอาจารย์จะมีขนมหรือรางวัลสำหรับนักเรียนที่ประพฤติปฏิบัติดี พร้อมมอบเครื่องอุปกรณ์การศึกษาและเครื่องอุปโภคบริโภคแก่โรงเรียนในเทศกาลวันสำคัญ เป็นแบบอย่างของการวางตน ทำให้นักเรียนมีความรู้สึกสนุกสนาน อบอุ่นคุ้นเคย และมีความเชื่อมั่นเพื่อการครองตนเป็นคนดีของสังคม

เด็กชายเสฐพงษ์ ลัญจกร นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลวัดปรินาท แขวงบ้านพานถม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวว่าในกิจวัตรประจำวันที่ต้องเรียนหนังสือแล้ว วันเวลาที่ว่างจะช่วยพ่อแม่รับผิดชอบงานประจำที่บ้าน เช่น ทำความสะอาดบ้านเรือน ซักเสื้อผ้า ช่วยสอนการบ้านน้อง เมื่อมีงานกิจกรรมโรงเรียนจะขออนุญาตพ่อแม่รับอาสาช่วยงานที่โรงเรียนเป็นประจำ หรืองานที่ครูได้ขอความร่วมมือให้ช่วยงาน จะยินดีเสนอตนเป็นคนแรก จนเป็นเป็นที่ไว้วางใจและได้รับการแต่งตั้งเป็นหัวหน้าชั้นเรียนตลอดมา และพระอาจารย์จะสอนตนในสิ่งที่ควรทำอย่างสม่ำเสมอ คือ ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นอดสาหัส ซื่อสัตย์ กตัญญู และบริการอาสาต่อส่วนรวม

นายอรุณรุ่ง ศิริวิชสุนทร นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนมัธยมวัดนายโรง แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวว่าตามปกติจะชอบไหว้พระสวดมนต์ที่บ้านตามแบบที่พ่อแม่และแม่ในครอบครัว ครั้นเมื่อมาเรียนหนังสือที่โรงเรียนได้มีพระอาจารย์มาสอนวิชาศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงทำให้มีความศรัทธามากยิ่งขึ้นในคำสอนแนะนำแนวปฏิบัติของชีวิต เป็นต้นว่า การอยู่ในศีลธรรม การเสียสละแบ่งปัน การไว้น้ำใจเชื่อใจกัน การติดตามข่าวสารสังคม โดยที่พระอาจารย์ที่สอนจะมีเรื่องเล่าประกอบกับเหตุผลที่ควรจะเป็น หรือหากมีข้อตกลงกันในห้องเรียนที่ไม่สามารถตัดสินใจได้ จึงจะใช้วิธีลงคะแนนนับเสียงสมาชิกทั้งหมดของห้องเพื่อให้ได้ข้อยุติที่พึงพอใจของทุกคน

จากการสัมภาษณ์ดังกล่าว สรุปได้ว่า บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน จะพบแนวทางปฏิบัติในหลักการของรัฐศาสตร์ที่พระสอนศีลธรรมจะสอดแทรกปลูกฝังหลักพื้นฐานที่เป็นมนุษยธรรม คุณธรรม และจริยธรรมเชิงประชาธิปไตยแก่นักเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้ นักเรียนมีภูมิคุ้มกันทางชีวิต พร้อมจะเป็นทุนมนุษย์ที่ทรงคุณค่าของสังคมไทย หรือด้วยการชี้นำบ่มเพาะศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนเพื่อใช้เป็นแนวทางดำรงตนตามวิถีของความเป็นประชาธิปไตยในอนาคต

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน” นำเสนอตามลำดับได้ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน 2) เปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อบทบาทในแต่ละด้านของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน และ 3) แนวทางการพัฒนาบทบาทที่มีต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนของพระสอนศีลธรรม

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งการสำรวจและการสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย 1) แบบสอบถาม (Questionnaires) ซึ่งมี 3 ส่วน ส่วนที่ 1 คือ ปัจจัยส่วนบุคคล มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ส่วนที่ 2 คือ บทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ และส่วนที่ 3 คือ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อแนวทางการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน มีลักษณะเป็นข้อคำถามปลายเปิด (Open ended) และ 2) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ประกอบด้วย ข้อคำถามเกี่ยวกับปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ นโยบาย การบริหารจัดการในโรงเรียน และการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ทั้ง 7 ด้าน ได้แก่ ด้านการใช้เหตุผลในการตัดสินใจ ด้านการรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย ด้านการสนใจกิจการบ้านเมือง ด้านการรู้จักประนีประนอม ด้านการมองโลกในแง่ดี และด้านการมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสำรวจ คือ พระสอนศีลธรรมสังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ภูมิภาคหน้าที่สอนใน โรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 236 รูป จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 148 คน โดยการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental sampling) ส่วนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน

8 รูป/คน ประกอบด้วย ผู้บริหารของสำนักงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผู้บริหารหรือครูในโรงเรียน พระสอนศีลธรรม และนักเรียน

การเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงระหว่างเดือนกรกฎาคม - สิงหาคม 2563

การวิเคราะห์ข้อมูล ปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ อายุ จำนวนพรรษาที่อุปสมบท ระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา) ระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม) และระยะเวลาในการสอน ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

การวิเคราะห์ข้อมูลบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนในภาพรวมและรายด้าน ได้แก่ ด้านการใช้เหตุผล ด้านการรับฟังความคิดเห็น ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการประนีประนอม ด้านการมองโลกในแง่ดี และด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยใช้เกณฑ์ของเบสท์

ส่วนการทดสอบสมมติฐานระหว่างกลุ่มย่อยของตัวแปรอิสระ ได้แก่ อายุ จำนวนพรรษาที่อุปสมบท ระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา) ระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม) และระยะเวลาในการสอน กับตัวแปรตาม ได้แก่ บทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนในภาพรวมและรายด้าน ใช้สถิติการวิเคราะห์การผันแปรทางเดียว (One-way Analysis of Variance: One way ANOVA)

ผลการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อายุระหว่าง 40-49 ปี จำนวนพรรษา 16 พรรษาขึ้นไป ระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา) สูงกว่าปริญญาตรี ระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม) นักรธรรมชั้นตรี ชั้นโท หรือชั้นเอก และมีประสบการณ์การสอนมากกว่า 10 ปี

1.1 บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

การศึกษารoles บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ในภาพรวม พบว่า มีบทบาทอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการมองโลกในแง่ดี ด้านการมีส่วนร่วม ด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ด้านการรับฟังความคิดเห็น ด้านการประนีประนอม ด้านการใช้เหตุผล และด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย

ด้านการใช้เหตุผลในภาพรวม พบว่า พระสอนศีลธรรมมีบทบาทในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมาก 3 ข้อ คือ การยกตัวอย่างที่หลากหลายให้นักเรียนฟังถึงวิธีการแก้ปัญหาโดยใช้เหตุผล การกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นด้วยการอภิปราย การเน้น

ย้าให้นักเรียนใช้เหตุผลในการตัดสินใจมากกว่าที่จะใช้อารมณ์ และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อ คือ การปลูกฝังความคิดเรื่องการใช้เหตุผล โดยใช้วิธีสอนแบบ “กรณีศึกษา” หรือ “บทบาทสมมติ”

ด้านการรับฟังความคิดเห็น พบว่า พระสอนศีลธรรมมีบทบาทในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ การรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนทุกคนอย่างตั้งใจ การรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างโดยการสอนให้ทุกคนยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย การให้ความสนใจกับนักเรียนอย่างเท่าเทียมกัน และในกรณีที่มอบหมายให้ทำงานกลุ่มได้ย้าให้นักเรียนทุกคนเป็น “ผู้ฟังที่ดี”

ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย พบว่า พระสอนศีลธรรมมีบทบาทในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 3 ข้อ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ การเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนในเรื่องการแสดงความเอื้ออาทรและความเสียสละ การสอนให้นักเรียนยอมรับและเคารพในเสียงข้างมาก และการสอนว่าน้ำใจเป็นคุณลักษณะประจำชาติที่ทุกคนควรภาคภูมิใจและเป็นค่านิยมที่ต้องยึดถือ และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อ คือ การจัดเวทีให้นักเรียนได้ทดลองวิพากษ์วิจารณ์ผลงานซึ่งกันและกัน

ด้านการมีส่วนร่วม พบว่า พระสอนศีลธรรมมีบทบาทในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ การติดตามข่าวสารบ้านเมืองอย่างต่อเนื่องและนำมาเล่าให้นักเรียนฟังอย่างสม่ำเสมอ การส่งเสริมให้นักเรียนติดตามข่าวสารบ้านเมืองและนำมาเล่าสู่กันฟัง การสอนให้นักเรียนมีวินัยโดยการกระทำตนเป็นแบบอย่าง และการสอนให้นักเรียนเคารพกฎหมายและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ โดยการกระทำตนเป็นแบบอย่าง

ด้านการประนีประนอม พบว่า พระสอนศีลธรรมมีบทบาทในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ การไม่บังคับให้นักเรียนยอมรับเงื่อนไขโดยอ้างว่าเป็นประโยชน์ต่อพวกเขา การปลูกฝังความคิดเรื่องการประนีประนอมโดยใช้วิธีสอนแบบ “กรณีศึกษา” หรือ “บทบาทสมมติ” การสอนให้นักเรียนรู้จักการประนีประนอมโดยเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม และการสอนให้นักเรียนรู้จักความยืดหยุ่น

ด้านการมองโลกในแง่ดี พบว่า พระสอนศีลธรรมมีบทบาทในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ การมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์และสอนให้นักเรียนคิดแบบเดียวกัน การยกตัวอย่างบุคคลที่ประสบความสำเร็จอันเนื่องมาจาก “การคิดบวก” ให้นักเรียนฟังเสมอ ๆ การสอนให้นักเรียนรู้จักการรอคอย อดทน และอดกลั้น และการปลูกฝังความรักและความจงรักภักดีในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ให้นักเรียน

ด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม พบว่า พระสอนศีลธรรมมีบทบาทในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ การชื่นชมและยกย่องนักเรียนที่มีจิตอาสา การสอนให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมแต่ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองให้ได้ก่อน การกระทำตนเป็นแบบอย่างในเรื่องการแสดงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และการสนับสนุนให้นักเรียนคนอื่น ๆ ช่วยแบ่งเบาภาระของหัวหน้าห้อง

1.2 การเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลของพระสอนศีลธรรมต่อบทบาทการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

การศึกษาบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน จำแนกตามอายุ พบว่า พระสอนศีลธรรมที่มีอายุต่างกันมีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนในภาพรวมและรายด้านต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การจำแนกตามจำนวนพรรษาที่อุปสมบท พบว่า พระสอนศีลธรรมที่มีจำนวนพรรษา อุปสมบทต่างกัน มีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนในภาพรวมและรายด้านต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การจำแนกตามระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา) พบว่า พระสอนศีลธรรมที่มีระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา) ต่างกัน มีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ในภาพรวมและรายด้านต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การจำแนกตามระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม) พบว่า พระสอนศีลธรรมที่มีระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม) ต่างกัน มีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ใน ภาพรวมและรายด้านต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การจำแนกตามระยะเวลาในการสอน พบว่า พระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์การสอนด้วยระยะเวลาที่ต่างกัน มีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนในภาพรวมและรายด้านต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

1.3 แนวทางการพัฒนาบทบาทที่มีต่อส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนของพระสอนศีลธรรม

การส่งเสริมวิถีประชาธิปไตย ซึ่งเป็นคุณธรรมประการหนึ่งที่จะต้องปลูกฝังให้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียนนั้น แท้จริงแล้วเป็นหน้าที่ของบุคลากรทุกฝ่าย นับตั้งแต่ผู้บริหาร ครู บุคลากร และพระสอนศีลธรรม รวมทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองของนักเรียนด้วย โดยการปลูกฝังที่ดีที่สุดคือการทำที่ทุกคนจะต้องกระทำตนเป็นแบบอย่างในลักษณะที่แสดงออกซึ่ง “วิถีคิด” เป็น “วิถีชีวิต” ให้กับนักเรียน ทั้งเรื่องของการใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ การเปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย การมีน้ำใจรู้แพ้รู้ชนะ การมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกระทำ

ด้วยสำนึกที่รับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม การแก้ไขปัญหาแบบประนีประนอม บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น และการมองโลกในแง่ดีหรือการคิดบวก

ส่วนแนวทางที่พระสอนศีลธรรมควรกระทำในการปลูกฝังวิถีประชาธิปไตยนั้น นอกจากการเป็น “ต้นแบบ” ที่ดี ในเรื่องวางตนตามสมณสาธูป การมีคุณธรรม การแสดงความเมตตาแก่เด็กนักเรียนอย่างเท่าเทียมกันแล้ว ในการเรียนการสอนควรใช้วิธีการสอนเชิงรุก และการสอนที่เน้นสร้างเสริมทักษะการคิด และสร้างเสริมพฤติกรรมอันพึงประสงค์หรือทักษะชีวิตมากกว่า การบรรยายหรือการบอกความรู้ เช่น การใช้กรณีศึกษา การใช้บทบาทสมมติ การอภิปราย และกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่าง ๆ เป็นต้น

2. การอภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน” มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน พบว่า พระสอนศีลธรรมมีบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ในระดับมากนี้ สอดคล้องกับการศึกษาของปิ่นฉัตร เชนสุวรรณ (2546) ที่พบว่า ผู้ปฏิบัติการสอนมีบทบาทในการพัฒนาและเสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียนใน 3 ด้าน คือ 1) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เสริมสร้างประชาธิปไตย 2) ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เสริมสร้างประชาธิปไตย และ 3) ด้านการพัฒนาประชาธิปไตยในชุมชน

ส่วนข้อค้นพบที่ว่า การปลูกฝังวิถีประชาธิปไตยนี้ พึงใช้วิธีการสอนเชิงรุก และการสอนที่เน้นสร้างเสริมทักษะการคิด รวมทั้งการสร้างเสริมพฤติกรรมอันพึงประสงค์หรือทักษะชีวิตมากกว่าการบรรยายหรือการบอกความรู้ เช่น การใช้กรณีศึกษา การใช้บทบาทสมมติ การอภิปราย และกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่าง ๆ เป็นต้น นั้น สอดคล้องกับงานของพระมหาธีระวุฒิ ธีรธมฺโม (2543) ที่ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ ในฐานะที่เป็นสื่อบุคคลชั้นนำและปลูกจิตสำนึกประชาชนเพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งพบว่า พระสงฆ์ได้เลือกใช้วิธีการสื่อสารแบบเผชิญหน้าโดยการลงมือทำเป็นแบบอย่างหรือสาธิตมากที่สุด และสอดคล้องกับงานของพิชัย กองสุข (2547) ได้ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างประชาธิปไตยนักเรียน พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้านคุณธรรมจะต้องส่งเสริมให้นักเรียนมีสิทธิ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น โดยฝึกให้คุ้นเคยกับวิธีการและมารยาทในการแสดงออก ด้านสามัคคีธรรมควรส่งเสริมกิจกรรมกระบวนการกลุ่ม ฝึกความเป็นผู้นำผู้ตามการแบ่งงานกันทำตามหน้าที่รับผิดชอบ

การประสานงานและประเมินผลงานร่วมกัน ด้านปัญญาธรรม ควรส่งเสริมให้นักเรียนฝึกการใช้เหตุผลพัฒนาวิธีการวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์และสร้างสรรค์เพื่อการตัดสินใจและแก้ปัญหาอันจะเป็นการสร้างเสริมพฤติกรรมประชาธิปไตยที่เป็นวิถีชีวิตและระบบประชาธิปไตยที่ดี

ส่วนข้อค้นพบที่ว่าปัจจัยส่วนบุคคลของพระสอนศีลธรรมที่แตกต่างกัน มีบทบาทต่อการสร้างเสริมประชาธิปไตยไม่แตกต่างกันนั้น สอดคล้องกับงานของพระมหาธีระวุฒิ ธีระมโฆ ด้วยการเมืองเช่นกันในแง่ที่พบว่า พระสงฆ์ที่มีภูมิหลังแตกต่างกันมีบทบาทในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่แตกต่างกัน

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ด้านนโยบาย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ควรณรงค์ ส่งเสริมพระภิกษุทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วมเป็นพระสอนศีลธรรมให้มากขึ้น พร้อมทั้งกำหนดกรอบจริยธรรมสำหรับการสอนและปลูกฝังวิถีประชาธิปไตยแก่เยาวชนอย่างต่อเนื่อง

3.2 ด้านปฏิบัติการ การเมืองการปกครองเป็นเรื่องปกติของทุกคน รัฐจึงไม่ควรกีดกันพระสงฆ์กับการเมือง แต่ควรที่จะสนับสนุนให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีคู่มือเป็นหนังสือแบบการเรียนการสอนวิถีประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนาตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา

3.3 ด้านการวิจัยครั้งต่อไป ควรเป็นการวิจัยและพัฒนาต้นแบบพระสอนศีลธรรมกับการเสริมสร้างวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียนด้วยการร่วมมือของวัด บ้าน และโรงเรียน เพื่อให้ทุกภาคส่วนของสังคมไทยตระหนักในวิถีประชาธิปไตยแก่นักเรียนที่จะเป็นพลเมืองของชาติในอนาคต

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2543). *หลักการบริหารแบบประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ.
- กรมวิชาการ. (2541). *คู่มือการเรียนการสอนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ระดับ ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ.
- _____. (2542). *ประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ.
- กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2535). *คู่มือสร้างเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2552). *นโยบายสถานศึกษา 3D เกณฑ์มาตรฐานคุณภาพสถานศึกษา 3D และเกณฑ์* ไกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2546). *พื้นฐานรัฐศาสตร์กับการเมืองในศตวรรษที่ 21*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จรินทร์ ยังสังข์. (2541). *บทบาทพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ณรงค์ เล็งประชา. (2541). *มนุษย์กับสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ชเนศ จำเกิด. (2537). “*ฝันถึงประชาธิปไตยบ้านเรา*” *สารพัฒนาหลักสูตร*. ม.ป.ท.
- ธีระวุฒิ ธีระภูมิ, พระมหา. (2543). *บทบาทของพระสงฆ์ สื่อนุคคลในการชี้นำและปลูกจิตสำนึก ประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะ กรณี พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ) ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- ประเสริฐ เข้มกลิ่นฟุ้ง และคณะ. (2544). *สังคมและวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิ่นนคร เดชสุวรรณ. (2546). *บทบาทผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการสอนในการพัฒนาและเสริมสร้าง ประชาธิปไตยในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). สถาบันราชภัฏ จันทระเกษม, กรุงเทพมหานคร.

- พิชัย กองสุข. (2547). *การพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างประชาธิปไตยแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านหัวนา อำเภอพนมไพรจังหวัดร้อยเอ็ด*. (การศึกษาค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2541). *เอกสารการสอนชุดวิชาหลักรัฐศาสตร์และการบริหาร หน่วยที่ 1-8*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ระพิน ชูชื่น. (2533). *บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร*. สืบค้นจาก <http://library.uru.ac.th/dbresearch/images/c162.htm>
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ จำกัด.
- ราชพุทธนิทานวงศ์, พระ. (2540). *คู่มืออบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส*. กรุงเทพมหานคร: อารทการพิมพ์.
- ราชวรมณี, พระ. (2526). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2546). *ประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองไทย*. กรุงเทพมหานคร: แม็ค.
- วัชรวิช อิมวงษ์ษา, พระ. (2558). “บทบาทพระสังฆาธิการต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในชุมชนเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา” *มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา วารสารชุมชนวิจัย* 10(1) (มกราคม - เมษายน 2559).
- ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. (2545). *จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและปฏิบัติการ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สุวีริยา.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ปริญญา ถักยิตานนท์ และสมชาย หิรัญกิตติ. (2538). *ศัพท์การบริหาร* กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา.
- สถาพร ปุริสชาติ. (2546). *บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการสร้างเสริมประชาธิปไตย ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกระบี่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- สนธยา พลศรี. (2545). *หลักสังคมวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สมใจ ถักยิตานนท์. (2542). *พฤติกรรมองค์กร*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.
- สาโรช บัวศรี. (2520). *พื้นฐานการเมืองการปกครองของไทย*. กรุงเทพมหานคร: สาน.

- แสวง อุดมศรี. (2533). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2531). *คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา เล่ม 2*. กรุงเทพมหานคร:.....
- _____. (2540). *คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ*. (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2540). กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ.
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2547). *คู่มือประชาชนสำหรับการเลือกตั้ง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). *คู่มือการปฏิบัติงานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สำนักพระสอนศีลธรรม. (2562). *พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพระนครศรีอยุธยา* อ้างใน www.krupra.net
- สุนทร จันทศรี. (2530). *การประถมศึกษากับประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- หน่วยศึกษานิเทศก์. (2534). *คู่มือผู้บริหารโรงเรียน: การดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียนประถมศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ หน่วยศึกษานิเทศก์.
- อมร รักษาสัตย์. (2543). *ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน คู่มือการเรียนการสอน การเผยแพร่และการมีส่วนร่วมสำหรับครูอาจารย์ และผู้นำชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: การ์นด์การพิมพ์.
- อุบล เสถียรปัทมกรณ. (2539). *สังคมวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- Broom, L. and P. Selznick. (1973). *Sociology*. 5th ed. New York: Harper & Row.
- Gorton, Richard D. (1983). *School administration and supervision*. Dubuque: Wm, C. Brown.
- อ้างใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2536). “ภาวะผู้นำ” ใน *ประมวลสาระชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา*. หน่วยที่ 5-8. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

Harris, Ben M. (1985). *Supervision behavior in education*. n. 3rd ed. Englewood Cliffs, N. J. :

Practice-Hall. อ้างใน ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2546). *การนิเทศการสอน*.

กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.

Lowry, Sandra Corianne. (2002). *Democratic education A study of three school. sites*. [Online].

Available <http://www.od.arc.nru.ac.th/dao/detail.nsp> (2005, April 30).

Obenchain, Kathryn M. (1999). *An ethnographic study of democratic citizenship education in elementary school : Implications for social studies teacher education*. [Online].

Available: <http://www.od.arc.nrru.ac.th/eric/detail.nsp>

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ศูนย์วิจัยวรรณคดีราชภัฏ

ภาคผนวก ก

แบบสอบถาม

แบบสอบถาม

เรื่อง

บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

นักศึกษา พระมหาอรุณ ปัญญารุโณ

สถานศึกษา แขนงวิชาการเมืองการปกครอง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามฉบับนี้ ผู้ตอบคือ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กรุงเทพมหานคร
2. แบบสอบถามฉบับนี้ มุ่งศึกษาบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน สำหรับข้อมูลที่ได้จะนำไปเพื่อการวิจัยเท่านั้น
3. แบบสอบถามนี้ประกอบด้วย
  - ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล
  - ส่วนที่ 2 ข้อมูลบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน
  - ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะบทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

ทั้งนี้ ผลการศึกษาวิจัยจะนำเสนอในภาพรวม จึงขอความกรุณาตอบคำถามให้ตรงตามข้อเท็จจริงมากที่สุด และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย / ลงใน ( ) ตามความเป็นจริง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

1.อายุ ..... ปี

2. จำนวนพรรษาที่อุปสมบท

1. ( ) 1-5 พรรษา	2. ( ) มากกว่า 5-10 พรรษา
3. ( ) มากกว่า 10-15 พรรษา	4. ( ) ตั้งแต่ 15 พรรษาขึ้นไป

3. ระดับการศึกษาทางโลก (สามัญศึกษา)

1. ( ) มัธยมศึกษา	2. ( ) อนุปริญญา/ปวส.
3. ( ) ปริญญาตรี	4. ( ) สูงกว่าปริญญาตรี

4. ระดับการศึกษาทางธรรม (ปริยัติธรรม)

1. ( ) นักธรรมชั้นตรี ชั้นโท หรือชั้นเอก	2. ( ) เปรียญธรรม 1-2 หรือ 3 ประโยค
3. ( ) เปรียญธรรม 4-5 หรือ 6 ประโยค	4. ( ) เปรียญธรรม 7-8 หรือ 9 ประโยค

5. ระยะเวลาในการสอน

1. ( ) 1-3 ปี	2. ( ) มากกว่า 3-6 ปี
3. ( ) มากกว่า 6-9 ปี	4. ( ) ตั้งแต่ 9 ปี ขึ้นไป

ส่วนที่ 2 บทบาทต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

คำชี้แจง กรุณาภาเครื่องหมาย / ลงในช่องคำตอบที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ที่	ข้อความ	ระดับ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1	ด้านการใช้เหตุผล ท่านมักจะเน้นย้ำให้นักเรียนใช้เหตุผลในการตัดสินใจ ปัญหามากกว่าที่จะใช้อารมณ์					
2	ท่านไม่เคยกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น ด้วยการอภิปราย**					
3	การปลูกฝังความคิดเรื่องการใช้เหตุผล ท่านมักใช้ วิธีสอนแบบ “กรณีศึกษา” หรือ “บทบาทสมมติ” มากกว่าการบรรยายปกติ					
4	ท่านยกตัวอย่างที่หลากหลายให้นักเรียนฟังถึง วิธีการแก้ปัญหาโดยใช้เหตุผล					
5	ด้านการรับฟังความคิดเห็น ท่านรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนทุกคนอย่าง ตั้งใจ					
6	ท่านให้ความสนใจกับนักเรียนที่ได้ตอบกับท่าน และไม่สนใจนักเรียนที่นิ่งเงียบ **					
7	ในการมอบหมายให้ทำงานกลุ่ม ท่านมักจะย้ำให้ นักเรียนทุกคนเป็น “ผู้ฟังที่ดี”					
8	เมื่อต้องรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ท่านสอนให้ ทุกคนยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย					
9	ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย ท่านมักเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนในเรื่องการ แสดงความเอื้ออารี และความเสียสละ					
10	ท่านสอนให้นักเรียนยอมรับและเคารพในเสียงข้าง มาก					

ที่	ข้อความ	ระดับ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
11	ท่านจัดเวทีให้นักเรียนได้ทดลองวิพากษ์วิจารณ์ผลงานซึ่งกันและกัน					
12	ท่านไม่สอนนักเรียนว่า น้ำใจเป็นคุณลักษณะประจำชาติที่ทุกคนควรภาคภูมิใจและเป็นค่านิยมที่ต้องยึดถือ**					
13	ด้านการมีส่วนร่วม ท่านติดตามข่าวสารบ้านเมืองอย่างต่อเนื่องและนำมาเล่าให้นักเรียนฟังอย่างสม่ำเสมอ					
14	ท่านไม่ส่งเสริมให้นักเรียนติดตามข่าวสารบ้านเมืองและนำมาเล่าสู่กันฟัง **					
15	ท่านสอนให้นักเรียนมีวินัย โดยการกระทำตนเป็นแบบอย่าง					
16	ท่านสอนให้นักเรียนเคารพกฎหมายและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ โดยการกระทำตนเป็นแบบอย่าง					
17	ด้านการประนีประนอม ท่านสอนให้นักเรียนรู้จักการประนีประนอม โดยเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม					
18	ท่านมักจะบังคับให้นักเรียนยอมรับเงื่อนไขของท่าน โดยกล่าวว่าเพื่อประโยชน์ของพวกเขา **					
19	ท่านไม่สอนสอนให้นักเรียนรู้จักความยืดหยุ่น**					
20	การปลูกฝังความคิดเรื่องการประนีประนอม ท่านมักใช้วิธีสอนแบบ “กรณีศึกษา” หรือ “บทบาทสมมติ” มากกว่าการบรรยายปกติ					
21	ด้านการมองโลกในแง่ดี ท่านมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ และมักจะสอนให้นักเรียนคิดแบบเดียวกัน					

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง

บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

นักศึกษา พระมหาอรุณ ปัญญารุโณ

สถานศึกษา แขนงวิชาการเมืองการปกครอง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ผู้ให้สัมภาษณ์ ประกอบด้วย

1. ผู้บริหารสำนักงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน 1 รูป
2. ผู้บริหารหรือครูของโรงเรียน จำนวน 1 คน
สาระสัมภาษณ์ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ นโยบาย และการบริหารจัดการในโรงเรียน
3. พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน 3 รูป
4. นักเรียนที่ได้รับการสอนในโรงเรียน จำนวน 3 คน

สาระสัมภาษณ์ เรื่อง การส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน 7 ด้าน ดังนี้

1. การใช้เหตุผลในการตัดสินใจปัญหา.....
2. การรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น.....
3. การมีน้ำใจประชาธิปไตย.....
4. การสนใจกิจการบ้านเมือง.....
5. การรู้จักประนีประนอม.....
6. การมองโลกในแง่ดี.....
7. การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม.....

ภาคผนวก ข

ดัชนีความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ (IOC)

แบบประเมินผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย
เรื่อง บทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Index of item objective congruence) ของเครื่องมือการวิจัย เพื่อประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อข้อคำถาม ในการนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย โดยได้กำหนดเกณฑ์การพิจารณาค่าความสอดคล้อง ดังนี้

- ให้คะแนน +1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องตรงตามเนื้อหาการวิจัย
ให้คะแนน 0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องตรงตามเนื้อหาการวิจัย
ให้คะแนน -1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามไม่สอดคล้องตรงตามเนื้อหาการวิจัย

ตารางที่ 1 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Index of item objective congruence)

ข้อ	ข้อความ	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	ผลการวิเคราะห์
		ท่าน 1	ท่าน 2	ท่าน 3		
ด้านการใช้เหตุผล						
1	ท่านมักจะเน้นย้ำให้นักเรียนใช้เหตุผลในการตัดสินใจมากกว่าที่จะใช้อารมณ์	1	1	0	0.6	ใช้ได้
2	ท่านไม่เคยกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นด้วยการอภิปราย**	0	1	1	0.6	ใช้ได้
3	การปลูกฝังความคิดเรื่องการใช้เหตุผล ท่านมักใช้วิธีสอนแบบ “กรณีศึกษา” หรือ “บทบาทสมมติ” มากกว่าการบรรยายปกติ	1	0	1	0.6	ใช้ได้
4	ท่านยกตัวอย่างที่หลากหลายให้นักเรียนฟังถึงวิธีการแก้ปัญหาโดยใช้เหตุผล	1	1	1	1.0	ใช้ได้
ด้านการรับฟังความคิดเห็น						
5	ท่านรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนทุกคนอย่างตั้งใจ	1	1	0	0.6	ใช้ได้

ข้อ	ข้อความ	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	ผลการวิเคราะห์
		ท่าน 1	ท่าน 2	ท่าน 3		
6	ท่านให้ความสนใจกับนักเรียนที่ได้ตอบกับท่าน และไม่สนใจนักเรียนที่นิ่งเงียบ**	1	1	1	1.0	ใช้ได้
7	ในการมอบหมายให้ทำงานกลุ่ม ท่านมักจะย้าให้นักเรียนทุกคนเป็น “ผู้ฟังที่ดี”	1	1	1	1.0	ใช้ได้
8	เมื่อต้องรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ท่านสอนให้ทุกคนยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย	1	1	1	1.0	ใช้ได้
ด้านการมีน้ำใจประชาธิปไตย						
9	ท่านมักเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนในเรื่องการแสดงความเอื้ออารี และความเสียสละ	0	1	1	0.6	ใช้ได้
10	ท่านสอนให้นักเรียนยอมรับและเคารพในเสียงข้างมาก	1	1	0	0.6	ใช้ได้
11	ท่านจัดเวทีให้นักเรียนได้ทดลองวิพากษ์วิจารณ์ผลงานซึ่งกันและกัน	1	1	1	1.0	ใช้ได้
12	ท่านไม่สอนนักเรียนว่าน้ำใจเป็นคุณลักษณะประจำชาติที่ทุกคนควรภาคภูมิใจและเป็นค่านิยมที่ต้องยึดถือ**	1	0	1	0.6	ใช้ได้
ด้านการมีส่วนร่วม						
13	ท่านติดตามข่าวสารบ้านเมืองอย่างต่อเนื่องและนำมาเล่าให้นักเรียนฟังอย่างสม่ำเสมอ	1	1	1	1.0	ใช้ได้
14	ท่านไม่ส่งเสริมให้นักเรียนติดตามข่าวสารบ้านเมืองและนำมาเล่าสู่กันฟัง**	1	1	1	1.0	ใช้ได้
15	ท่านสอนให้นักเรียนมีวินัย โดยการกระทำตนเป็นแบบอย่าง	1	0	1	0.6	ใช้ได้

ข้อ	ข้อความ	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	ผลการวิเคราะห์
		ท่าน 1	ท่าน 2	ท่าน 3		
16	ท่านสอนให้นักเรียนเคารพกฎหมายและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ โดยการกระทำตนเป็นแบบอย่าง	1	1	1	1.0	ใช้ได้
ด้านการประนีประนอม						
17	ท่านสอนให้นักเรียนรู้จักการประนีประนอม โดยเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม	1	1	1	1.0	ใช้ได้
18	ท่านมักจะบังคับให้นักเรียนยอมรับเงื่อนไขของท่านโดยกล่าวว่าเพื่อประโยชน์ของพวกเขา**	1	1	1	1.0	ใช้ได้
19	ท่านไม่สอนให้นักเรียนรู้จักความยืดหยุ่น**	1	1	1	1.0	ใช้ได้
20	การปลุกฝังความคิดเรื่องการประนีประนอม ท่านมักใช้วิธีสอนแบบ “กรณีศึกษา” หรือ “บทบาทสมมติ” มากกว่าการบรรยายปกติ	0	1	1	0.6	ใช้ได้
ด้านการมองโลกในแง่ดี						
21	ท่านมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ และมักจะสอนให้นักเรียนคิดแบบเดียวกัน	1	0	1	0.6	ใช้ได้
22	ท่านสอนให้นักเรียนรู้จักการรอคอยอดทนและอดกลั้น	1	1	1	1.0	ใช้ได้
23	ท่านยกตัวอย่างบุคคลที่ประสบความสำเร็จอันเนื่องมาจาก “การคิดลบ” ให้นักเรียนฟังเสมอ ๆ**	1	1	1	1.0	ใช้ได้
24	ท่านไม่เคยปลุกฝังความรักและความจงรักภักดีในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ให้นักเรียน**	1	0	1	0.6	ใช้ได้

ข้อ	ข้อความ	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	ผลการวิเคราะห์
		ท่าน 1	ท่าน 2	ท่าน 3		
ด้านความรับผิดชอบต่อส่วนร่วม						
25	ท่านสอนให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม แต่ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองให้ได้ก่อน	1	1	0	0.6	ใช้ได้
26	ท่านสนับสนุนให้นักเรียนคนอื่น ๆ ช่วยแบ่งเบากภาระของหัวหน้าห้อง	1	1	1	1.0	ใช้ได้
27	ท่านไม่ขึ้นชมและยกย่องนักเรียนที่มีจิตอาสาเสมอ ๆ**	1	1	1	1.0	ใช้ได้
28	ท่านกระทำตนเป็นแบบอย่าง ในเรื่องการแสดงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม	1	1	1	1.0	ใช้ได้
รวม		25	23	24	0.8	ใช้ได้

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อ-สกุล	พระมหาอรุณ ปัญญารุโณ
วัน เดือน ปีเกิด	22 กุมภาพันธ์ 2516
สถานที่เกิด	หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
ประวัติการศึกษา	ศาสนศาสตรบัณฑิต (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.2542 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พ.ศ.2546
สถานที่ทำงาน	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศาลายา
ตำแหน่งงาน	อาจารย์ประจำ

